

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Historický ústav

**Využití metody Oral History ve výuce dějepisu
na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové**
Bakalářská práce

Autor: Michal Pajer
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová
Oponent práce: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Michal Pajer

Studium: P18P0288

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: **Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové**

Název bakalářské práce AJ: The use of the Oral History method in teaching history on the example of the 1989 revolution in Hradec Králové

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je zmapovat možnost využití metody Oral history ve výuce regionálních dějin na základních a středních školách. Teoretická část bude odborně podloženým východiskem pro část teoretickou. Zaměří se na historické události provázející Sametovou revoluci ve východočeském regionu a celé ČSSR (na základě literatury a pramenů). Dále uvedeme základní poznatky o orální historii a možnosti jejího využití v hodinách dějepisu. Obsahem praktické části bude empirický kvalitativní výzkum vycházející z rozhovorů s pamětníky v komparaci s dobovým tiskem.

Klíčová slova: dějepisné vyučování, sametová revoluce, Oral history, kvalitativní výzkum

Literatura:

HAVLŮJOVÁ, Hana - NAJBERT, Jaroslav a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

LABISCHOVÁ, Denisa - GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

MAŇÁK, Josef - ŠVEC, Vlastimil (edd.), *Cesty pedagogického výzkumu*, Brno 2004.

ŠTOLBOVÁ, Eva, *Sametová historie*, Praha 2009.

VEDLICH, Jindřich, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009.

Prameny:

Rudé právo, Praha 1989, roč. 70, č. 272, dostupné online (<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1989/11/18/1.png>), [citováno k 22. 11. 2019].

Pochoděň, 1989?1990.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kapustová

Oponent: Mgr. Michal Strobach, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením Mgr. Ireny Kapustové samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Chlumci nad Cidlinou dne 9. 5. 2021

.....

Michal Pajer

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí práce Mgr. Ireně Kapustové za odborné vedení, cenné rady, trpělivost, vstřícnost a za možnost zpracovat vybrané téma. Zároveň bych chtěl poděkovat pamětníkům sametové revoluce v Hradci Králové, se kterými jsem vedl rozhovory – Lence Z., Petrovi Z., Jindřichovi V. a Robertovi N.

Anotace

PAJER, Michal, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na sametovou revoluci v Hradci Králové a na využití metody orální historie ve výuce dějepisu. Obsahem práce jsou podkladové texty a pracovní listy určené k výuce regionálního revolučního dění na středních školách nejen v Hradci Králové. Pramennou základnu pro tvorbu podkladových textů představuje deník Pochodeň a výpovědi pamětníků listopadových událostí v Hradci Králové. V pramenech je zkoumána zejména chronologie a podoba sametové revoluce v Hradci Králové. Stěžejní podklady pro vypracování pracovních listů tvoří realizované orálně-historické rozhovory s pamětníky listopadových událostí v Hradci Králové. Práce vychází z heuristiky literatury, analýzy tištěných pramenů a komparuje výpovědi pamětníků s dobovými prameny a odbornou literaturou.

Klíčová slova: Hradec Králové, sametová revoluce, metoda orální historie, pracovní listy, dějepisné vyučování

Annotation

PAJER, Michal, *The use of the Oral History method in teaching history on the example of the 1989 revolution in Hradec Králové*, Hradec Králové: Faculty of Education University of Hradec Králové, 2021, 116 pp., Bachelor thesis.

The bachelor thesis is focused on the Velvet Revolution in Hradec Králové and the use of Oral History methods in teaching history. The contents of the work are the foundational texts and worksheets designed to teach regional revolutionary division in secondary schools not only in Hradec Králové. The source base for the creation of foundational texts is the daily *Pochodeň* and the testimonies of witnesses of the November events in Hradec Králové. In these sources, the chronology, and the form of the Velvet Revolution in Hradec Králové are examined. The key documents for the developing of worksheets consists of realized oral-historical interviews with witnesses of the November events in Hradec Králové. The work is based on the heuristics of literature, analysis of printed sources and on the comparison of testimonies of witnesses with historical sources and professional literature.

Keywords: Hradec Králové, Velvet Revolutions, method of Oral History, worksheets, teaching history

Obsah

Úvod	11
1 Sametová revoluce.....	14
1.1 Komunistický totalitní režim v Československu	15
1.2 Směřování k revoluci	17
1.2.1 Společnost v předvečer protestů	18
1.2.2 Hradec Králové v předvečer protestů	21
1.3 Revoluční dění v celostátním měřítku	24
1.3.1 Politická jednání o předání moci	28
1.3.2 Havlova cesta na Hrad	30
1.4 Revoluční dění v Hradci Králové	32
1.4.1 Aktivizace společnosti	36
1.4.2 Vznik opozice a politická vyjednávání.....	41
1.4.3 Realizace programových stanovisek a výměna garnitur	44
1.5 Vývoj po sametové revoluci	47
1.5.1 Polistopadová situace v Hradci Králové.....	49
2 Metoda orální historie.....	53
2.1 Historie vzniku metody orální historie	54
2.1.1 Etablování metody na území České republiky	55
2.2 Metodologie a význam orální historie pro historiografii	57
2.2.1 Metodologie orální historie	58
2.3 Využití orální historie ve výuce dějepisu	59
2.3.1 Přínos do dějepisného vyučování	60
2.3.2 Aplikace metody při projektovém vyučování v dějepise	63
3 Pracovní listy	66
3.1 BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET	68
3.2 SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ.....	73
3.3 POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR.....	80
Závěr.....	84
Seznam literatury a pramenů	86
Přílohy	95
Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům	I
Příloha č. 2: autorské řešení pracovních listů	III
Příloha č. 3: metodické listy k pracovním listům	XVI

Seznam zkratek

AV ČR	Akademie věd České republiky
ČNR	Česká národní rada
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
ČSL	Československá strana lidová
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSR	Československá socialistická republika
DVÚ	Divadlo Vítězného února
FaF UK	Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové
FS	Federální shromáždění
HK	Hradec Králové
K 231	Klub 231
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KC OF	Koordinační centrum Občanského fóra
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSVHS	Koordinační stávkový výbor hradeckých studentů
LF UK	Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Hradci Králové
MěNV	Městský národní výbor
NDR	Německá demokratická republika
NV	Národní výbor
OF	Občanské fórum
ONV	Okresní národní výbor
PdF HK	Pedagogická fakulta v Hradci Králové
ROH	Revoluční odborové hnutí
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
STUHA	Studentské hnutí
UK	Univerzita Karlova
UPOL	Univerzita Palackého v Olomouci

ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
ÚSTR	Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV	Ústřední výbor
VB	Veřejná bezpečnost
VPN	Verejnosť proti násiliu
ZVÚ	Závody Vítězného února

Úvod

Téma *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové* jsme zvolili z několika důvodů. Metoda disponuje velkým potenciálem pro aplikaci při výuce regionálních dějin na SŠ v Hradci Králové, avšak v současné době se používá v nízké míře. Uvedená metoda může sloužit v hodinách jako určitý typ oživení výkladu dějin, a také vede žáky k badatelskému zjišťování faktů a informací, během něhož se učí pracovat s podklady, s nabytými vědomostmi a mimo jiné i správně pokládat otázky. Navíc žáci při bádání přichází na to, že na mnohé události existují rozdílné pohledy účastníků, s čímž se pojí možná kontroverznost. Adekvátní práce se vzpomínkami pamětníků při projektovém vyučování – při projektové výuce si žáci prostřednictvím vlastní praktické činnosti samostatně zpracovávají konkrétní téma a nabývají tak vědomostí¹ – napomáhá budování mezigeneračních vztahů mezi žáky a pamětníky, kterými mohou být jejich spoluobčané nebo rodinní příslušníci. Kromě uvedeného se mohou utužovat i vazby v rodině. Ačkoliv metoda orální historie² není neznámá a neprobádaná, tak právě orientace na aplikaci ve školním prostředí v regionálním měřítku může vzbudit či prohloubit zájem o předmět.

Rozhodli jsme se demonstrovat aplikaci uvedené metody na konkrétním příkladu tzv. „sametové revoluce“, a to jak z hlediska celorepublikového, tak především regionálního. Hlavním důvodem je fakt, že přímých pamětníků událostí roku 1989, z nichž je velký počet v produktivním věku, je v České republice a oblasti východních Čech stále velké množství. Zmíněná skutečnost velkou měrou nahrává orální historii, která má možnost většinu důležitých příběhů a vzpomínek zaznamenat a archivovat pro budoucí generace a využívání. Pro žáky středních škol je snazší si vyzkoušet práci s metodikou i ve vlastní rodině, neboť většina z nich má v rodinných kruzích pamětníka zmiňovaného období.

Hlavním cílem práce je vytvoření materiálů pro výuku sametové revoluce v Hradci Králové na hradeckých středních školách. Tedy vypracování podkladových textů sloužících pro výuku revolučních událostí roku 1989 a příslušných pracovních listů.

¹ Jan PRŮCHA – Eliška WALTEROVÁ – Jiří MAREŠ, *Pedagogický slovník*, Praha 2013, s. 226.

² V této práci se ve většině případů užívá český ekvivalent sousloví, tedy orální historie. Při rozhodování se vycházelo z faktu, že českou verzi označení používají i přední čeští historici M. Vaněk a P. Mücke. Ve výjimečných případech lze v práci nalézt anglosaský výraz Oral History, který se využívá k omezení častého opakování českého sousloví v textu.

Úkoly v pracovních listech jsou zpracovány na základě orálně-historických rozhovorů s pamětníky uvedeného období.

Odborná literatura je rozdělena na dvě skupiny. První jsou publikace, které přímo pojednávají o sametové revoluci. Slouží k podrobnému vhledu do problematiky revoluce a k bližšímu seznámení s dějovou posloupností doby. Zmíněná literatura je dále členěna na publikace popisující průběh událostí na celém území Československé socialistické republiky a na ty, které detailně líčí podobu protestů a akcí v Hradci Králové. Do první podkategorie patří především tituly *Labyrintem revoluce*³ od Jiřího Suka a *Sto studentských revolucí*⁴ od Milana Otáhal a Miroslava Vaňka. Druhou skupinu představují knihy regionálního významu, jako například monografie *Sametová revoluce v Hradci Králové*⁵ od pamětníka a studentského vůdce z Hradce Králové Jindřicha Vedlička.

Druhou skupinu tvoří literatura, jejímž předmětem zkoumání je metoda orální historie. Práce slouží k doplnění informací o podstatě vědní disciplíny, možnostech a pravidlech používání a také k rozšíření povědomí o institucích, které tento typ výzkumu využívají. Částečně do této kategorie lze zařadit i tituly, které se zaměřují na didaktiku dějepisu a na konkrétní didaktické využití orální historie v projektovém vyučování. Díla poskytují konkrétní informace o možnostech a četnosti využívání ve školách, popisují kvality metody a také výhody i nevýhody jejího využití. Přidanou hodnotou jsou i faktické údaje a čísla z pilotních testování na vybraných školách. Do této kategorie zařazujeme knihu Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho *Třetí strana trojúhelníku*⁶, publikaci Denisy Labischové a Blaženy Gracové s názvem *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*⁷ a také kolektivní práci *Paměť a projektové vyučování*⁸ od Hany Havlůjové a Jaroslava Najberta.

Součástí bakalářské práce je i analýza tištěných pramenů. Základním pramenným pilířem jsou dobové tiskoviny, které měly úzkou vazbu s Komunistickou stranou Československa, jako vládnoucí stranu v tehdejší státě, a přímo popisují situace z let 1989 a 1990. Jedná se o Rudé právo, což byl celorepublikový stranický deník a také tiskový orgán KSČ, a o Pochodeň, jež byla stranickým deníkem a tiskovým orgánem

³ Jiří SUK, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2020.

⁴ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.*, Praha 1999.

⁵ Jindřich VEDLIČEK, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009.

⁶ Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.

⁷ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

⁸ Hana HAVLŮJOVÁ – Jaroslav NAJBERT a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

východočeského krajského výboru KSČ. Rudé právo jsme do práce vybrali z následujícího důvodu: od roku 1921 až do roku 1990 se jednalo o hlavní mediální kanál strany, který prostřednictvím šéfredaktora řídil samotný Ústřední výbor KSČ. Díky čemuž je možné se seznámit s ideologií a stranickými názory. Pochodeň jsme zařadili z důvodu, že se jednalo o regionální periodikum, jež ve svých zprávách reflektovalo hradecké dění. Výraznou výhodou uvedených tiskovin se stala i jejich míra dochování a dostupnosti. Výběr konkrétních novinových čísel je přizpůsoben volbě jednotlivých protestních akcí, které se udály od ledna 1989 do března 1990 v Hradci Králové. Výběr výtisků doplnil výzkum pohledů o dobový ideologický aspekt. Další možné náhledy předkládá odborná literatura a vzpomínky pamětníků.

Z hlediska metodologie je primární technikou získávání informací heuristika literatury doplněná analýzou pramenů, tj. dobových periodik, a komparací s odbornou literaturou. V praktické části je primárně využívána výzkumná metoda orálně-historických rozhovorů doplněná o komparaci výpovědí pamětníků s dobovými prameny a odbornou literaturou.

Bakalářská práce je strukturovaná do tří kapitol a rozčleněna na teoretickou a praktickou část. První kapitola pojednává o období předcházející sametové revoluci, o revolučním dění, které znamenalo pád komunistického totalitního režimu, i o polistopadovém vývoji. Detailně se zaměřuje na průběh revolučního snažení v Hradci Králové, kde věnuje pozornost studentským a občanským aktivitám. Druhá kapitola popisuje jak základní definice orální historie, tak i její praktické využití jako didaktické metody. Pozornost je věnována také odborným paměťovým organizacím, které působí na území České republiky. Třetí kapitola se věnuje realizaci orálně-historických rozhovorů s pamětníky. Získaná svědectví následně využívá při tvorbě pracovních listů.

1 Sametová revoluce

Pojmenování „sametová“, na Slovensku spíše užívané „něžná“, získala revoluce od přímých účastníků událostí už ve svém průběhu a týká se období od 17. listopadu do 29. prosince 1989⁹. Označení si vysloužila díky happeningovému charakteru protestů, rychlosti politických změn v zemi, a hlavně absencí krvavých střetů. Zdrženlivější aktéři používali raději pojmenování „pokojná“. Většina současných historiků¹⁰ z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR užívá pro zmíněné události spíše označení „demokratická revoluce“.

Dle historika Jiřího Suka byla revoluce improvizovaná, zdánlivě snadná, relativně rychlá a téměř ze všech občanů udělala ve své podstatě revolucionáře, včetně tehdejších komunistů. Každý, nehledě na míru zapojení, tehdy užíval slovo revoluce a téměř nikdo o výrazu nepochyboval.¹¹ Postupem času se ale náhled na používání označení „revoluce“ měnil.

Ani odborná literatura z historiografické, politologické nebo sociologické oblasti se k procesu politických a společenských změn v roce 1989 nevyjadřuje jednoznačně. Důkazem rozporuplného a problematického přístupu mohou být i otazníky v názvech publikací *Velký převrat či snad revoluce samotová?*¹² a *Česká cesta ke svobodě. Revoluce či co?*¹³, které vyšly v roce 1999. Nejenom otazníky, ale i samotná díla polemizují, zda je adekvátní používat termín „revoluce“.¹⁴ Slovenská politoložka Soňa Szomolányiová se přiklání k tvrzení, že se nejednalo o revoluci, a své názory opírá o výsledky získané cestou tranzitologie¹⁵. Subdisciplína vymezila pojem „revoluce“ jako násilnou a krvavou změnu politického režimu. A k definované změně v roce 1989 v ČSSR, potažmo středoevropských zemích, nedošlo. Jednalo se naopak o různé druhy tzv. „negociované tranzice“, tedy o přechod k demokracii prostřednictvím domluvy liberálních zástupců komunistického režimu s konstruktivními představiteli protirežimní opozice^{16, 17}.

⁹ Období od studentské stávkové demonstrace v Praze do zvolení Václava Havla prezidentem ČSSR.

¹⁰ Například Jiří Suk, Pavel Mücke, Milan Otáhal a Miroslav Vaněk.

¹¹ Jiří SUK, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2020, s. 33.

¹² Jan MĚCHÝŘ, *Velký převrat či snad revoluce samotová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřečené něžné revoluci a jejích osudech 1989–1992*, Praha 1999.

¹³ Petr HUSÁK, *Česká cesta ke svobodě. Revoluce či co?*, Praha 1999.

¹⁴ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 18.

¹⁵ Politologická poddisciplína zaměřující se na teorie politického přechodu k demokracii.

¹⁶ Podobným příkladem může být tzv. „kulatý stůl“ v Polsku.

¹⁷ Soňa SZOMOLÁNYI, *Kľukatá cesta Slovenska k demokracii*, Bratislava 1999.

Opačný pohled na problematiku má britský sociolog Anthony Giddens, který tvrdí, že politické a sociální procesy roku 1989 v zemích východní Evropy, včetně ČSSR, rozhodně měly revoluční podstatu. Svůj postoj dokládá sociologickými poznatky ohledně teorie revoluce. Události z listopadu a prosince roku 1989 dle Giddensova názoru naplňují základní parametry revoluce. Jde hlavně o naplnění tří požadavků: v událostech se projevilo masové sociální hnutí; události zapříčinily proces zásadních změn a reforem, díky nimž mohla nová moc dosáhnout alespoň části svých cílů, které si vymezila; ačkoliv nebylo během událostí použito násilí, obě strany činily pod jeho přímou hrozbou.¹⁸

Postupem času se o používání označení „revoluce“ rozporupně vyjadřovali i někteří přímí aktéři zmíněných dní. Příkladem takového názoru mohou být i slova Petra Pitharta, který ve své publikaci *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme?* uvádí: „*Všichni jsme se ochotně shodli na tom, že čeho jsme se na náměstích našich měst účastnili, byla revoluce. Měl jsem a mám o tom své pochybnosti: ztrouchnivělá střecha sice spadla právě tehdy vskutku proto, že jsme se konečně dostavili na náměstí ..., ale spadla by za čas stejně sama – i kdybychom čekali, až nás předběhnou také Rumuni.*“¹⁹ Autor zastává postoj, že pokud bychom chtěli mluvit o opravdové revoluci, muselo by být plné Václavské náměstí už v roce 1985. V takové době by ovšem, dle jeho slov, zvonění klíčů a zpívání písniček z balkonu nestačilo. Pithart své úvahy o terminologii ukončuje výrokem: „*Ale bylo by také dobře, kdybychom to [pozn. protestní akce z listopadu 1989] zároveň strážlivě pojmenovali a smířili se s tím, že už jsme zkrátka takoví, že se do revolucí moc nehrneme.*“²⁰ Problematika nejednotného přístupu k jednotnému názvu událostí z podzimu '89 rozhodně není triviální a bezvýznamná, neboť právě názvy v sobě nesou podstatné myšlenky a poselství konkrétního období, které následně předávají budoucím generacím. Takové symboly jsou pro uvědomění národa velmi důležité a neodmyslitelně patří k vytváření demokratické společnosti.

1.1 Komunistický totalitní režim v Československu

Politickým převratem, který komunistická historiografie nazývala „Vítězný únor“²¹, v roce 1948 převzala Komunistická strana Československa fakticky veškerou

¹⁸ Anthony GIDDENS, *Sociologie*, Praha 1999, s. 470–471.

¹⁹ Petr PITHART, *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? Mezi vzpomínkami a reflexí: Texty z let 1992–1996*, Brno 1999, s. 287.

²⁰ *Tamtéž*.

²¹ Šlo o události od 13. do 25. února 1948, jejichž podstatou bylo odstoupení 12 ministrů nekomunistických stran, což mělo za následek obsazení prázdných ministerských křesel lidmi, kteří byli oddáni KSČ. De iure zůstala ČSR demokratickou zemí, de facto ale docházelo k postupnému paralyzování ústavních institucí.

politickou moc v zemi a započala naplno realizovat svůj politický a společenský program. Program stál na ideologické základně marxismu-leninismus a byl plně podřízen rozhodování Komunistické strany Sovětského svazu. Praktická realizace znamenala: znárodnování; zavedení tzv. „pětiletok“; cenzuru tisku, knih a rozhlasu; ovládnutí soudní moci; odstranění přímých i domnělých odpůrců KSČ a v mnohém dalším. Velmi důležitým mezníkem se stalo přijetí Ústavy Československé republiky, která nabyla účinnosti 9. června 1948 a napomohla k utužení postavení KSČ. Nová ústava měla za následek devastaci celé dělby moci v Československu. V mnoha směrech postupovali vedoucí činitelé KSČ podle vzoru a direktiv SSSR. Jinak tomu nebylo ani v zahraniční politice. Na hranicích se „západními“ státy byly vybudovány neprodyšné pásy plotů s ostnatými dráty, čímž se prakticky vybudovala „železná opona“. Československá republika se proměnila v tzv. „satelitní stát“ podřízený Sovětskému svazu a současně se stala součástí mezinárodních organizací spojující státy tzv. „Východního bloku“, jako byla Varšavská smlouva a Rada vzájemné hospodářské pomoci.²²

Ideologie pronikla do vzdělávání, výchovy, zaměstnání, sportu, kultury i do předmětů denní potřeby. Důležitým pojmem tehdejší doby byl tzv. „kádrový posudek“²³, který předurčoval společenské a pracovní postavení každého občana. Koncem 50. let dospěli českoslovenští komunisté k názoru, že je potřeba vytvořit moderní ústavu. Ústavní návrh vytvořil Ústřední výbor Komunistické strany Československa a na začátku července 1960 návrh schválila konference KSČ. Popsaný způsob tvorby ústavního zákona dokládá, do jaké míry byla zničena zákonodárná složka státu. Tzv. „socialistická ústava“ nabyla účinnosti 11. července 1960 a od předchozí se lišila v několika bodech: změnila název státu na Československou socialistickou republiku; zakotvila ideologii marxismu-leninismu; ukončila lidovou demokracii a provolala vítězství socialismu; zvýšila centralizaci; osekala slovenské pravomoci ad. Hlavní devastaci dělby moci měl na svědomí ústavní článek 4: „*Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.*“²⁴ Po formální stránce

²² Robert KVAČEK – Jana ČECHUROVÁ a kol., *Doba moderní*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 744–769.

²³ Jednalo se o spis obsahující třídní původ a názorově-ideologické postoje daného občana. Vytváření a spravování měli na starost kádroví pracovníci působící ve všech podnicích a institucích.

²⁴ *Ústavní zákon (100/1960 Sb.) ze dne 11. července 1960*, dostupné online (https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html), [citováno k 8. 11. 2020].

mělo sice Československo stále demokratický ústavní systém, realita byla diametrálně odlišná.

Ačkoliv v legislativní oblasti docházelo k výrazným změnám a k právnímu zakotvení trvajících „statu quo“, ve společnosti tomu bylo naopak. Šedesátá léta se nesla v duchu společenského a politického rozvolnění a klidu. Vlivem Chruščovovy politiky začala ve východoevropských státech destalinizace, která se silně projevila i v Československu²⁵. Jednou z důležitých změn byla nová nastupující generace vedoucích pracovníků, která vystudovala pod taktovkou režimu („důvěryhodná inteligence“) a mohla tak vystřídat tzv. „dělnické kádry“. Dalším zásadním impulzem k rozvolnění se stalo omezování cenzurních zásahů mířených do kulturní oblasti^{26,27}.

Značný podíl na uvolňování měl krach třetí pětiletky i velká ekonomická krize v roce 1965. Tyto problémy se odhodlal Antonín Novotný vyřešit ekonomickou reformou, jejíž realizaci pověřil reformního komunistu Otu Šika. Ambiciózní reforma ztroskotala na velmi pomalé aplikaci v praxi a následném úplném zastavení.²⁸ V průběhu roku 1967 ztratil Novotný svým špatným a nevybíravým politickým působením podporu ze strany inteligence, reformních i slovenských komunistů. Třetího ledna 1968 byl Antonín Novotný donucen tlakem z Moskvy rezignovat na post prvního tajemníka strany a na uvolněné místo nastoupil Alexander Dubček. Dne 22. března 1968 se musel Novotný vzdát i prezidentského úřadu, kde ho o osm dní později nahradil Ludvík Svoboda. Změnami na všech stupních státní správy započalo období tzv. „pražského jara“.²⁹

1.2 Směřování k revoluci

Nastupující reformní komunisté³⁰ vytvořili vlastní plán společensko-hospodářského směřování s názvem *Akční program KSČ*, jehož podstatou bylo: rozvolnění systému národní fronty; reforma volebního systému; možnost vzniku nezávislých organizací (KAN, K 231) a značné omezení cenzury. Společnost tyto reformní snahy přijala s velkým nadšením a začala se aktivně podílet na dialogu s vládou. K situaci se vyjádřila i československá inteligence skrze program *Dva tisíce slov*, který

²⁵ Nejvýraznější tváří československé destalinizace se stal prezident a první tajemník Antonín Novotný.

²⁶ V praxi to znamenalo povolení některých zakázaných autorů, příliv „západní“ tvorby (filmy, hudba, literatura), příjezd „západních“ intelektuálů (J. P. Sartre, A. Ginsberg) do ČSSR a mnoho dalšího.

²⁷ R. KVÁČEK – J. ČECHUROVÁ a kol., *Doba ...*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 771–796.

²⁸ *Tamtéž*, s. 790–793.

²⁹ *Tamtéž*, s. 794–796.

³⁰ Jednalo se hlavně o A. Dubčka, O. Černíka, J. Smrkovského, F. Kriegela.

sepsal spisovatel Ludvík Vaculík. Pro reformní snažení se vžilo označení „socialismus s lidskou tváří“.³¹

Nastalé směřování ČSSR ovšem znepokojovalo vedoucí představitele „Východního bloku“ v čele s Leonidem Brežněvem. Většina hlav socialistických států označila československý vývoj za kontrarevoluci. Zvyšování tlaku na reformní komunisty vyústilo v sepsání tzv. „zvacího dopisu“, jenž byl podkladem pro invazi vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Vojenský zásah zarazil veškeré pozitivní změny a přinesl zrušení veškerých reforem. Násilné zastavení změn způsobilo mezi občany zmar a odpor, což výrazně uškodilo KSČ, od které se odvrátila většinová společnost.³²

V dubnu 1969 vystřídal Dubčeka na postu prvního tajemníka strany konzervativní Gustav Husák³³. Všechny občanské protesty byly razantně potlačovány. Začalo období tzv. „normalizace“, které se vyznačovalo: zavedením tzv. „pendrekového zákona“³⁴; čistkami ve straně; pronásledováním disentu a mnohým dalším. Komunistická strana Československa vydala program nazvaný *Poučení z krizového vývoje*, v němž detailně vysvětlila události z let nedávno minulých a pečlivě definovala, jak by se měly dané události společensky interpretovat^{35, 36}.

1.2.1 Společnost v předvečer protestů

Suk ve své publikaci *Labyrintem revoluce* vysvětluje atmosféru ve společnosti: „Na společnost dopadla únava z dějin, z velké politiky, z protichůdných změn a převratů. Všeobecně sdílené zklamání vedlo k úniku do soukromí ... A okupační režim vyšel této tendenci vstříc.“³⁷ Jednou z mála protirežimních složek se stalo nepolitické společenství disidentů Charta 77, jež požadovalo dodržování lidských a občanských práv. Státní moc si byla disidentských aktivit samozřejmě plně vědoma, a proto důkladně dbala na izolovanost disidentů³⁸ od pasivní společnosti. Přímý a dlouhodobý kontakt zmíněných dvou skupin byl prakticky nemožný.^{39 40}

³¹ R. KVAČEK – J. ČECHUROVÁ a kol., *Doba ...*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 796–799.

³² Pavel BĚLINA – Tomáš GRULICH a kol., *Léta 1970–1993*, in: *Dějiny země Koruny české II.*, Praha 1993, s. 294–295.

³³ Od roku 1975 zastával Husák i prezidentský úřad.

³⁴ Zákon 99/1969 Sb. přijatý FS v roce 1969 uváděl Československo prakticky do stavu policejního státu. Mířil hlavně na nepovolené shromažďování občanů.

³⁵ Program prezentoval invazi jako bratrskou pomoc při porážce kontrarevoluce.

³⁶ R. KVAČEK – J. ČECHUROVÁ a kol., *Doba ...*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 803–815.

³⁷ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 21.

³⁸ Docházelo k pravidelnému zatýkání, rozhánění schůzek, permanentnímu dozoru a mnoha dalšímu.

³⁹ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 21–22.

⁴⁰ P. BĚLINA – T. GRULICH a kol., *Léta ...*, in: *Dějiny země Koruny české II.*, Praha 1993, s. 301–303.

V druhé polovině 80. let se disidentům, i přes neustávající státní dohled, zvýšily možnosti, jak společnost oslovit. Vlivem technologického pokroku stoupaly počty samizdatových periodik a došlo ke zkvalitnění a vyšší dostupnosti elektronických komunikačních prostředků.⁴¹ Zmíněné aspekty vedly k růstu veřejné informovanosti a k možnosti porovnání s oficiální propagandou.⁴² Výraznými disidentskými představiteli byli Jan Patočka, Jiří Dienstbier st., Václav Havel, Pavel Rychetský, Pavel Landovský a Petr Pithart.

Konec 70. a celá 80. léta se nesla ve znamení ekonomicko-hospodářských problémů zatěžujících všechny sféry československého hospodářství. I přes to se ale v ČSSR držela jistá míra občanského blahobytu, který byl zhruba srovnatelný s východoněmeckým. Valtr Komárek přiblížil životní úroveň v ČSSR: „*Byla taková nepsaná dohoda – nechte nás, komunistické šéfy, v klidu, jednou dvakrát do roka budete chodit na demonstrace a my vás necháme být. Jinak si dělejte, co chcete. ... všichni stavěli chaty a žili si ve svých mikroklimattech.*“⁴³ Ačkoliv to vypadalo, jako by se v zemi zastavil čas, pasivní veřejnosti tento fakt nevadil. Kvůli obavám ze ztráty materiálních jistot se běžní občané zdráhali bojovat proti režimu a dokázali se přenést přes mnoho nedostatků komunistické vlády.

U příležitosti dvacátého výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy (21. 8. 1988) se v Praze uskutečnily demonstrace s účastí přesahující čtyři tisíce lidí. Koncem září bylo znovu povoleno slavit 28. říjen jako den vzniku státu, čehož občané využili a v několika městech, včetně Prahy, uspořádali demonstrace k oslavě sedmdesátého výročí. ÚV KSČ si začal velmi silně uvědomovat tlak veřejnosti a obával se dalších manifestací. První velkou ránu režimu uštědřil tzv. „Palachův týden“ – připomínka dvacátého výročí sebeupálení Jana Palacha – který proběhl od 15. do 22. ledna 1989. Šlo o spontánní aktivitu, kdy se každé odpoledne sešli občané na Václavském náměstí v Praze a poklidně protestovali. Vedoucí představitelé nasadili jednotky Sboru národní bezpečnosti a oddíly Lidových milic, které každé shromáždění silou rozehnaly. V reakci na události přijalo v únoru Federální shromáždění zákonné opatření 10/1989 Sb. zavádějící vyšší pokuty

⁴¹ Zároveň bylo koncem roku 1988 pozastaveno rušení rádiového signálu zahraničních rádií Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a Deutschlandfunk.

⁴² J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 22–23.

⁴³ Dušan SPÁČIL – Karel SÝS a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009, s. 44.

a vyšší tresty odnětí svobody za narušování socialistického zájmu.⁴⁴ De facto došlo ke zpřísnění perzekucí vůči demonstrujícím.

Zvyšování nespokojenosti občanů a míry protestů se netýkalo pouze ČSSR, obdobné akce probíhaly v celém „Východním bloku“. Všechny změny ve východní Evropě v druhé polovině osmdesátých let odstartovaly Gorbačovovy reformní plány, např. perestrojka („přestavba“). V Polsku došlo díky dělnickým stávkám z jara 1988 k opětovnému zlegalizování Solidarity, které proběhlo po tzv. „jednání u kulatého stolu“.⁴⁵ Od počátku roku 1989 docházelo v Maďarsku pod taktovkou vládnoucích komunistů k zavádění velmi radikálních reforem mířících na společensko-hospodářské oblasti. Změny v Sovětském svazu výrazně ovlivnily i situaci v Německé demokratické republice. Mladí lidé v zemi se v průběhu roku 1989 začali velmi hlasitě dožadovat reforem, což Honeckerův režim razantně odmítl. Kvůli rigidnosti systému začali mladí lidé v létě a na podzim utíkat přes otevřené maďarské hranice na „Západ“. Popsaný exodus mladých perspektivních občanů spolu se statisíčovými demonstracemi v celém NDR způsobil pád celé Rady ministrů a 9. listopadu pád Berlínské zdi.⁴⁶

Pod vlivem represivních zásahů se rozhodli disidentští představitelé (A. Vondra, V. Havel, S. Devátý aj.) vytvořit petici nazvanou *Několik vět* (29. 6. 1989), která pak kolovala po celé federaci. Kromě úvodního výčtu neschopností státního vedení obsahovala petice i požadavky⁴⁷ na zrušení totalitních praktik.⁴⁸ ÚV KSČ na text ihned zareagoval a druhý den vyšel v Rudém právu článek s názvem *Kdo seje vítr: „Podobná peticemánie má zvýšit popularitu několika desítek protisocialisticky orientovaných jednotlivců a získat podporu veřejnosti pro cíle, o nichž většina lidí málo ví anebo má falešné představy“*.⁴⁹ Kromě odsouzení autorů a signatářů je zmiňováno jejich napojení na amerického nepřítele. Článek měl pohrozit všem tehdejším i budoucím odbojářům a měl prezentovat moc komunistů: *„Máme zkušenosti. Máme své poučení, ... Václav Černý řekl, že by se nezastavil při účtování ani před šibenicemi a kandelábrů“*.⁵⁰

⁴⁴ R. KVAČEK – J. ČECHUROVÁ a kol., *Doba ...*, in: Kronika Českých zemí, Praha 1999, s. 840–844.

⁴⁵ V červnu o rok později dokázala Solidarita v polosvobodných volbách do parlamentu drtivě vyhrát a následně i složit novou koaliční vládu.

⁴⁶ Felix GILBERT – David Clay LARGE, *Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890–1990.*, Praha 2003, s. 576–593.

⁴⁷ Propuštění všech politických vězňů, konec omezování svobody shromažďování, zrušení cenzury, respektování náboženských svobod a zrušení komunistických dogmat.

⁴⁸ Markéta BERNATT-RESZCZYNSKÁ, *Zveřejnění petice Několik vět*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zverejneni-petice-nekolik-vet>), [citováno k 12. 11. 2020].

⁴⁹ *Rudé právo*, roč. 69, 1989, č. 152, s. 2.

⁵⁰ *Tamtéž*.

Díky neoficiálním informačním zdrojům se občané dozvídali o vývoji situací v okolních socialistických zemích. Informace o událostech zpočátku podněcovaly k aktivitě hlavně mladé Čechy a Slováky. S přílivem mladých uprchlíků prchajících z NDR přes „západoněmeckou“ ambasádu v Praze si začaly i široké masy obyvatel ČSSR postupně uvědomovat blížící se neodvratný pád socialismu. Občanská aktivita a angažovanost se začala zvyšovat. Stejně jako minulý rok se i v říjnu 1989 rozhodli občané protestovat u příležitosti výročí vzniku samostatného Československého státu. V tento den se za demokracii a svobodu demonstrovalo na celém území republiky – do protestů se zapojilo cca 40 000 lidí.⁵¹ Změnu si přála drtivá většina společnosti, naopak daný stav chtěla v těch chvílích zachovat pouze nejužší špička KSČ.

Vedoucí činitelé KSČ si začali silně uvědomovat napjatou atmosféru v Československu. Předpokládali další vlnu demonstrací u příležitosti padesátého výročí krvavého nacistického zásahu proti vysokoškolským studentům a zavření českých vysokých škol v roce 1939 a začali na základě svých předpokladů jednat. Nejzarytější představitelé, např. G. Husák nebo M. Jakeš, nechali zmobilizovat složky VB a StB a k tomu zaktivizovat Lidové milice. Naopak pragmatictější a umírněnější komunisté, uvědomující si hrozící pád komunistického režimu (O. Krejčí, M. Čalfa, M. Čič, R. Schustr ad.), se rozhodli pro dočasné stažení se z politické scény⁵². V revolučních dnech se projeví jako velcí pragmatičtí a napomohli opozičním silám k vítězství.

1.2.2 Hradec Králové v předvečer protestů

Předlistopadové podmínky v Hradci Králové, sídelním městě Východočeského kraje, byly značně odlišné od atmosféry v hlavním městě republiky. Rozdílnost způsobovalo několik faktorů. Znatelně chyběl výraznější počet disidentů a otevřených odpůrců režimu, kteří by se zapojovali do veřejného dění a snažili se o kontakt s řadovými občany. Hradecký a východočeský disent svou veřejnou činností reprezentovali J. Hrudka, J. Valenta, S. Pitaš, manželé Stibicovi, M. Petr, V. Blábolil a R. Langhamer.⁵³ Vlivem značné izolace a malého počtu zapojených lidí se skupiny disidentů orientovaly spíše na brněnské a pražské buňky chartistů. Jmenovaní se zaměřovali na konkrétní témata jako např. ekologie (aféra Sněžka), podporu nespravedlivě vězněných (VONS)

⁵¹ R. KVAČEK – J. ČECHUROVÁ a kol., *Doba ...*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 845.

⁵² Dočasně vstoupili do tzv. „šedé zóny“.

⁵³ Mikuláš KROUPA, *Chtěl pozvat estébáky na pivo, aby mu řekli, proč ho tolik nenáviděli*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/chtel-pozvat-estebaky-na-pivo-aby-mu-rekli-proc-ho-tolik-nenavideli>), [citováno k 15. 11. 2020].

nebo církve. Výrazným projevem odporu v Hradci Králové byla tajná církev, kterou vedl tajně vysvěcený kněz Jiří Škoda, jenž poskytoval křesťanskou útěchu věřícím ze širokého okolí.⁵⁴ Většina zmíněných odpůrců režimu se více či méně pohybovala okolo Hrádečku, kde notnou dobu pobýval Václav Havel.

Dalším faktorem odlišných podmínek pro otevřený protirežimní odpor byla síla komunistické tradice, jež ve východočeské metropoli a kraji panovala. Víra v ideologii se stala tak silnou, že si v době normalizace Hradec Králové vysloužil označení „Rudý Hradec“, nebo také „Rudá bašta KSČ“. Zatvřelost nastoleného režimu znemožňovala jakékoliv náznaky výrazného občanského odporu. KSČ důkladně dbala na separaci disentu od většinové společnosti a dohlížela na dodržování cenzurních nařízení, např. destrukci samizdatových distribučních sítí. Paralelně se segregováním disidentů se krajské struktury KSČ snažily ideologizovat občany prostřednictvím oslavných manifestací (1. máj, 28. únor aj.), ideologických názvů a hesel (např. Divadlo Vítězného února nebo Závody Vítězného února), majestátními pomníky/sochami atd. Důkazem důrazné ideologizace východočeské společnosti může být i poplatný normalizační repertoár Divadla Vítězného února, jak popsal tehdejší stavitel kulis v DVÚ Ladislav Svoboda: „*Tehdy se tu hrály strašně poplatné věci k výročí bolševické revoluce, Února či Lenina. Jinde dávali jednu hru, tady čtyři. Určitě v tom byl tlak shora i zdejší patolízalství a touha zalíbit se.*“⁵⁵

Myšlení a informovanost Hradečanů a Východočechů výraznou měrou ovlivňoval deník Pochodeň, což byl tehdy hlavní tiskový orgán Východočeského krajského výboru KSČ. Strana využívala Pochodeň k přímému formování občanského pohledu jak na celostátní režim, tak i na konkrétní politiku v kraji. Obsahovou stránku plnily hlavně oslavné články o zemědělské a průmyslové produkci regionálních podniků a o úspěších místních politiků a národních výborů. Současně nebývaly výjimkou texty cílící na zdiskreditování a dehonestování aktivních odpůrců režimu (např. *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 153, s. 2⁵⁶).

I přes zmíněné faktory docházelo koncem 80. let k pozvolnému uvolňování režimu, čehož ihned využil krajský disent. Velkou chybou komunistů byla smrt Pavla

⁵⁴ Jindřich VEDLICH, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009, s. 56.

⁵⁵ Milan BAJÁK, *Lenka Loubalová a Ladislav Svoboda, všemi přezdívaný „Had“*, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/lide-radi-zapominaji-tvrdi-dlouholety-sef-jevistni-techniky-klicperova-divadla-7682007>), [citováno k 10. 3. 2021].

⁵⁶ Článek reagoval na petici *Několik vět* a v mnoha ohledech se podobal zprávě z *Kdo seje vítr z Rudého práva*.

Wonky, který zemřel 26. dubna 1988 ve Vazební věznici Hradec Králové na celkové vyčerpání organismu způsobené špatným zdravotním stavem a protestní hladovkou. Wonka byl během svého života rozporuplnou osobností. Na jedné straně se jednalo o zarputilého obhájce lidských práv, odbojáře a disidenta, na straně druhé šlo o údajného informátora Státní bezpečnosti.⁵⁷ Ať již byla skutečnost jakákoliv, právě Wonkova smrt ve vězení zvedla velmi silnou vlnu sounáležitosti v disidentských kruzích, která se následně přenášela do dalších oblastí společnosti (např. distribucí samizdatu, zakázané literatury a hudby atd.). Za rozdmýcháním zájmu stála signatářka charty Hana Jüptnerová.⁵⁸

Navzdory předchozí poplatnosti režimu hrálo hradecké Divadlo Vítězného února na konci 80. let důležitou úlohu v odporu proti státnímu systému. Ve svém repertoáru uvádělo hry, jež by v ostatních, hlavně pražských, činohrách neprošly ideologickou kontrolou. Jednalo se například o inscenace od Fridricha Dürrenmata, Jeana Geneta nebo Bohumila Hrabala. Divadlo se tak ještě před samotným počátkem listopadových událostí podílelo na formování svobodnějšího myšlení obyvatel Východočeského kraje. Za prosazením her stál režisér Oldřich Kužilek a dramaturg Jaroslav Etlík. Politickou záštitu před cenzurními úřady překvapivě převzal komunistický ředitel DVÚ Zdeněk Rumpík, jenž byl zároveň členem Ústředního výboru KSČ.⁵⁹

Významné narušení jednotné stranické struktury ve výrobní a ekonomické sféře regionu přineslo v roce 1987 zvolení nového ředitele národního podniku Východočeské pivovary⁶⁰, jímž se překvapivě stal bezpartijní Ing. Jiří Vlček. Vlčka zvolilo v prvních tajných svobodných volbách 75 procent všech hlasujících podnikových zaměstnanců, což znamenalo porážku zbylých dvou komunistických kandidátů. Krajstí a závodní funkcionáři nesli porážku opravdu špatně, což se ihned odrazilo v jejich přístupu k novému řediteli, jenž byl od té chvíle pod nepřetržitým drobnohledem podnikových a státních funkcionářů. Avšak Vlček chybu neudělal, naopak národní podnik inovoval a zvýšil jeho hospodářský obrat.⁶¹ Na vedoucím místě se udržel až do roku 1990. Podobná situace nastala například ve Výzkumném ústavu elektrotechnické keramiky, kde v říjnu

⁵⁷Petr, ZÍDEK, *Pavel Wonka, oceněný odbojář, udal známého, který chtěl emigrovat*, dostupné online (https://www.lidovky.cz/domov/pavel-wonka-oceneni-odbojar-udal-znameho-ktery-chtel-emigrovat.A180226_152418_in_domov_ele), [citováno k 10. 3. 2021].

⁵⁸ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 57.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 106.

⁶⁰ Ředitelství se nacházelo na místě dnešního krajského úřadu Královohradeckého kraje.

⁶¹ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 234.

1989 zvolili, proti vůli podnikové KSČ, předem domluvení pracovníci bezpartijního Ing. Josefa Potočka do Závodního výboru ROH.⁶²

Mnozí budoucí hlavní hybatelé východočeské sametové revoluce se ještě před listopadovými událostmi aktivně zapojovali do opisování a následného šíření petice Několik vět po celém městě a kraji. V petiční činnosti se angažovali J. Hrudka, S. Chýlek, O. Kužílek a R. Novák. I přes obrovský zápal petice nesplnila svůj kýžený cíl, tedy vyburcovat širokou veřejnost k odporu a významnějším akcím. Ještě nenastal vhodný čas pro pád režimu.

1.3 Revoluční dění v celostátním měřítku

Po akcích svolaných k připomínce výročí založení samostatného Československého státu se daly očekávat v blízké době další protestní aktivity. Nejbližším symbolickým datem byl právě 17. listopad. V průběhu jara a léta vzniklo mezi studenty pražských vysokých škol⁶³ nezávislé sdružení STUHA⁶⁴. Hlavní představitelé sdružení, i přes odpor některých členů, se 9. listopadu sešli se zástupci pražského Socialistického svazu mládeže a podařilo se jim dohodnout zorganizování pietního aktu k připomínce vraždy studenta medicíny Jana Opletala nacisty.⁶⁵ Kromě pietní akce mělo jít i o oslavu Mezinárodního dne studentstva a také o připomenutí 50. výročí zavření českých vysokých škol. Svaz mládeže dohodu dodržel a na 17. listopadu ohlásil Ústřednímu výboru KSČ pietní průvod Prahou. Tento čin de facto znamenal legalizaci celého shromáždění a de iure nemělo být rozehnáno. STUHA začala ihned s propagací.

V pátek 17. listopadu ve dvě hodiny odpoledne se na pražském Albertově sešli hlavní studentští pořadatelé a začali připravovat manifestaci. V 16:00 čekalo na oficiální začátek dle odhadů StB přes 15 tisíc studentů a řadových občanů.⁶⁶ Lidé si sebou přinášeli československé vlajky nebo transparenty s nejrůznějšími hesly: „*Totalita bude bita*“, „*Studenti všech fakult, spojte se!*“, „*Za akademické svobody*“, „*Nechceme násilí*“, „*Demokracii pro všechny*“ a mnoho dalších.⁶⁷ Program na Albertově skončil a průvod se

⁶² *Tamtéž*, s. 168.

⁶³ Zástupci z Matematicko-fyzikální, Filosofické a Pedagogické fakulty UK, ČVUT aj.

⁶⁴ Sdružení mělo organizovat akce na jednotlivých fakultách, ochraňovat perzekuované studenty a vytvářet samosprávy.

⁶⁵ Marek BENDA – Monika PAJEROVÁ – Šimon PÁNEK a kol, *Studenti psali revoluci*, Praha 1990, s. 15–27.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 27–28.

⁶⁷ Milan PETRISCAK, *Praha Albertov a Vyšehrad, 17. listopadu 1989*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=ICObhsG4mOo>), [citováno k 18. 11. 2020].

odebral na Vyšehrad k hrobu Karla Hynka Máchy, kde studenti vzdali básníkovi hold. U brány Slavínského hřbitova byla vzpomínková pietní akce oficiálně ukončena a rozpuštěna. Reálně ale k postupnému rozcházení účastníků nedošlo. Po šesté hodině odpolední se průvod vydal na cestu směrem k Národnímu divadlu, kde odbočil a mířil k Národní třídě. Zvrat přišel v 19:30 na Národní třídě, kde byl pochod pohotovostními jednotkami SNB zastaven.⁶⁸

Okolo půl deváté večer se pohotovostní kordony rozhodly zasáhnout. Jednotky Veřejné a Státní bezpečnosti byly manifestující štíty a obušky, kopaly do nich a mnohé odnášely do připravených policejních „antonů“. Zasahující nikoho nešetřili a útočili na všechny demonstranty bez ohledu na věk nebo pohlaví.⁶⁹ Zhruba za hodinu byla Národní třída vyklizena. Na místě zásahu zůstalo mnoho krvavých stop a nejrůznějších předmětů. I přes nebývalou hrubost policistů byly protiútoky manifestujících velmi ojedinělé, neboť nechtěli dát represivním složkám další záminky k drsnějším postupům.

Celý průběh události, včetně krutého večerního vystoupení oddílů SNB⁷⁰ a OZU⁷¹, zaznamenávali reportéři a kameramani Československé televize a novináři z československého tisku. Vlivem státní cenzury se ovšem záznamy a svědectví o nepřiměřených zásazích nesměly ve státních sdělovacích prostředcích zveřejnit. Největší československý tiskový deník Rudé právo napsal o celém dění pouze kratičkou zprávu. O samotných policejních zákrocích v centru města se deník zmínil jen velmi okrajově: „K udržení veřejného pořádku v centru města byli povoláni příslušníci VB. Ověřovali totožnost účastníků demonstrace a kolem sta osob bylo předvedeno na místní oddělení VB. Ve 22 hodin byl ... obnoven klid.“⁷² Podrobnosti o represivním zásahu se druhý den neobjevily v žádném státním médiu. Většina pořízených materiálů oficiálně vyšla až s několikadenním zpožděním, což mělo zamezit aktivizaci širokých vrstev společnosti. I přes cenzurní snahy se ale informace mezi lidmi velmi rychle šířily, a to hlavně díky zahraničním a neoficiálním sdělovacím prostředkům. Nekontrolované šíření neoficiálních zpráv mělo za následek enormní aktivizaci všech občanských skupin v celé republice.

⁶⁸ První vysílání záběrů ze 17. listopadu 1989, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=f2fGdV43hhk>), [citováno k 18. 11. 2020].

⁶⁹ Praha 17. 11. 1989 Sametová revoluce začíná, dostupné online (https://www.youtube.com/watch?v=QYVnpAmlT_g), [citováno k 18. 11. 2020].

⁷⁰ Sbor národní bezpečnosti.

⁷¹ Odbor zvláštního určení.

⁷² Rudé právo, roč. 70, 1989, č. 272, s. 1.

Mnoho studentských předáků – Martin Benda, Jiří Dienstbier ml., Jan Hřebejk a Pavel Lagner – se ještě v pátečních pozdních večerních hodinách usneslo, že jediným možným východiskem bude stávka. Hned následující den započali studenti pražských vysokých škol týdenní okupační stávku, ke které se přidali herci pražských divadel⁷³. Při vyhlášení stávky vybídli všechny spoluobčany, aby se 27. listopadu mezi 12. a 14. hodinou přidali ke generální stávce.⁷⁴ Iniciativa vyburcovala v následujících dnech i další školy a divadla v celém státě. Současně se stávkou prováděli studenti a herci osvětu v regionech po celé zemi.

Ve večerních nedělních hodinách 19. listopadu došlo v pražském Činoherním klubu k založení Občanského fóra, které spojovalo církevní představitele, umělce, nezávislé a studentské organizace a také aktivní občany snažící se o poklidnou změnu režimu. Jeho hlavními představiteli se stali chartisté Václav Havel a Petr Pithart. Podobně postupovali i Slováci, kteří ve stejný den v bratislavské Umělecké besedě založili občanské hnutí Verejnost' proti násiliu sjednocující opoziční osobnosti a instituce. Vedoucími osobnostmi VPN byli zvoleni Milan Kňažko, Ján Budaj, Miroslav Kusý a Fedor Gál. Základním územ hnutí se stalo vyjednávání a komunikace s tehdejší státní mocí.⁷⁵ ⁷⁶ OF si vytvořilo vlastní programové prohlášení obsahující: odmítnutí násilí v kulturním, politickém a veřejném životě; požadavek přechodu ke skutečné demokracii a odstoupení konkrétních komunistů⁷⁷; požadavek propuštění politických vězňů a ustanovení vyšetřovací komise k prošetření policejních zásahů v uplynulých měsících.⁷⁸

V pondělí 20. listopadu se na Václavském náměstí spontánně sešlo přes sto tisíc lidí, kteří tak prezentovali svůj odmítavý postoj ke komunistickému zřízení. Kromě studentů a herců se do demonstrování zapojily i široké vrstvy společnosti, významné procento zúčastněných tvořili dělníci s transparenty jako „*Dělníci jsou tady!*“ a „*Študáku, máš bratry, dělníky z Tatry*“.⁷⁹ Kromě Prahy se demonstrovalo i v dalších městech, př.

⁷³ Na herce působili studenti DAMU a FAMU.

⁷⁴ M. BENDA – M. PAJEROVÁ – Š. PÁNEK a kol, *Studenti ...*, Praha 1990, s. 30, 58–59, 153–154.

⁷⁵ Jan HRÍDEL, *Rychlý vzestup, rychlý rozpad. Před 30 lety vzniklo Občanské Fórum*, dostupné online (<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2977769-rychly-vzestup-rychly-rozpad-pred-30-lety-vzniklo-obcanske-forum>), [citováno k 18. 11. 2020].

⁷⁶ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 167–170.

⁷⁷ Šlo o G. Husáka, M. Jakeše, J. Fojtíka, M. Zavadila, K. Hoffmanna, A. Indry, M. Štěpána a F. Kincla.

⁷⁸ Jiří SUK, *Provolání Občanského fóra se čtyřmi základními požadavky, přijaté na ustanovujícím shromáždění v Činoherním klubu*, dostupné online (<http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty/9.html>), [citováno k 18. 11. 2020].

⁷⁹ AFI, *Na Václaváku byla púlka Prahy a Rudé právo psalo o anarchii*, dostupné online (<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1008494-na-vaclavaku-byla-pulka-prahy-a-rude-pravo-psalo-o-anarchii>), [citováno k 19. 11. 2020].

dvoutisícový průvod Libercem a desetitisíce lidí v Brně. Na základě těchto událostí se na podvečerním zasedání rozhodl výbor OF postavit do čela občanských aktivit. Následně vybídl federálního premiéra L. Adamce k vzájemným diskuzím ohledně budoucí podoby státní moci.

Spontánní pondělní setkání ukázalo, že většinové společnosti už není politické dění v zemi lhostejné. Z těchto důvodů probíhaly každé odpoledne mezi 21. až 27. listopadem 1989 poklidné demonstrace, kterých se účastnily statisíce občanů. Pravidelně se konaly v Praze, Brně, Hradci Králové a v mnoha dalších městech celého Československa. Přípravu manifestací v Čechách, na Moravě a ve Slezsku organizovalo OF, naopak na Slovensku je vedla VPN. Na pozadí těchto protestů se odehrávala nejružnější politická setkání, která se vedla za jediným cílem, přetřansformovat ČSSR do demokratického zřízení se všemi svobodami.⁸⁰ První takové jednání se uskutečnilo hned 21. listopadu, kdy se premiér Adamec sešel s představiteli demonstrantů.

Pod tlakem občanské nespokojenosti se v pátek 24. listopadu mimořádně sešel ÚV KSČ. Na zasedání rezignovalo celé předsednictvo strany vedené Miloušem Jakešem a do čela nového vedení byl zvolen neznámý Karel Urbánek z Výboru pro stranickou práci v ČSR. Strana se mylně domnívala, že změnou uchváolí veřejnost. Stal se ovšem pravý opak. Veřejnost volbu odmítla a silně zkritizovala. Vnitrostranický rozpad zapříčinil v Komunistické straně Československa prohloubení koncepčních a personálních problémů.⁸¹ O den později, na nátlak Občanského fóra, Verejnosti proti násilíu a pasivní veřejnosti, propustil prezident Husák nejvýznamnější politické vězně, např. P. Uhla, I. Jirouse, R. Zemana a J. Rumla.⁸²

Vlivem značných ústupků ze strany KSČ, např. propuštění politických vězňů, si začali opoziční vůdci uvědomovat své možnosti a politickou sílu. Utvrzení v opozičním snažení přinesla i víkendová shromáždění z 25. a 26. listopadu, jež se konala na Letenské pláni v Praze. První den se zúčastnilo 750 až 800 tisíc demonstrujících a druhý den se na pláň dostavilo přibližně půl milionu občanů. Se svými proslovy na nich vystoupili nejružnější zástupci opozičních skupin: V. Havel, M. Zeman, A. Dubček, J. Hanzlík, Š. Pánek a další. Oba mítinky byly kvalitně ozvučeny, a dokonce je živě přenášela Československá televize, díky čemuž získali obyvatelé celé federace ucelené informace

⁸⁰ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 484–485.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 44–47, 485.

⁸² Česká televize, *Albertov 16:00. Návraty z vězení – Ivan Jirous a Rudolf Zeman*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10265474929-albertov-16-00/20957223343/obsah/93501-navraty-z-vezeni-ivan-jirous-a-rudolf-zeman>), [citováno k 19. 11. 2020].

o aktuálním dění v celostátní politice.⁸³ Typickým symbolem těchto shromáždění bylo cinkání klíčů, což symbolizovalo, že komunistické nadvládě „odzvoniло“. Právě zmíněná setkání, společně s proběhlými demonstracemi, zdatelně ovlivnila veřejné mínění a zapříčinila tak pád komunistického režimu.

1. 3. 1 Politická jednání o předání moci

První oficiální politickou schůzku mezi premiérem Adamcem a delegací OF domluvili zakladatelé iniciativy Most⁸⁴, Michael Kocáb a Michael Horáček, na neděli 26. listopadu. Schůzka započala sérii různých rozhovorů, při nichž se opozice snažila prosadit své požadavky a systémové změny. Druhého setkání se v úterý 28. listopadu na Úradě předsednictva vlády účastnili i zástupci VPN hájící slovenské zájmy. Oproti první schůzce začala opoziční delegace stupňovat své nároky. Opozice požadovala abdikaci prezidenta Husáka do 10. prosince, zrušení tří článků ústavy⁸⁵, demisi federální vlády, legalizaci OF a personální přestavbu legislativních sborů. Po několika přerušeních Adamec přislíbil, že do 3. prosince razantně přestaví složení federální vlády.^{86 87}

Velmi důležitou událostí celého procesu proměny byla generální stávka naplánovaná na pondělí 27. listopadu. Celá hospodářská produkce se zastavila odbitím pravého poledne. Do stávky se od 12. do 14. hodiny zapojilo více než 75 % občanů a drtivá většina podniků a institucí po celém Československu. OF a VPN ji označily za „plebiscit za zrušení vedoucí úlohy komunistické strany“.⁸⁸ Po úspěšné stávce ukončilo Koordinační centrum OF sérii každodenních odpoledních demonstrací a vyzvalo vysokoškolské stávkové výbory k zastavení stávky a navrácení do škol. Výzvu ovšem studenti razantně zamítli.⁸⁹

Opozice i společnost s napětím čekala, jak se k vývoji postaví premiér Adamec. Schůze Federálního shromáždění byla svolána na středu 29. listopadu od 14 hodin a měla na programu pouze tři body: prohlášení FS ČSSR k současné situaci; návrh na zřízení vyšetřovací komise FS určené k vyšetření událostí ze 17. listopadu; vládní návrh na

⁸³Studio ČT24, 25. listopad 1989 na Letné, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/209411058061125-pred-polednem/obsah/93704-25-listopad-1989-na-letne>), [citováno k 20. 11. 2020].

⁸⁴ Iniciativu vytvořil Kocáb s Horáčkem v létě '89 za účelem zprostředkovat komunikaci mezi vládnoucími představiteli a opozicí (disidenty).

⁸⁵ Zrušení vedoucí úlohy KSČ ve společnosti a Národní frontě a zrušení státní ideologie.

⁸⁶ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 485–486.

⁸⁷ Oskar KREJČÍ, *Sametová revoluce*, Praha 2014, s. 90.

⁸⁸ M. BENDA – M. PAJEROVÁ – Š. PÁNEK a kol, *Studenti ...*, Praha 1990, s. 124.

⁸⁹ Jiří SUK, *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1990*, Praha 1999, s. 28.

změnu Ústavy ČSSR. Proti vytvoření vyšetřovací komise a změně ústavy nebyl žádný z přítomných poslanců.⁹⁰

Jedním z požadavků Občanského fóra byla i částečná proměna personálního obsazení legislativních sborů. Jednalo se složitý úkol, který dlouze řešilo i KC Fóra. První možností byla obměna některých poslanců prostřednictvím doplňujících voleb, což by ale bylo časově zdlouhavé a hrozilo by zastavení celého procesu změn. Druhou možnost zastával prof. Zdeněk Jičínský, odborník na ústavní právo, a jednalo se o kooptaci⁹¹. Ačkoliv existovala zákonná úprava a precedens, nejednalo se o úplně demokratický způsob výměny.⁹² Fórum se tedy potýkalo s dilematem, zda je morálně správné, aby se demokracie docílilo přes nedemokratické zkratky.

Další z opozičních požadavků, vytvoření nové vlády, hodlal Adamec splnit v neděli 3. prosince. V tento den představil veřejnosti tzv. koaliční federální vládu (přezdívanou „15:5“), v níž 15 křesel zastávali komunisté, 3 posty získali nestraníci a po jednom křesle lidovci a socialisté. Adamcův návrh se ovšem neseťkal s pochopením veřejnosti. Lidé svůj nesouhlas a odpor projevíli v demonstracích a peticích. Koordinační centrum Občanského fóra složení vlády odmítlo a s nelibostí vytvořilo tzv. „komisi pro alternativní vládu“, jejímž úkolem bylo navrhnout adekvátní osobnosti do vedení ministerských resortů. Komise představila 5. prosince seznam se šesti jmény a příslušnými resorty, načež Adamec navrhovaná jména odmítl a 7. prosince podal demisi.^{93 94}

Jako svého nástupce navrhl Adamec stávajícího místopředsedu Mariána Čalfu, což OF a VPN přijaly pod podmínkou, že Čalfa vyhoví personálním návrhům na složení vlády. Čalfa s podmínkou souhlasil a byl tak pověřen složením nové federální vlády. V pátek 8. prosince se sešli vedoucí političtí činitelé⁹⁵ u tzv. „kulatého stolu“ a jednali o podobě vlády. Z rozhovorů vyšla o den později nová vláda Mariána Čalfy označovaná jako „Vláda národního porozumění“, v níž dosáhli komunisté na deset funkcí, shodně po

⁹⁰ *Stenoprotokol 16. společné schůze SL a SN: Středa 29. listopadu 1989*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/016schuz/s016001.htm>), [citováno k 22. 11. 2020].

⁹¹ Metoda spočívá v odvolání zkompromitovaných poslanců prostřednictvím hlasování FS a v následném dosazení nových členů (nezvolených ve volbách) do volných pozic. Kooptace byla v minulosti použita na nevyhovující poslance po „pražském jaru“.

⁹² Timothy Garton ASH, *Rok zářků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, Litomyšl 2009, s. 91.

⁹³ Jiří SUK, *Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989. 1. díl – Události*, Brno 1997, s. 21–23.

⁹⁴ ÚSD AV ČR, *5. prosinec, úterý*, dostupné online (<http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti/144.html>), [citováno k 22. 11. 2020].

⁹⁵ Setkání se účastnily delegace KSC, OF, VPN, SSM, Československé strany socialistické, Demokratické strany, Strany slobody a Československé strany lidové.

dvou křeslech získali lidovci a socialisté a sedm postů připadlo nestraníkům (např. V. Klaus a J. Dienstbier st.).⁹⁶

Oficiální jmenování nové Čalfovy vlády prezidentem Husákem proběhlo 10. prosince na Pražském hradě a bezprostředně po tomto ústavní aktu předal Gustav Husák, hlavní architekt normalizace, předsednictvu FS svou abdikaci. O záměru abdikovat informoval občany o den dříve prostřednictvím televizního a rozhlasového proslovu.⁹⁷ Popsaná časová posloupnost, jmenování vlády → abdikace prezidenta, byla důležitá. Pokud by Husák abdikoval ještě před jmenováním nové vlády, vznikla by ústavní krize. Krize by spočívala ve faktu, že by neměl kdo jmenovat novou vládu a tím pádem by neměl kdo dočasně převzít funkce spojené s prezidentským úřadem.⁹⁸

1. 3. 2 Havlova cesta na Hrad

Uvolněný prezidentský post se začal řešit ihned po Husákově rezignaci. Mezi všemi politickými subjekty se naplno rozhořely plamenné diskuze o tom, kdo na uvolněné místo nastoupí. Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu dodržely dohodu z minulých dní, když na manifestaci na Václavském náměstí (10. prosince) oficiálně vyhlásily kandidaturu Václava Havla a současně mu vyjádřily veškerou politickou podporu.⁹⁹ Slovenská Národní fronta, společně s dalšími slovenskými politickými a společenskými subjekty, vybrala za svého kandidáta vůdce „pražského jara“ Alexandra Dubčeka. Vedení KSČ podpořilo zamýšlenou kandidaturu Ladislava Adamce. S posledním zájemcem o úřad přispěchal Ústřední výbor SSM, jež do souboje nominoval reformního komunistu Čestmíra Císaře.¹⁰⁰

Do celého politického přetahování se znovu schopně vložil ministerský předseda Čalfa, který si domluvil na 15. prosince tajnou schůzku s kandidátem Havlem. Čalfa nabídl Havlovi zajištění prezidentského úřadu prostřednictvím hlasování ve Federálním shromáždění. Současně slíbil i zvolení Dubčeka do postu předsedy FS. Odsunutím Dubčeka na post předsedy ztratil Havel reálného konkurenta, který by mu mohl vítězství v parlamentu uzmut.¹⁰¹ Koordinační centrum OF Čalfovu nabídku přijalo.

⁹⁶ *Rudé právo*, roč. 70, 1989, č. 291, s. 1, 3.

⁹⁷ Český rozhlas, *Tohle byl skutečný mezník sametové revoluce. Gustav Husák abdikoval*, dostupné online (<https://radiozurnal.rozhlas.cz/tohle-byl-skutecny-meznik-sametove-revoluce-gustav-husak-abdikoval-6282759>), [citováno k 22. 11. 2020].

⁹⁸ *Ústavní zákon (143/1968 Sb.) ze dne 27. října 1968 o československé federaci*, dostupné online (https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html), [citováno k 22. 11. 2020].

⁹⁹ Po oficiálním prohlášení ukončili umělci svou stávkou.

¹⁰⁰ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 212–214.

¹⁰¹ TÝŽ, *Občanské fórum ...*, Brno 1997, s. 31.

Rok 1989 se blížil ke konci a s ním se schylovalo ke zdárnému ukončení sametové revoluce. Tři dny před Silvestrem se konala dvě zasedání FS, jež stvrzovala události překotného období. První schůze začala ve 13 hodin a nejdůležitějším bodem programu byl návrh ústavního zákona týkající se volby nových poslanců zákonodárných sborů.¹⁰² Díky nově přijatému ústavnímu zákonu č. 183/1989 Sb. mohli být do sněmoven kooptováni noví zákonodárci. Po ukončení zasedání bylo kooptováno 23 poslanců, mezi nimi např. Alexander Dubček. S odbitím 16. hodiny započala druhá schůze svolaná za účelem zvolení předsedy a místopředsedů Federálního shromáždění. Novým předsedou FS se dle tajné dohody stal Alexander Dubček. Do místopředsednických funkcí zvolili Stanislava Kukrála (1. místopředseda), Jozefa Stanka, Zdeňka Jičínského a Jaroslava Jenerála.¹⁰³ Sám Dubček bral zisk předsednického křesla jako „pyrrhovo vítězství“, neboť si uvědomoval vlastní potenciál ve hře o prezidentský úřad.

Převratné československé politické události roku 1989 uzavřela v pátek 29. prosince slavnostní schůze FS ve Vladislavském sále Pražského hradu. Jednání řídil zklamáný předseda Alexander Dubček, který tak vedl i samotnou volbu prezidenta, v níž byl jediným kandidátem Václav Havel. Po 10. hodině proběhla volba veřejným hlasováním, ve kterém se všech 323 přítomných poslanců vyjádřilo pro jediného kandidáta.¹⁰⁴ ¹⁰⁵ Václav Havel se tak stal devátým a posledním československým prezidentem. S odkazem na zvolení ukončili studenti středních a vysokých škol svou stávkou, což v Československé televizi oznámil člen koordinačního stávkového výboru Martin Mejstřík: „*Zvolení jeho [pozn. Václava Havla] i pana Dubčeka do vysokých funkcí je vyvrcholením obrodného procesu, který jsme v listopadu začali.*“¹⁰⁶ Pro drtivou většinu studentů a pro mnoho dalších aktérů se tímto krokem skončilo období sametové revoluce.

Převratné události konce roku 1989 poskytly prostor pro zapojení nejrůznějším osobám a uskupením. V hybné síle, která si přála transformaci vládní moci, se mísily nejrůznější politické orientace, mravní (etické) postoje a osobní pohnutky. OF a VPN, hlavní představitelé hybné síly, dokázali zmíněné rozdíly rozumně vyrovnat a vytvořit

¹⁰² Stenoprotokol 19. společné schůze SL a SN: Čtvrtek 28. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/019schuz/s019001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁰³ Stenoprotokol 20. společné schůze SL a SN: Čtvrtek 28. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/020schuz/s020001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁰⁴ Stenoprotokol 21. společné schůze SL a SN: Pátek 29. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/021schuz/s021001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁰⁵ Česká televize, Archiv ČT24, Volba prezidenta 29. 12. 1989, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/219411034000105-archiv-ct24-volba-prezidenta-29-12-1989/titulky>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁰⁶ Rudé právo, roč. 70, 1989, č. 307, s. 1.

z nich jednoduchý a fungující mechanismus. Hlavní vodící nití uskupení se stal morální imperativ, jenž vysoce převyšoval ten politický. Morální hodnoty se projevovaly nejen v myšlenkách a vizích, ale také v heslech (např. „Pravda zvítězí“) a výrociích. Jeden z nejkoničtějších výroků vyřkl Václav Havel: „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.“¹⁰⁷

Listopadových událostí se jako divák účastnil i britský historik Timothy Garton Ash, který se během svého pobytu pohyboval převážně mezi hlavními představiteli OF a značnou dobu strávil i v blízkosti Václava Havla. Při jejich prvním rozhovoru řekl Ash Havlovi: „To, co v Polsku trvalo deset let, v Maďarsku deset měsíců a ve Východním Německu deset týdnů, by mohlo v Československu trvat deset dnů.“¹⁰⁸ Historik se nakonec v předpovědi velmi nemýlil, neboť celý proces transformace trval celkově čtyřicet dva dny. I přes značnou negativní stránku můžeme proběhlé události a snažení hodnotit velmi pozitivně a přínosně. Dle Ashových slov šlo, v porovnání s okolními, o nejmagičtější, nejmprovizovanější a nejněžnější revoluci ze všech.¹⁰⁹

1.4 Revoluční dění v Hradci Králové

Podmínky pro revoluci se v Hradci Králové a celém Východočeském kraji jevíly značně omezeně oproti situacím v Praze a Brně. V pátek 17. listopadu se v krajském městě nekonala žádná demonstrace a ani nikdo z hradeckých vysokoškolských studentů podobný otevřený projev nespokojenosti s režimem neplánoval. Nicméně někteří studenti, např. Libor Schwarz a Vít Novotný, se vydali do Prahy, kde se zúčastnili pietní akce u příležitosti padesátého výročí násilného uzavření českých vysokých škol. Navzdory predikcím klidného pátečního večera nenechali krajští komunističtí představitelé nic náhodě a přikázali hradeckým fakultám dohlížet na studentskou aktivitu na kolejích. Drobné obavy z rozšíření pražského ohniska sdílely také děkanáty, a proto pověřily vybrané akademiky pátečním dohledem na hradeckých kolejích. Například na studenty z Farmaceutické fakulty Univerzity Karlovy dohlížel tehdejší PharmDr.

¹⁰⁷ Česká televize, *Manifestace na Václavském náměstí 10. 12. 1989*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/219411058210034/obsah/738085-manifestace-na-vaclavskem-namesti-10-12-1989>), [citováno k 3. 12. 2020].

¹⁰⁸ Česká televize, *Timothy Garton Ash*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10265474929-albertov-16-00/20957223343/obsah/732628-timothy-garton-ash>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁰⁹ Timothy Garton ASH, *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, Litomyšl 2009, s. 63.

Alexandr Hrabálek: „*Večer se samozřejmě nic nedělo, proto jsem si nařídil budíka na půl šestou a šel jsem spát. Ráno se nic nedělo. Sedl jsem na autobus a odjel domů.*“¹¹⁰

Neúplné a poupravené informace o pražských událostech a o brutálním zákroku složek SNB začaly postupně prosakovat přes televizní a rozhlasové reportáže ještě v páteční pozdní večer, spíše až v sobotu ráno. První podrobnější necenzurované zprávy se do Hradce dostaly v průběhu víkendu s příjezdem Pražanů a přímých účastníků zásahu (např. studenti Schwarz a Novotný). Informace se rychle šířily i díky hudební akci Rockfest, která proběhla v sobotní podvečer v Kulturním domě ROH. Setkali se zde rockoví fanoušci z celého kraje, díky nimž svědectví dále kolovala do východočeských okresů.

První masivní informační osvětou v Hradci Králové se staly jednoduché letáky, jež vytvářela rodina Jana Doskočila¹¹¹ ve svém bytě na psacím stroji s kopírovacími papíry. Následně zmiňované letáky rodinní příslušníci roznášeli po městě. Hlavním distribučním cílem byli vysokoškoláci sídlící na hradeckých kolejích, kteří začali informace mezi sebou ihned sdílet, díky čemuž se informovanost rapidně zvyšovala.¹¹²

O víkendu se začali mobilizovat i herci a zaměstnanci hradeckého Divadla Vítězného února¹¹³, do jejichž čela se od samého počátku postavili divadelní režisér Oldřich Kužílek a dramaturg Jaroslav Etlík. Důvodem, proč se stali čelními představiteli, byla jejich sobotní účast (18. listopadu) na setkání divadelníků v pražském Realistickém divadle na Smíchově. Na shromáždění, které reagovalo na brutální zásah SNB na Národní třídě z předchozího dne, se sešli zástupci všech pražských scén¹¹⁴ a jednali o společném postupu proti komunistickému režimu. Když se ke konci setkání vyhlásilo, že všechna pražská divadla vstoupí do stávký, vystoupil Kužílek a oznámil zapojení hradecké scény. Na základě slibu naplánovali Kužílek a Etlík na další den schůzku a ihned začali obvolávat své kolegy s nejčerstvějšími zprávami.¹¹⁵

Naplánované setkání zaměstnanců DVÚ se odehrálo v neděli odpoledne na pokoji ubytovny, kde Kužílek pobýval¹¹⁶. Dorazila velká část hereckého souboru a technických zaměstnanců Divadla Vítězného února, např. L. Loubalová, M. Dolanská, M. Nováková

¹¹⁰Michal ŠMÍD, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=U20Z3C77bQc>), [citováno k 10. 3. 2021].

¹¹¹Při tvorbě letáků vycházeli z přímého svědectví studentky DAMU (kamarádka Doskočila ml.), která se účastnila páteční manifestace.

¹¹²Jindřich VEDLICH, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009, s. 26–27.

¹¹³Dnešní Klicperovo divadlo.

¹¹⁴Jedinými mimopražskými „delegáty“ byli Kužílek s Etlíkem.

¹¹⁵J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 108.

¹¹⁶Trvalé bydliště měl v Praze, do Hradce dojížděl za prací.

a L. Svoboda. Režisér a dramaturg seznámili přítomné s pátečními pražskými událostmi a přímo navázali referováním stanovisek ze sobotního shromáždění. Současně představili možný postup projevování nesouhlasu s komunistickou vládou. Na základě těchto informací vedli zaměstnanci živou debatu, z níž vyplynulo potvrzení vstupu do divadelnické stávky. Překvapivá byla podpora předsedy divadelnické organizace KSČ Hynka Pecha, který, ač s váháním, pronesl: „...dobře, prostě mlátit, mlátit studenty se nemá a naši studenti, naše děti, to je chyba soudruhů, a to musíme napravit.“¹¹⁷ Prvním krokem v rámci stávky se stalo rozhodnutí, že se v pondělí neodehraje dopolední představení pro první stupně základních škol. Následně se ustanovil neformální stávkový výbor, do jehož čela divadelníci postavili právě Kužilka. V návaznosti na skončenou schůzi zavolal režisér řediteli DVÚ Rumpíkovi a sdělil mu vstup do stávky. Rumpík zprávu přijal a nijak jednání nerozporoval. Naopak poskytl svou ředitelskou kancelář pro organizační potřeby stávkového výboru.

V pondělí ráno se v prostorech DVÚ sešli všichni zaměstnanci a oficiálně potvrdili vstup do stávky. Prvním zrušeným představením byla zmiňovaná dopolední pohádka pro žáky ZŠ *O kočičím zpívání*.¹¹⁸ Současně se jednalo o první verbální konfrontaci stávkujících, při níž se snažili učitelkám vysvětlit své důvody a postoje. Po zbytek dne se divadelníci věnovali přípravám stávkového zázemí v DVÚ a organizaci prvního mítinku, jenž se odehrál v pondělní podvečer před budovou divadla. Z improvizovaného řečnického pódia¹¹⁹ řečnili ke značnému počtu Hradečanů pražští studenti a herci, kteří informovali o dění v Praze a o cílech stávkové činnosti. Diskuzní mítink se neodehrával uvnitř divadla, neboť se organizátoři obávali zásahu Veřejné bezpečnosti a obvinění z nelegálního zaboru veřejného majetku.¹²⁰ Obdobně zaměstnanci divadla zorganizovali i úterní mítink. V úterý se ke stávce DVÚ přidali i zaměstnanci Východočeského loutkového divadla Drak.¹²¹

V pondělí 20. listopadu se začali organizovat i studenti vysokých škol, ačkoliv na nich stále probíhala výuka dle rozvrhů. Na Farmaceutické fakultě UK se do aktivizace¹²² studentstva zapojili hlavně jedinci, kteří se přímo účastnili víkendového pražského dění,

¹¹⁷ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 108.

¹¹⁸ Milan BAJÁK, *Lenka Loubalová a Ladislav Svoboda, všemi přezdívaný „Had“*, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/lide-radi-zapominaji-tvrdi-dlouholety-sef-jevistni-techniky-klicperova-divadla-7682007>), [citováno k 10. 3. 2021].

¹¹⁹ Pomyslným pódiem se staly schody u vchodu do divadla, na nichž byly instalovány mikrofony a reproduktory.

¹²⁰ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 109.

¹²¹ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 275, s. 2.

¹²² Diskuze na hodinách, vylepování plakátů, informování před fakultou a na chodbách.

nebo měli dostatek informací ze svého okolí. Jednalo se například o Víta Novotného, Libora Schwarze, Aleše France nebo Leonu Kyslingerovou. Studenti si domluvili velké setkání v posluchárně, na němž se sešli s děkanem Jaroslavem Květinou a s fakultními zaměstnanci. Dorazil i divadelní režisér Kužílek, díky čemuž došlo k první spolupráci mezi studentstvem a divadelníky. Z debat vyplynula, i přes odpor děkanátu, dohoda o vstupu do studentské stávky. Studující toto rozhodnutí ihned oznámili Svobodné Evropě a Československé televizi.¹²³

Na Lékařské fakultě UK byly podmínky pro vyjadřování odporu složitější než na FaF UK, ale i přesto se studentům dařilo šířit nejnovější zprávy. Mezi nejaktivnější iniciátory patřili Jiří Ceral, Jan Doskočil ml., Vladimír Tauš a Jan Žižka, okolo nichž se začal formovat první Stávkový výbor LF UK. Odpoledne po interních domluvách Ceral kontaktoval děkana Ivana Vodičku s nabídkou setkání.¹²⁴ Děkan a další akademici, např. docenti Dítě a Dušek, nabídku přijali a večer se sešli se studenty v menze. Z vypjatých debat vzešlo studentské stanovisko o zapojení do stávky, což hlavně vedoucí akademici komentovali velmi nepříjemnými poznámkami. Například doc. Dušek vykřikl směrem ke studentům „*budu si máchat ruce ve vaší krvi*“.¹²⁵

Nejvíce nepřátelské prostředí ovšem vládlo na Pedagogické fakultě v Hradci Králové, která proslula rigidností a poplatností tehdejšímu režimu. Stejně jako na jiných fakultách se i zde v pondělí dopoledne snažili mladí lidé vést na přednáškách a seminářích diskuze o proběhlých událostech, jež se ovšem na znormalizované fakultě vedly velmi těžko. Velmi energicky k informování svých kolegů přistoupili Pavel Fátor, Jindřich Vedlich, Jan Jeřábek a Robert Novák, kteří se tak dostali do pomyslného čela nově vznikajícího stávkového výboru. Novák a Vedlich se odpoledne sešli v restauraci Bouda se studenty z ostatních fakult. Společně se domluvili na koordinaci společného snažení.¹²⁶ Konečné a oficiální rozhodnutí o vstupu PdF do stávky bylo vyneseno po večerních diskuzích na koleji Na Kotli, při kterých studenti rozhodli, že budou okupovat kolejje, nikoliv budovu školy¹²⁷. Současně došlo k oficiálnímu ustanovení prvního Stávkového výboru PdF HK.¹²⁸

¹²³ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 142–143.

¹²⁴ Miroslav VANĚK, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Jiřím Ceralem*, dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/ceral-jiri/>), [citováno k 10. 3. 2021].

¹²⁵ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.*, Praha 1999, s. 245.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 312, 614–615.

¹²⁷ Důvodem se stal fakt, že výuka PdF probíhala na čtyřech různých budovách po městě.

¹²⁸ Michal ŠMÍD, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=U20Z3C77bQc>), [citováno k 10. 3. 2021].

Třetí důležitou skupinu, jež se od samotného počátku zapojila do mobilizování veřejnosti, tvořili zaměstnanci místních podniků. V prvních dnech to byli právě oni, kteří na hradeckých pracovištích vedli diskuze o aktuálním dění a spontánně zakládali podniková OF. První výrazná manifestační činnost propukla ve Výzkumném ústavu elektrotechnické keramiky, kde velmi aktivně vystupovali pracovníci V. Heřmanský, D. Jezbera, S. Chýlek a J. Potoček.¹²⁹ Poslední dva jmenovaní se následně zapojili do fungování městského OF a do přípravy kooptací. Druhým významným pracovištěm, kde rychle rostla protirežimní aktivita, byly Závody Vítězného února, které zaměstnávaly nejvíce Hradečanů. V poměrně krátké době došlo k založení místního OF a Stávkového výboru ZVÚ koordinujícího přípravu na generální stávkou. Závody při nejrůznějších jednáních zastupovali L. Rys, P. Liška a V. Pluhař.¹³⁰ Liška s Pluhařem se zakrátko stali zaměstnanci OF a významně ovlivňovali komunální politiku. Díky dojíždějícím pracovníkům (např. J. Sova) se nejčerstvější informace šířily i do okolních okresů. Revoluční snažení se tak neizolovalo pouze na krajské město.

1. 4. 1 Aktivizace společnosti

Studenti PdF HK neokupovali přímo fakultu, a proto museli ráno 21. listopadu rozmístit před všechny fakultní budovy hlídky, jež informovaly příchozí o aktuálním dění a současně je vyzývaly k bojkotu výuky. Obdobně studenti přistoupili i k zapojení středoškoláků – podle předem připraveného seznamu obcházeli hradecké střední školy a informovali o probíhajících událostech. Ochota ředitelů byla různorodá. Například na Střední škole ekonomické se skupina Ivana Tejkla dostala až do jednotlivých tříd, naopak na Gymnáziu v Šimkově ulici stejnou skupinu ředitel Král po vyhocené debatě důrazně odmítl¹³¹.¹³² Vedle informační činnosti se studenti rozhodli zlepšit vlastní mediální obraz prostřednictvím hromadného úklidu města¹³³, při němž kolemjdoucí zpravili o plánovaném shromáždění u Zimního stadionu od tří hodin.¹³⁴

V úterý odpoledne proběhlo v menze Na Kotli setkání vedení PdF HK (děkanka Olga Ducháčková) a fakultního výboru SSM (předseda Petr Moravec) se stávkujícími, na

¹²⁹ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 168.

¹³⁰ Tamtéž, s. 124–125, 160.

¹³¹ Na skupinu dokonce zavolal Státní bezpečnost, která studenty několik desítek metrů od školy zadržela a odvezla k výslechu.

¹³² J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 212–213.

¹³³ Náčiní (košťata, lopaty, hrábě) si studenti půjčovali od škol a technických služeb. Úklidové brigády trvaly až do 23. listopadu.

¹³⁴ Michal ŠMÍD, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=U20Z3C77bQc>), [citováno k 10. 3. 2021].

kteře dorazilo přes šest set vysokoškolařů. Shromáždění moderovali Novák s Fátorem a jednalo se o přístupu fakulty k současné situaci. Po vyhocených debatách přítomní potvrdili trvání okupační stávký a také schválili seznam požadovaných změn shodujících se s pražským modelem.¹³⁵ Na jednání přímo navázalo shromáždění u Zimního stadionu, kde studentští zástupci tří fakult představili necenzurované zprávy o celostátním dění a současně prezentovali své požadavky. Po prosloveh řečníků se zhruba pět set lidí vydalo směrem k Mírovému náměstí, kde se průvod stočil na Dukelskou třídu a končil na Žižkově náměstí¹³⁶. Do celé akce se zapojilo několik tisíc účastníků.¹³⁷

Plánování a koordinaci jednotlivých činností měly na fakultách, obdobně jako v DVÚ a podnicích, na starost stávkové výbory. Počty členů se vlivem fluktuace v průběhu času měnily. I přes časté personální obměny se v každém výboru našly stálé osobnosti, které zajišťovaly celou organizaci. Na LF UK se do dění zapojili hlavně starší studenti: J. Ceral, J. Doskočil, V. Tauš, P. Ryška, J. Žižka, J. Svobodová a J. Marešová.¹³⁸ Naopak farmaceuti se snažili, aby byly zastoupené všechny ročníky: V. Novotný, R. Kučera, L. Kyslingerová, P. Kešner, M. Valíčková, A. Suchá a M. Barger.¹³⁹ Výbor Pedagogické fakulty byl ze všech tří největší a pracovali v něm P. Fátor, J. Vedlich, J. Jeřábek, R. Novák, M. Halaxa, Š. Šetková, M. Tér a M. Novotný.¹⁴⁰ Od počátku spolu studentské stávkové výbory čile komunikovaly a koordinovaly společné snažení. Například připravovaly demonstrace na Žižkově náměstí, nebo vyjížděly do továren¹⁴¹, kde v diskuzích informovaly dělníky o aktuální situaci ve státě. Spolupráce vzápětí přerostla ve vznik společného Koordinačního stávkového výboru hradeckých studentů. Dvacátého druhého listopadu navíc spojili studující své síly se Stávkovým výborem DVÚ, což se o den později stalo základem Koordinačního centra OF Hradec Králové.

V prvních dnech po 17. listopadu se oficiální krajské sdělovací prostředky vyjádřily velmi ostře k aktuálním protirežimním manifestacím a stávkám ve městě. Nejvíce ofenzivní byl deník Pochodeň, který současně zastával i pozici tiskového orgánu Východočeského krajského výboru KSČ. V deníku se objevovaly negativní články a také

¹³⁵ TÝŽ, *Proděkan mě shodil z podia, vzpomíná Robert Novák na listopad 1989*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/prodekan-me-shodil-z-podia-vzpomina-robert-novak-na-listopad-1989>), [citováno k 24. 3. 2021].

¹³⁶ Mírové náměstí je dnes Masarykovo náměstí, Dukelská třída se nyní jmenuje třída Karla IV. a Žižkovo náměstí se v současné době nazývá Velké náměstí.

¹³⁷ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 275, s. 1.

¹³⁸ M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 245.

¹³⁹ Jindřich VEDLICH, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009, s. 145.

¹⁴⁰ M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 312.

¹⁴¹ Další studenti vyjížděli do okolních měst a obcí, kde se snažili o osvětu.

provolání nejrůznějších podniků a organizací, doplněné o komentáře řadových občanů. Společným znakem propojujícím všechny autory se staly urážky a hanlivá označení. Určité výrazy se dokonce napříč články opakovaly: „*protisocialistické a protispolečenské síly*“, „*nepřátelská psychóza*“, „*buržoazní metody*“, „*povaleči*“, „*kapitalističtí rozvraceči a příživníci*“ nebo „*podplacení západní agenti*“.¹⁴² Redaktoři a přispěvatelé se snažili zvrátit běh událostí za každou cenu, a proto se rozhodli aktéry maximálně dehonestovat a zkompromitovat. Snahy oficiálních periodik se dařilo výrazně narušovat neoficiálními tiskovinami, které do města dovážely ranní pražské vlaky, nebo je tiskli hradečtí divadelníci a studenti¹⁴³.

Vývoj v Hradci Králové byl v některých aspektech podobný celostátnímu průběhu. V rozmezí od 21. do 26. listopadu se ve městě konaly manifestační pochody a demonstrace, na které pravidelně chodilo přes pět tisíc občanů a dojížděli na ně pražští herci a vysokoškoláci. Po středečním (22. listopadu) mítinku si řečníci z Prahy stěžovali Kužilkovi, že doposud nevzniklo městské Občanské fórum. Na stížnosti režisér odvětil: „*Raději pár dní počkat a zjistit, jak se k tomu staví ostatní, než vše uspěchat.*“¹⁴⁴ Naléhání Pražanů prokázalo jejich neznalost regionálních specifik a izolování od mimopražské reality. Nicméně na základě výzev a vývoje ve městě došlo na čtvrtečním (23. listopadu) setkání v DVÚ k ustanovení hradeckého Občanského fóra, které si stanovilo za cíl během tří týdnů oslovit drtivou většinu společnosti.

Kromě všeobecného ustanovení došlo i k vytvoření Koordinačního centra¹⁴⁵ OF HK, v němž figurovali studenti, zástupci prvních podniků a umělci¹⁴⁶ a v čele stanul režisér DVÚ Kužílek. Centrum se zaměřilo na etablování a expanzi Občanského fóra, což spočívalo ve formulování stanovisek, veřejných výstupech a podpoře při zakládání OF na pracovištích a v okolních obcích. S postupem času se vliv rozrůstal a zároveň se objevovali noví angažovaní lidé. Druhý zásadní moment ve vývoji hradeckého OF představoval večerní divadelní mítink 27. listopadu, během něhož se hnutí personálně zkonsolidovalo a dosáhlo celospolečenského charakteru. Téhož dne se k Občanskému fóru oficiálně připojily stávkové výbory většiny hradeckých podniků. Navíc se do vedení OF dostal Josef Vágner, bývalý ředitel zoo a uznávaná osobnost. Vágner se ještě na

¹⁴² *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 274–276.

¹⁴³ Výroba novin a letáků probíhala hlavně na kolejích a fakultách. Tiskoviny se vyráběly na psacích strojích, cyklostylech a kopírkách.

¹⁴⁴ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 110.

¹⁴⁵ Dále KC.

¹⁴⁶ V úplném začátku zde byli např. Ceral, Fátor, Kábrt, Horský, Hadaš, Sova, Čermák a Chýlek.

mítinku ujal organizace a do úzkého vedení přizval další společenské vrstvy, hlavně dělníky (např. V. Pluhaře a J. Chalupu).¹⁴⁷ V několika minutách se fungování a řízení hnutí přeměnilo z akademicko-uměleckého na revoluční.

V prvním revolučním týdnu představovalo velkou otázku, jak se k manifestačním aktivitám postaví SNB, lidové milice a armáda. Většina pamětníků se v rozhovorech¹⁴⁸ shodla, že v období mezi 20. až 26. listopadem panovaly velké obavy z možného zásahu složek státní správy. Chování represivních orgánů bylo velkou neznámou, kterou opakovaně řešili všichni stávkující. Nejistotu se rozhodl 23. listopadu vyřešit spojený výbor studentů a divadelníků prostřednictvím získaných kontaktů od ředitele Rumpíka. Pavel Fátor, jako pověřený delegát, se nejprve setkal na velitelství 10. letecké armády s generálporučíkem Ladislavem Sochořem, jenž v soukromém rozhovoru potvrdil, že armáda rozhodně nezasáhne. Následně Fátor navštívil Krajskou správu SNB, kde se setkal se zástupcem náčelníka a jednal o stejné otázce. Zástupce ubezpečil Fátora, že nikdo z příslušníků SNB „*nechce mít na rukou krev svých dětí*“.¹⁴⁹

Informace o postoji bezpečnostních složek a armády byly zásadní pro další činnost. Kromě pravidelných průvodů a demonstrací se připravovala i generální stávka naplánovaná na pondělí 27. listopadu od 12 do 14 hodin. Hlavním centrem stávky se stalo Žižkovo náměstí a jeho blízké okolí, na které dorazilo přes dvacet tisíc demonstrujících. Již hodinu před začátkem demonstrace proudily městem okázalé průvody ze státních podniků, které nesly transparenty s nejrůznějšími hesly: „*OF – svobodné volby*“, „*Komárek do vlády*“, „*Podporujeme programové prohlášení OF*“, „*Stavoprojekt z Hradce v generální stávce*“, „*Nechceme jen slova, chceme vidět činy!*“, „*Zaměstnanci OSP jdou s vámi*“.¹⁵⁰ Mnozí občané se přímo na Žižkovo náměstí, vlivem zaplněnosti, nedostali, a proto demonstrovali v přilehlých ulicích a uličkách. Organizaci na místě zajišťovali studenti ve spolupráci s KC OF HK, o ozvučení se starali zaměstnanci z divadla Drak a moderování se ujal Oldřich Kužílek. Obsah programu byl zaměřen hlavně na morální poselství, což ve svých projevech potvrdili herci Martin Mejzlík a Lenka Loubalová. Zároveň se organizátoři snažili vyvarovat negativních a násilných podnětů, jež by mohly vést k výtržnostem a násilnému jednání vůči představitelům KSČ.

¹⁴⁷ Milan BAJÁK, Lenka Loubalová a Ladislav Svoboda, všemi přezdívaný „Had“, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/lide-radi-zapominaji-tvrdi-dlouholety-sef-jevistni-techniky-klicperova-divadla-7682007>), [citováno k 10. 3. 2021].

¹⁴⁸ Rozhovory publikované v knize J. Vedlička *Sametová revoluce v Hradci Králové*.

¹⁴⁹ M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 315.

¹⁵⁰ Soukromý archiv Miloše Hofmana, *Fotografie generální stávky*.

Část úzkého vedení KC OF rozhodnutí kritizovala za přílišnou korektnost, neboť se chtěla okamžitě vypořádat s funkcionáři Krajského a Okresního výboru KSČ.¹⁵¹ Program byl ve čtrnáct hodin zakončen pozváním na večerní mítink v DVÚ, na kterém došlo ke zprofesionalizování struktur Občanského fóra.

Jak již bylo zmíněno, generální stávky se zúčastnilo vysoké procento dělníků a pracujících, jejichž účast znamenala zastavení výroby v daných státních podnicích. Právě na pozastavení produkce se odvolávali činovníci KSČ při kritice stávkové kampaně. V reakci na komunistické snahy o zpochybnění generální stávky se mnozí pracovníci rozhodli výpadek a zameškané hodiny nahradit přesčasem (např. Východočeské pivovary v HK), nebo dřívějším příchodem do práce (např. dělníci ze ZVÚ).¹⁵² Do manifestace se zapojily nejrůznější profese, některé si ovšem nemohly dovolit investovat celé dvě hodiny ze své pracovní doby. Šlo například o zaměstnance Fakultní nemocnice HK, kteří nechtěli ohrozit zdraví pacientů. Personál tak vyjádřil nesouhlas s režimem formou pětiminutové „*Stávky za spravedlivější republiku*“.¹⁵³

V úterý 28. listopadu proběhla na Žižkově náměstí poslední listopadová demonstrace, na níž poprvé oficiálně vystoupil Josef Vágner jakožto nový hlavní mluvčí hradeckého OF. Vágner mimo jiné vyjádřil přesvědčení, že jistě dojde k vytvoření vhodných podmínek pro důstojné diskuze, které by neměly probíhat na ulicích.¹⁵⁴ Na základě dosavadního vývoje bylo pořádání mítinků pozastaveno a díky tomu mohlo být organizační úsilí věnováno přípravě jiných akcí (např. diskuze na Zimním stadionu). Na protestní shromáždění zareagovali hradečtí komunisté svoláním¹⁵⁵ na manifestaci, jež se měla odehrát ve čtvrtek 30. listopadu od 16 hodin na Gottwaldově náměstí¹⁵⁶. V den konání ovšem hradecká KSČ setkání zrušila, což označila za gesto dobré vůle a za snahu uklidnění atmosféry ve společnosti.¹⁵⁷ V reakci na vývoj vrcholné politiky došlo 4. a 10. prosince k jednorázovému obnovení pořádání mítinků¹⁵⁸.

¹⁵¹ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 113.

¹⁵² *Tamtéž*, s. 161, 236.

¹⁵³ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 280, s. 3.

¹⁵⁴ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 281, s. 2.

¹⁵⁵ Propagace manifestace probíhala přes letáky a deník *Pochodeň*.

¹⁵⁶ Dnes jde o Ulrichovo náměstí.

¹⁵⁷ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 281–282.

¹⁵⁸ Dne 4. prosince proběhlo protestní shromáždění reagující na návrh složení nové vlády. Naopak demonstrace 10. prosince pozitivně reagovala na novou vládu a abdikaci prezidenta.

1. 4. 2 Vznik opozice a politická vyjednávání

Po úspěšné generální stávce a následné večerní konsolidaci se Občanské fórum HK zaměřilo na udržení euforie a aktivity občanů, neboť se úzké vedení KC obávalo návratu do tzv. „starých kolejí“. Vedle veřejného vystupování a plánování akcí se v OF vytvářelo mnoho pracovních komisí, které sloužily jako poradní orgány pro Koordinační centrum. Členy se stávali převážně lidé ze stávkových výborů doplnění o nekomunistické odborníky z oboru. Společným úkolem všech komisí bylo vytvářet kvalitní podklady a návrhy pro následná vyjednávání s hradeckými funkcionáři. Díky tomu se z OF stala kvalifikovaná opozice. Pracovní skupiny se vytvářely pro nejrůznější oblasti společenského života, např. pro zdravotnictví, sociální služby, kulturu, názvy ulic, církevní záležitosti, školství a vězeňství. Mezi nejdůležitější patřila komise koncepční, kooptační, dislokační a prověřková řešící příslušníky SNB.

Koncepční, neboli „politická“, sekce se primárně zaměřovala na organizaci přebírání mocenských pozic, na nichž nestraníci střídali zkompromitované komunisty, a s tím související pomoc při řízení příslušné agendy. V průběhu existence se seznam členů často obměňoval, i přesto komise fungovala pravidelně, systematicky a velmi efektivně. Uvnitř koncepční sekce pracovala podsekce zabývající se kooptacemi do zastupitelských a zákonodárných orgánů. V obou skupinách výrazně figurovali S. Chýlek, A. Čermák, J. Doskočil st., V. Boštík a M. Rázek.¹⁵⁹ Naopak dislokační komise vznikla v reakci na pomalé a netransparentní přidělování budov po stranických orgánech. Cílem bylo dislokaci urychlit a poskytnout uvolněné prostory potřebným institucím a organizacím¹⁶⁰. Členové řešili například nakládání s objekty Krajského a Okresního výboru KSČ, budovou Krajské politické školy nebo stranickou vilou. O osudu staveb rozhodovali čtyři znalci za OF HK a tři studenti, např. V. Novotný a I. Bradnová.¹⁶¹

S růstem struktur Občanského fóra přestaly prostory DVÚ kapacitně vyhovovat. Začátkem prosince se tak OF přestěhovalo do objektu Kulturního domu ROH (tzv. „Střeláku“)¹⁶², kde se rozvinulo v profesionální hnutí. V novém zázemí se naplno rozjely práce na oficiálních novinách. Role šéfredaktora Východočeského večerníku se ujal František Kusý, který vytvořil schopný redakční tým vytvářející tzv. „letákové noviny“. Součástí redakce byli od počátku K. Brodský, P. Štěpánek, K. Josefovský, V. Hůlka a J.

¹⁵⁹ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 94.

¹⁶⁰ Přemísťování bylo legální, neboť KSČ a SSM obývalo v drtivé většině případů objekty patřící státu, nikoliv straně.

¹⁶¹ Soukromý archiv Jindřicha Vedlicha, *Prohlášení KSV studentů a KC OF HK ze dne 7. 12. 1989*.

¹⁶² Na jaře 1990 se OF přesunulo do tzv. „Domečku u podchodu“, který se nachází v blízkosti KD Střelnice.

Kotek.¹⁶³ Od prvního čísla (8. prosince) sloužil večerník jako informační protipól komunistických sdělovacích prostředků a také jako oficiální tiskový prostředek hradeckého OF. Informace mohli občané získávat i z vysílání místního Československého rozhlasu, ve kterém každý den referoval Rudolf Chaloupka o aktuálním dění.

Prostřednictvím rozhlasu, novin, letáků a studentských výprav se nejnovější informace dostávaly i do okolních obcí. Vysoká informovanost způsobila, že i v malých městech a na vesnicích se začaly počátkem prosince masivně zakládat místní organizace Občanského fóra. Hradecké OF nechtělo nic ponechat náhodě, a proto začalo od 27. listopadu vytvářet instruktážní dokumenty s konkrétními kroky, jak OF založit. Současně manuály obsahovaly adresy a telefonní čísla, na které se měli zakladatelé obracet.¹⁶⁴ Dokumenty neplnily pouze poradní funkci, sloužily i pro určité monitorování chodu poboček¹⁶⁵ v okresech a kraji. Zmíněná činnost výrazně napomohla postupné proměně hradeckého KC OF v okresní a později krajskou radu rozhodující o celém Východočeském kraji¹⁶⁶.

Značné množství času zabírala vedoucím představitelům OF tvorba stanovisek a následná politická vyjednávání s komunistickými činiteli. Požadavky, které vznikaly ze závěrů odborných komisí, se vyjadřovaly k různým společenským sférám. Nejčastěji šlo o stanoviska požadující odvolání konkrétních politiků, personální rekonstrukci národních výborů a jejich rad, navrácení nelegálně držených budov a odstranění komunistických symbolů z městského majetku, včetně přejmenování ulic a institucí.

První velkou diskuzní akci s funkcionáři KSČ představovalo ve středu 6. prosince všelidové setkání na Zimním stadionu, kterého se účastnilo přes osm tisíc občanů z celého kraje. Kromě veřejnosti se na mítink dostavili i delegáti krajského, okresního a městského národního výboru, již byli konfrontováni s více než 400 dotazy. Přítomné především zajímala cena rekonstrukce Krajského výboru KSČ a dalších budov, dislokace Krajské politické školy Josefa Hakena a paláce Steinský-Sehnoutka a také personální obměna rad národních výborů.¹⁶⁷ Současně zde mluvčí Josef Vágner oficiálně předal požadavky Občanského fóra Východočeského kraje. Mnohé odpovědi komunistických funkcionářů

¹⁶³ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 71.

¹⁶⁴ Soukromý archiv Jindřicha Vedliča, *Pokyny pro zakládání a činnost OF v závodech, institucích a obcích*.

¹⁶⁵ Díky nutnosti komunikovat s lidmi ze „Střeláku“, mělo hradecké OF detailní přehled o počtu poboček.

¹⁶⁶ Koordinační centrum OF HK se v krajskou radu proměnilo v polovině prosince.

¹⁶⁷ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 288, s. 1–2.

nebyly občany přijaty s uspokojením, a proto delegáti MěNV a KNV navrhli pokračování dialogu prostřednictvím jednání s představiteli KC OF.¹⁶⁸ Od této chvíle začaly pravidelné a intenzivní schůzky, během nichž delegace vyjednávaly podobu a průběh změn ve městě, okresech a kraji.

Předposlední velká manifestace roku 1989 proběhla v neděli 10. prosince a přímo reagovala na úspěšné zvolení nové federální vlády. Zároveň to bylo poslední shromáždění, na němž se přímo podílely stávkové výbory hradeckých divadel. Důvodem bylo ukončení divadelnické stávky. Koordinační centrum Občanského fóra tak formálně přišlo o výrazné osobnosti. Realita byla ovšem jiná, neboť mnoho herců a dalších umělců i nadále ve strukturách OF figurovalo.

Vysokoškoláci postupovali odlišně a ve stávce a manifestačních aktivitách se rozhodli pokračovat. Ustavičně pracovali na nejrůznějších projektech a nadále úzce spolupracovali s hradeckým OF. Na základě úspěšné akce „Lidský řetěz Hradec–Pardubice“^{169 170} se Koordinační stávkový výbor hradeckých studentů rozhodl zorganizovat manifestační stavbu papírové zdi na někdejšímu Gottwaldově náměstí, kde tehdy sídlil Okresní výbor KSČ a městský národní výbor s bezpečnostními složkami¹⁷¹. Zeď měla symbolizovat pomyslné oddělení komunistické moci od státní správy. Už během prvního dne, 12. prosince, dosahovala stavba délky přes dvacet metrů a šířky čtyř metrů.¹⁷² V dalších dnech se do stavby zapojili i řadoví občané, díky nimž rostla zeď hlavně do výšky. Na kartonových krabicích se často nacházely i vzkazy a hesla požadující pád režimu: „Poručíme větru, dešti, platí už jen v Bukurešti!“, „Nepalte archivy, svědomí nespálíš!“, „Co je vysoký a není to vidět? Naše životní úroveň“, „Zde odkládejte stranické legitimace“, „Soudruzi, zaktivizujte se a odchod!“, „Naše heslo: předat křeslo“¹⁷³ a mnoho dalších.

Studenti sehráli velmi důležitou roli ve spojitosti se Státní a Veřejnou bezpečností. Byli to právě vysokoškoláci, kteří zjistili, že SNB a KSČ v areálu hradeckého letiště tajně

¹⁶⁸ Česká televize, *Mítink v hale v Hradci Králové*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/30letsvobody/regiony/36071-mitink-v-hale-v-hradci-kralove/>), [citováno k 1. 4. 2021].

¹⁶⁹ Akce proběhla 3. prosince v dopoledních hodinách. Řetěz, do kterého se zapojilo kolem sedmi tisíc Hradečanů a Pardubičanů, se spojil u opatovické elektrárny.

¹⁷⁰ Česká televize, *Lidský řetěz mezi Hradcem Králové a Pardubicemi*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/30letsvobody/regiony/36069-lidsky-retez-mezi-hradcem-a-pardubicemi/>), [citováno k 1. 4. 2021].

¹⁷¹ OV KSČ sídlil v paláci Steinský-Sehnoutka a MěNV v budově Ředitelství státních drah.

¹⁷² Zdeněk HORÁK – Michal ŠMÍD, *Rozhovor s Mgr. Robertem Novákem*, dostupné online (<https://www.pametaroda.cz/cs/novak-robert-1967/>), [citováno k 1. 4. 2021].

¹⁷³ Soukromý archiv Miloše Hofmana, *Fotografie papírové zdi*.

pálily své archivy a důvěrné materiály z celého okresu.¹⁷⁴ Za účelem sledování a pátrání byla dokonce ustanovena neformální skupina studentů přezdívaná „lovci lebek“ (vedl P. Fátor). Díky zmíněné činnosti se zachránilo velké množství důležitých dokumentů, které v budoucnu napomáhaly při prověřkových a dalších řízeních.

1. 4. 3 Realizace programových stanovisek a výměna garnitur

Po úspěšné veřejné diskusi na královéhradeckém Zimním stadionu se dialog přesunul do jednacích místností národních výborů, kde se delegace scházely v komornějším počtu. Za Občanské fórum se většiny vyjednávání účastnili J. Vágner, O. Kužílek, S. Chýlek, V. Pluhař, V. Heřmanský, J. Ceral a další. Hlavní vyjednaváče většinou na schůzích doplňovali členové příslušné odborné komise, pod kterou projednávané téma spadalo. Naopak za komunistickou stranu na jednání docházeli převážně vrcholní funkcionáři všech instancí¹⁷⁵, jako např. Z. Pawera, J. Zadrobílek, M. Hepner, L. Teichman, J. Hájek, J. Kábrt nebo Z. Přidal.

Postoje KSČ se v průběhu dní, vlivem vývoje v kraji a celé federaci, znatelně proměňovaly, což se promítalo do vývoje vyjednávání. Ještě první prosincové dny se čelní komunisté chovali silně rezistentně a při komunikaci odmítali ustoupit ze svých pozic.¹⁷⁶ Po mítinku na Zimním stadionu došlo k umírnění postojů a k defenzivní obraně alespoň částečného statu quo. Nejčastěji se projevovaly snahy o udržení socialismu a některých mocenských funkcí. Během prosincových jednání ovšem komunističtí funkcionáři zjistili, že uvedené postoje nemohou naplnit¹⁷⁷. Proto se mnozí ke konci roku rozhodli pro postupné stahování z politické scény, nebo pro podporu nově zaváděných změn. Zároveň se ale objevila malá skupinka nejzarytějších komunistů, která se nechtěla s vývojem smířit a snažila se proměny co nejvíce zpomalovat.

Občanské fórum nebylo v dialogu s KSČ samo. K jednáním si přizvalo místní organizace ČSL a ČSS, čímž vznikl tzv. „kulatý stůl politické reprezentace“. Lidovci a socialisté jednoznačně podporovali požadavky OF HK, od čehož si slibovali udržení funkcí a zdánlivého politického vlivu. Opoziční zástupci během vyjednávání trvali na splnění veřejně deklarovaných požadavků, tedy na odvolání konkrétních poslanců NV, personální rekonstrukci rad národních výborů, navrácení nelegálně držených budov

¹⁷⁴ M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 314.

¹⁷⁵ Na vyjednávání chodili kombinované komunistické delegace složené ze zástupců městského, okresního a krajského národního výboru.

¹⁷⁶ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 282–283, 286.

¹⁷⁷ Zároveň byli komunisté ubezpečeni, že se rozhodně nechystá lynčování členů KSČ.

a odstranění komunistických symbolů. Poslední dva body se ve většině případů realizovaly od poloviny prosince. Například budovu zrušené Krajské politické školy Josefa Hakena převzal do správy KNV a na základě usnesení dislokační komise ji předal do užívání Pedagogické fakultě v HK.¹⁷⁸ Stejně rychle jako dislokování budov mizely z veřejného majetku komunistické symboly, s čímž vypomáhali dobrovolníci z řad studentů a veřejnosti. Mezi horolezci (např. M. Macek a A. Štěpánek) dokonce vznikla výzva spočívající v odstraňování rudých hvězd a hesel ze střech a fasád domů.¹⁷⁹

Přejmenovávání institucí, ulic a náměstí nepřineslo výraznější odpor komunistů. Návrhy na názvy vytvářela odborná komise OF složená z B. Dejmka, J. Jakla a P. Štěpánka. Při změnách názvů se členové navraceli k historickým názvům (např. Gottwaldovo náměstí přejmenovali na Ulrichovo), nebo naopak vytvářeli nová apolitická pojmenování (např. část Dukelské třídy získala označení U Koruny). Obdobně získala nová označení i další veřejná prostranství: Masarykovo náměstí, Gočárova třída, třída Karla IV., Klicperovo divadlo, třída Edvarda Beneše a mnoho jiných.¹⁸⁰

Velké rozepře budily zbylé dva požadavky¹⁸¹, což způsobovalo časovou prodlevu. Důvod byl jednoduchý, ve většině případů se jednalo o výměnu funkcionářů, kteří se účastnili jednání. Odvolání se mělo týkat značného počtu poslanců a pracovníků národních výborů, proto se opozice rozhodla proces rozdělit do dvou fází. První fáze se zaměřila pouze na vrcholné činitele, tzv. „tváře režimu“, a měla proběhnout ideálně do konce prosince, nejdéle však do konce ledna. Na ní navazovala druhá fáze, která se nezabývala pouze zdiskreditovanými politiky, ale i zaměstnanci NV (např. vedoucími odborů). Realizace sekundární části se plánovala na jarní měsíce. Popsaný proces měl zajistit překlenutí přechodného období do listopadových komunálních voleb a nasměrovat komunální politiku k demokracii.

K výměně zkompromitovaných jedinců, převážně členů KSČ, využila opozice možnost kooptací. Odpovědnost převzala koncepční komise, přesněji kooptační podsekcce, která kromě soupisu zdiskreditovaných funkcionářů vytvářela i kooptační seznamy. Seznamy obsahovaly osoby, jež disponovaly určitou odborností, byly bezpartijní a měly důvěru Koordinačního centra. Podmínky zapříčinily, že většina navrhovaných pocházela z úzkého vedení OF HK a jeho okolí. Výběr navíc ztěžoval

¹⁷⁸ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 298, s. 1–2.

¹⁷⁹ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 198.

¹⁸⁰ *Tamtéž*, s. 206–207.

¹⁸¹ Šlo o odvolání poslanců NV a personální obměny rad národních výborů.

požadavek odbornosti, kterou tehdy kromě komunistů disponovalo pouze malé procento populace.

Nejrychlejší personální změna proběhla na Městském národním výboru Hradec Králové, kde se vyjednávačům pod vedením Kužílka a Vágnera podařilo ještě do konce roku odvolat celou radu Městského národního výboru HK. Novým předsedou MěNV po Josefu Zadrobílkovi se stal Josef Potoček¹⁸², který zároveň pomáhal s výběrem nových místopředsedů. Překvapivé bylo setrvání Zdeňka Pawery ve funkci městského tajemníka, jenž ve funkci zůstal díky své profesionalitě a odbornosti.¹⁸³ Odlišná situace nastala při vyjednávání o změnách na vyšších územních samosprávných celcích. Na Okresním národním výboru Hradec Králové došlo ke kooptaci poslanců a nahrazení rady až 1. března 1990, kdy byl na plenárním zasedání zvolen předsedou ONV Jiří Vlček. Nejdlejší průtahy ovšem přinesla personální výměna Východočeského krajského národního výboru, která trvala až do dubna 1990. Kromě prodlevy budilo rozpaky i konečné složení krajské rady, kde sice figurovali lidé z OF (např. S. Chýlek), avšak pozici předsedy si udržel komunista Josef Hájek.¹⁸⁴ Restrukturalizace NV proběhly, i přes značné verbální konflikty při jednáních, distingovaně a vcelku poklidně.

Na pozadí politických vyjednávání se v pátek 29. prosince uskutečnila poslední manifestace roku 1989, která proběhla na Žižkově náměstí ve spojitosti s oslavou zvolení Václava Havla československým prezidentem. Současně šlo o poslední mítink v rámci sametové revoluce. Krátce po skončení akce vydal KSVHS prohlášení o ukončení stávků, což lze považovat za formální konec sametové revoluce v Hradci Králové.

Mimo aktivních revolucionářů sehrála během listopadu a prosince důležitou roli i pasivní veřejnost, jež vyjadřovala neuvěřitelnou podporu stávkujícím studentům a organizátorům z hradeckého Občanského fóra. Kromě psychické podpory se jednalo o materiální pomoc. Lidé dávali do veřejných sbírek potraviny, peníze, psací stroje, papíry a mnoho dalšího. Euforie dosahovala takových výšin, že někteří jedinci dokonce propůjčili studentům své automobily.¹⁸⁵ ¹⁸⁶ Celospolečenský charakter revoluce zapříčinil, že i v Hradci Králové proběhl proces změn poklidně a kultivovaně.

¹⁸² Ačkoliv Zadrobílek odstoupil z pozice předsedy již na konci prosince, Potoček a místopředsedové byli do funkce kooptováni až na prvním lednovém zasedání MěNV (18. ledna).

¹⁸³ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 169–171.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s. 98.

¹⁸⁵ Lucie RAJLOVÁ, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Robertem Novákem*, dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/novak-robert/#o1>), [citováno k 2. 4. 2021].

¹⁸⁶ TÁŽ, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Jindřichem Vedlichem*, dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/vedlich-jindrich/#o1>), [citováno k 2. 4. 2021].

1.5 Vývoj po sametové revoluci

Začátkem ledna 1990 proběhlo několik setkání politických subjektů s cílem vyřešit další sérii kooptací do FS. Při 22. schůzi (23. ledna) byl projednán návrh zákona o politických stranách, díky němuž začaly vznikat nové strany a hnutí, které se tak mohly účastnit červnových voleb.¹⁸⁷ Poslední vlna kooptací ve Federálním shromáždění proběhla 30. ledna. Po skončeném procesu zůstalo KSČ 138 mandátů, ČSL a ČSS získaly po 18 křeslech a OF s VPN si vybojovalo 119 poslaneckých míst. Zbylé mandáty se rozmělnily mezi nestraníky a malé strany.

Vlivem nového zákona o zakládání politických stran a hnutí (zákon č. 15/1990 Sb.) se stala aktivita Národní fronty, v níž dominovala KSČ, nadbytečná. Uzavřený politický systém ukončil svou činnost 7. února. Začátkem února došlo také k doplnění poslanců do obou národních rad, české i slovenské.¹⁸⁸ Další důležitý demokratický krok udělali poslanci FS v úterý 27. února, kdy na dvacáté čtvrté schůzi FS odsouhlasili znění ústavního zákona o zkrácení volebního období zákonodárných sborů.¹⁸⁹ Na zmíněnou změnu navazovaly další dva schválené ústavní zákony zabývající se podobou voleb. Poslanci ustanovili způsob volby dle systému poměrného zastoupení, v němž stanovili pětiprocentní vstupní klauzuli úspěšnosti.¹⁹⁰

V průběhu března a dubna 1990 proběhly dvě schůze Federálního shromáždění, na nichž se projednaly zásadní legislativní změny, které výrazně posunuly demokratizaci a hospodářskou proměnu státu. Demokratizační zákony zakotvily základní občanská práva, jako např. právo sdružovací a shromažďovací nebo petiční právo. Současně došlo i k úpravě tiskového zákona a občanského zákoníku.¹⁹¹ ¹⁹² Základní právní předpisy zaměřené na ekonomickou sféru vytvořily živnou půdu pro přechod k tržnímu hospodářství. Jednalo se o změny v hospodářském zákoníku a hospodářských stycích se

¹⁸⁷ *Stenoprotokol 22. společné schůze SL a SN: Úterý 23. ledna 1990*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/022schuz/s022001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁸⁸ J. Suk, *Chronologie ...*, Praha 1999, s. 118.

¹⁸⁹ *Ústavní zákon č. 45/1990 Sb.*, dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-45>), [citováno k 8. 12. 2020].

¹⁹⁰ *Stenoprotokol 24. společné schůze SL a SN: Úterý 27. února 1990*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/024schuz/s024001.htm>), [citováno k 8. 12. 2020].

¹⁹¹ *Stenoprotokol 26. společné schůze SL a SN: Úterý 27. března 1990*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁹² *Stenoprotokol 26. společné schůze SL a SN: Středa 28. března 1990*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026018.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

zahraničím, dále byly schváleny zákony o akciových společnostech a podnikání fyzických osob.¹⁹³

Politickou přestavbu zakončily první svobodné demokratické volby po více než 40 letech. Po vzájemných domluvách byly volby vyhlášeny na pátek 8. a sobotu 9. června 1990. Současně se volilo do čtyř zákonodárných sborů: Sněmovny lidu FS, Sněmovny národů FS, České a Slovenské národní rady. Zájem o polistopadové vedení země byl veliký, o čemž svědčil vysoký počet přihlášených politických subjektů¹⁹⁴ a enormní volební účast přesahující v obou státech 95 %. Konečným vítězem v českých zemích se stalo Občanské fórum, jež dokázalo oslovit okolo 50 % voličů, a s přehledem tak dominovalo nově složeným zákonodárným sborům. Podobný úspěch se očekával i od sesterského slovenského uskupení. Verejnost' proti násiliu nakonec získala „pouze“ 30 % hlasů, nicméně i s takovým výsledkem mohli být představitelé VPN spokojeni. Komunistickou stranu Československa volilo kolem 13 % voličů.¹⁹⁵ ¹⁹⁶ Kromě výše zmíněných se do parlamentu dostaly i další subjekty: Demokratická strana, Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko, Křesťanskodemokratické hnutie, Křesťanská a demokratická unie, Slovenská národná strana, Maďarské křesťansko-demokratické hnutie.¹⁹⁷ V nově složené vládě vedené Mariánem Čalfou¹⁹⁸ došlo k úplnému odstavení KSČ od výkonné moci. Personální přestavba a dekomunizace státní moci (zákonodárné a výkonné části) byla formálně ukončena.

Už v průběhu revoluce se začaly řešit metody, jak přetransformovat centrálně plánované hospodářství v tržní. Po nástupu Václava Havla do prezidentského úřadu se debaty rozproudily naplno. Už od počátku se do nich zapojovali politici¹⁹⁹, ekonomové²⁰⁰ i Mezinárodní měnový fond.²⁰¹ Z názorových střetů nakonec vyšla vítězně Klausova myšlenka tzv. „šokové terapie“ založená na co nejrychlejší privatizaci a uvolnění cen. Samotný proces odstátnění většiny podniků byl realizován prostřednictvím metody

¹⁹³ *Stenoprotokol 27. společné schůze SL a SN: Středa 18. dubna 1990*, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/027schuz/s027001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

¹⁹⁴ O křesla ve Sněmovně lidu FS se ucházelo 16 politických stran nebo hnutí.

¹⁹⁵ Český statistický úřad, *Volby do Sněmovny lidu FS konané ve dnech 8.–9. 1990 na území ČR*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/sl1990/u4>), [citováno k 13. 12. 2020].

¹⁹⁶ Štatistický úrad SR, *Výsledky volieb rok 1990*, dostupné online (https://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/pph90.htm), [citováno k 13. 12. 2020].

¹⁹⁷ J. SUK, *Labyrintem ...*, Praha 2020, s. 446–447.

¹⁹⁸ Marián Čalfa přestoupil v lednu 1990 do VPN.

¹⁹⁹ Václav Klaus, Valtr Komárek, Vladimír Dlouhý nebo František Vlasák.

²⁰⁰ Dušan Tříška, Jan Švejnar, Tomáš Ježek nebo Milan Zelený.

²⁰¹ Petr HUSÁK – Tomáš JEŽEK, *Budování kapitalismu v Čechách: Rozhovory s Tomášem Ježkem*, Praha 1997, s. 149–159.

kupónové privatizace, jež byla odvozena od polského modelu Janusze Lewandowského. Celkově proběhly dvě vlny, první v roce 1992 ještě v ČSFR a druhá o dva roky později už pouze v ČR. Velkým problémem procesu byl fakt, že se odehrával v legislativním vakuu, neboť neexistoval státní orgán, který by dohlížel na průběh privatizace. Vakuum tak vytvořilo prostor pro výraznou korupci, tunelování a krádež majetku²⁰² (např. Viktor Kožený nebo Boris Vostrý). Způsob transformace budil rozpory už v době realizace a v dnešní době je kupónová privatizace stále kontroverzním politickým a společenským tématem.

1. 5. 1 Polistopadová situace v Hradci Králové

První lednové dny roku 1990 probíhaly poklidně. Vedení hradeckého Občanského fóra si uvědomovalo nutnost udržet kontinuitu s listopadovými a prosincovými událostmi, a proto se rozhodlo pro pořádání happeningových akcí. První takový happening si připravili studenti sdružení okolo OF ve spojitosti s odstraněním sochy Klementa Gottwalda z Ulrichova náměstí. V neděli 14. ledna sehráli vysokoškoláci divadelní představení, během něhož Gottwalda odsoudili za spáchané zločiny a po rozsudku popravili. Celé představení končilo sejmutím sochy z podstavce a naložením na přistavený nákladní vůz. Celou událost doprovázela kapela a mohutné zástupy diváků.²⁰³ O měsíc později (22. února) čekal podobný osud i sochu V. I. Lenina, která stála před budovou pedagogické fakulty, nyní už ovšem bez jakékoliv pompy. Zmíněné akce působily spíše jako gesto značící konec komunistického režimu a snahy vypořádat se s děním, než že by měly politický přesah.

Jednou z největších veřejných událostí, jež symbolizovala konec starých pořádků, byla lednová návštěva prezidenta Václava Havla, kterého doprovázeli ministr vnitra R. Sacher a poradkyně V. Čáslavská. Prezident navštívil Hradec Králové v sobotu 27. ledna 1990 u příležitosti oficiálního uvedení Karla Otčenáška do úřadu biskupa královéhradecké diecéze. Během návštěvy se Havel zúčastnil slavnostní mše v katedrále sv. Ducha, obědval v hradeckém pivovaru, v Klicperově divadle besedoval s vysokoškoláky, zaměstnanci divadel a mluvčími OF a na závěr promluvil z balkónu domu U Špuláků k pětadvacetitísícovému davu na Žižkově náměstí. Po proslovu pokračovala prezidentská delegace v cestě po Východočeském kraji. Na prezidenta

²⁰² Martin MYANT, *The Conception of the Czech Economic Transformation in the Context of Central European Economic Thought*, in: 1989–2009: Společnost – Dějiny – Politika, ed. A. Gjuríčová, Praha 2010, s. 61–64.

²⁰³ Soukromý archiv Víta Novotného, *Scénář odstraňování sochy K. Gottwalda*.

čekaly ještě zastávky v Pardubicích, Opatovicích, Jaroměři a Trutnově.²⁰⁴ Ve stejném roce navštívil prezident město ještě jednou. V sobotu 27. října přijel u příležitosti odhalení obnoveného pomníku T. G. Masaryka na Masarykově náměstí, které symbolizovalo návrat svobody a demokracie do země.

V kontextu veřejných happeningů, které byly velmi efektní, ustavičně probíhala nejrůznější jednání zaměřená na komunální i celostátní politiku, ovšem nejhorlivěji se diskutovalo o postupu v Hradci Králové. Krátce po jmenování nové rady MěNV začal předseda Potoček postupnou restrukturalizaci spočívající ve výměně zkompromitovaných poslanců a v prověřování zaměstnanců MěNV. Odpovědní místopředsedové národního výboru při prověrkách posuzovali odbornou kvalifikaci a spolehlivost vedoucích odborů. Většina podřízených během prověrek spolupracovala a situaci nedramatizovala. Rada nakonec rozhodla, že propuštění budou pouze nejdiskreditovanější pracovníci²⁰⁵. Kromě personálních změn se rada zaměřila na rozvoj města, což značně ztěžoval založený rozpočet, domluvené smluvní vztahy i stále platná legislativa. Největší pozornost se tak upínala k novému místopředsedovi Jaroslavu Uhlířovi, jenž spravoval gesci ekonomickou a gesci územního plánování a urbanismu. Díky Uhlířovým zkušenostem došlo ke smysluplnému investování do rozvojových priorit města, např. do dostavby Kongresového centra Aldis a areálu technických služeb, nebo do rekonstrukce Ulrichova a Masarykova náměstí.²⁰⁶ V průběhu roku 1990 se navíc musel nový MěNV bránit separatistickým snahám městských částí.

Kooptace do Federálního shromáždění se týkaly samozřejmě i Východočeského kraje. V rámci největší vlny byl 30. ledna kooptován do funkce poslance Sněmovny lidu zakladatel hradeckého Občanského fóra Oldřich Kužílek.²⁰⁷ Zvolením došlo k přesunutí Kužílkova zájmu z městského na celostátní dění, díky čemuž získal Josef Vágner v Hradci Králové dominantnější postavení. Nešlo však o prvního dosazeného poslance v kraji^{208 209}.

²⁰⁴ *Pochodeň*, roč. 79, 1990, č. 24, s. 1–2.

²⁰⁵ Nakonec byli propuštěni pouze nejméně důvěryhodní pracovníci, kteří měli pochybnou minulost nebo byli zarputilí komunisté. Rada upustila od masového propouštění, neboť nebyl dostatek kvalifikované náhrady. Odbornost tehdy měli hlavně komunisté.

²⁰⁶ J. VEDLICH, *Sametová revoluce ...*, Hradec Králové 2009, s. 170–171.

²⁰⁷ *FS ČSSR 1986–1990: Sněmovní tisk č. 250, Návrh na volbu nových poslanců ...*, dostupné online (https://psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0250_00.htm), [citováno k 3. 4. 2021].

²⁰⁸ Dne 28. prosince nominovala pražská centrála OF do Sněmovny lidu zakladatele pardubického Občanského fóra Libora Kudláčka.

²⁰⁹ *FS ČSSR 1986–1990: Sněmovní tisk č. 229, Návrh na volbu nových poslanců do SL FS ČSSR*, dostupné online (https://psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0229_00.htm), [citováno k 3. 4. 2021].

Nadšení a podpora veřejnosti po prosincových událostech neustaly, naopak se značně navýšily. Za nárůstem občanské aktivity stála jednoduchá příčina, lidé měli jistotu, že se běh změn již nedá zvrátit a nehrozí perzekuce ze strany KSČ. Zároveň se prostředí politiky otevřelo všem společenským vrstvám, které se tak mohly aktivně podílet na transformaci Československa v demokratické státní zřízení. V Hradci Králové a Východočeském kraji výrazně vzrůstal počet občanských spolků a organizací věnujících se nejrůznějším oblastem života. Mnohé z organizací ihned navázaly spolupráci s odpovědnými odbornými sekcemi Občanského fóra, díky níž prosazovaly své požadavky a zároveň spoluvytvářely volební priority do červnových voleb do Federálního shromáždění. Z aktivních lidí se navíc postupně profilovaly osobnosti regionální politiky (např. Martin Dvořák), které následně kandidovaly v listopadových volbách do městského zastupitelstva. Tehdejší předseda MěNV Potoček k atmosféře poznamenal: „... byla tady podpora veřejnosti, politická scéna nebyla diferencovaná a bylo možno se angažovat dost jednoznačným způsobem.“²¹⁰

Obrovský zájem veřejnosti demonstroval i vysoký počet dobrovolníků a podporovatelů, kteří se shromažďovali v okruhu místních organizací OF. Právě dobrovolníci se významně podíleli na volební kampani do Federálního shromáždění a České národní rady. Vedením volební propagace byli pověřeni S. Chýlek a J. Vágner. Zásadní složku celé kampaně představoval osobní kontakt kandidátů s voliči po celém kraji, což občané velmi oceňovali. Díky drtivému vítězství ve volbách se do FS a ČNR dostalo značné množství kandidátů z Východočeského kraje, např. S. Chýlek, L. Kudláček, Z. Jičínský nebo V. Šilhán.²¹¹ Režiséra Kužílka občané zvolili do České národní rady. Naopak Josef Vágner kandidovat odmítl, a dokonce nepřijal ani nabídku ministerského křesla. Krátce po volbách se Vágner rozhodl stáhnout z politické scény a přenechat prostor mladým lidem.

Předseda Potoček překlenul přechodné období od kooptací poslanců MěNV do řádných komunálních voleb, během něhož se Potočkovi podařilo zkonsolidovat městské veřejné instituce a zároveň připravit vhodné podmínky pro ekonomický a společenský rozvoj Hradce Králové. Úřadující předseda městského národního výboru plánoval ve funkci pokračovat. Jeho vleklé spory s vedením hradeckého Občanského fóra však

²¹⁰ J. VEDLICH, *Sametová revoluce...*, Hradec Králové 2009, s. 172.

²¹¹ Český statistický úřad, *Volby do Sněmovny lidu FS konané ve dnech 8.–9. 1990 na území ČR, Kraj: Východočeský*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/sl1990/u391?xvstrana=07&xkraj=36&xvyb=0&xtr=1>), [citováno k 3. 4. 2021].

způsobily, že ve volbách kandidoval společně s J. Uhlířem jako nezávislý kandidát v rámci hnutí Sdružení nezávislých kandidátů. K volebním urnám v Hradci Králové dorazilo v sobotu 24. listopadu 1990 přes 72 % oprávněných voličů, kteří si vybírali ze třinácti kandidujících stran a hnutí. Nejvíce hlasů dostalo Občanské fórum (28,2 %), jež získalo šestnáct mandátů. Na druhém místě se umístila KSČM (19,20 %) s dvanácti zastupiteli. Do městského zastupitelstva²¹² byli zvoleni zástupci ze všech kandidujících subjektů.²¹³ Nové zastupitelstvo si za historicky prvního primátora Hradce Králové vybralo tehdejšího místopředsedu ONV Martina Dvořáka. Demokraticky zvolené zastupitelstvo v praxi symbolizovalo definitivní ukončení revolučního dění ve městě.

²¹² Městský národní výbor přestal existovat dnem konání voleb do zastupitelstva obce (24. listopadu 1990) a nahradilo ho městské zastupitelstvo (ústavní zákon č. 294/1990 Sb.).

²¹³ Český statistický úřad, *Volby do zastupitelstev obcí 24. 11. 1990, Obec: Hradec Králové*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/kv1990/kv1111?xjazyk=CZ&xid=1&xdz=1&xnumnuts=3602&xobec=569810>), [citováno k 4. 4. 2021].

2 Metoda orální historie

Orální historie, v anglosaském prostředí nazývaná jako Oral History²¹⁴, představuje plnohodnotnou výzkumnou metodu užívanou ve společenskovědní oblasti, především při historickém bádání po událostech z nedávné minulosti. Středobodem celé metody je vyprávění konkrétního jedince, jeho osobní zkušenosti a subjektivní pohled na prožité dějiny. Z vícero takových výpovědí se následně seskládají ucelené definice a specifika abstraktní skupiny, jež se stávají základem pro mikrohistorii. Orální historie se tedy, na rozdíl od jiných badatelských postupů, nepokouší popsat a rekonstruovat obsáhlé dějinné struktury makrohistorie, ačkoliv se v nich poznatky z bádání mnohdy zákonitě projevují.²¹⁵

Jak již bylo zmíněno, metoda se kromě historiografie používá i v dalších humanitních vědách – nejvíce pak v sociologii, politologii, literární, filmové nebo právní vědě – v nichž se užívá s určitými modifikacemi s ohledem na příslušná specifika. Mimo vědecké okruhy se projevuje i v žurnalistické branži, ve které se využívá hlavně v investigativní novinářině – novináři rozkrývají organizovaný zločin, politickou korupci nebo jiné aféry (př. Jaroslav Kmenta nebo Adéla Jelínková). Orální historii využila v nejnovějším výzkumu také koreanistka Nina Špitálníková, která se prostřednictvím rozhovorů se severokorejskými uprchlíky a komparace s oficiálními materiály zaměřila na reálný život v KLDŘ. Výsledky bádání autorka publikovala koncem roku 2020 v knize *Svědectví o životě v KLDŘ*²¹⁶.

Při zpracovávání výsledků získaných metodou orální historie musí brát badatel zřetel na fakt, že se stále jedná o informace subjektivního charakteru. Zároveň se tím ale otevírá prostor pro odlišný náhled na určitou historickou událost, čímž se odhalují nové kvality v pojetí historie. Někteří historici, např. Alexander Freund a Robert Perks, na základě popsané úvahy dokonce zastávají názor, že Oral History není pouze metodou, ale přímo oborem – což je ale z historiografického hlediska značně sporné. V České republice se projevuje spíše opačný problém, neboť část odborné historické obce stále odmítá akceptovat metodu orální historie jako kvalitní způsob získávání poznatků pro objektivní

²¹⁴ V této kapitole se ve většině případů užívá český ekvivalent sousloví, tedy orální historie. Při rozhodování se vycházelo z faktu, že českou verzi označení používají i přední čeští historici M. Vaněk a P. Mücke. Ve výjimečných případech lze v kapitole nalézt anglosaský výraz Oral History, který se využívá k omezení častého opakování českého sousloví v textu.

²¹⁵ Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015, s. 14–15.

²¹⁶ Nina ŠPITÁLNÍKOVÁ, *Svědectví o životě v KLDŘ*, Praha 2020.

interpretace dějin.²¹⁷ Je však nutné podotknout, že v posledních letech se vnímání pozitivně proměnilo, a to i díky kvalitním studiím a monografiím (např. *Sto studentských revolucí*²¹⁸, *Velvet Revolutions An Oral History of Czech Society*²¹⁹, *Obyčejní lidé...?!*²²⁰), jejichž bádání se zakládala na orální historii.

2.1 Historie vzniku metody orální historie

Orální historie bývá mnohdy označována za nejstarší a zároveň i nejmladší historickou badatelskou metodu. Ústní podání, podstata popisované metody, bylo dlouhá staletí jediným způsobem, jak dalším generacím předávat zjištěné poznatky, díky čemuž se lidské znalosti uchovávaly i bez existence písemných záznamů.²²¹ Přes ústní lidovou slovesnost – legendy, pověsti, pranostiky, pořekadla a přísloví – se tak do dnešní doby dochovaly informace týkající se například zemědělství, počasí, řemesel, běžné lidské činnosti nebo politického dění (př. „Dopadli jak sedláci u Chlumce.“). Relevantnost slovesné tvorby je z vědeckého pohledu velmi diskutabilní, avšak představuje nenahraditelný zdroj dřívější lidové duchovní kultury.

Významný zlom v uchovávání lidské moudrosti přineslo rozšíření písma, které umožňovalo paměť a poznatky zaznamenávat. Písemná forma na jedné straně informace ochraňovala před zkreslením paměti, nebo zapomenutím. Na straně druhé mohl pisatel do sdělení zanášet určité nesrovnalosti, omyly nebo účelné manipulativní nepravdy. V průběhu staletí se zaznamenávání příběhů, stejně jako samo písmo, postupně zdokonalovalo a záměrná manipulace s původní interpretací se zřetelně omezila.²²² Už z dob antiky se do současnosti dochovala mnohá známá díla, jež vycházela z ústních svědectví přímých účastníků, např. *Zápisky o válce galské*²²³ od Julia Caesara. Ve středověku se pisatelé a autoři začali výrazně zaměřovat na zapisování příběhů křesťanských světců, např. legendy o sv. Václavovi nebo sv. Konstantinovi, a hlavně na rozsáhlé kroniky, př. *Kosmova kronika česká*²²⁴, jejichž pramennou základnu tvořily také osobní zkušenosti samotných autorů.

²¹⁷ M. VANĚK – P. MÜCKE, *Třetí strana ...*, Praha 2015, s. 15–16.

²¹⁸ Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.*, Praha 1999.

²¹⁹ Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Velvet Revolutions An Oral History of Czech Society*, Oxford 2016.

²²⁰ Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.

²²¹ M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 31.

²²² *Tamtéž.*

²²³ Gaius Iulius CAESAR, *Zápisky o válce galské*, Praha 2009.

²²⁴ KOSMAS, *Kosmova kronika česká*, Litomyšl 2005.

K pevnému etablování metody Oral History došlo v první polovině 20. století ve Spojených státech amerických, kde se pilotně aplikovala při výzkumech v období meziválečné světové hospodářské krize. Oficiálně první centrum orální historie vzniklo v roce 1948 na Kolumbijské univerzitě v USA²²⁵, odkud se metoda začala na začátku 60. let šířit do celého světa. Pod vlivem celosvětové expanze vznikla, z rozhodnutí odborníků, v roce 1967 americká The Oral History Association (OHA) spojující odbornou veřejnost užívající metodu orální historie.²²⁶ O šest let později obdobně postupovali i historici ve Velké Británii, kteří založili britskou The Oral History Society (OHS).²²⁷ V návaznosti na vznik OHA a OHS a rychlost etablování metody v evropských státech proběhla v roce 1976 historicky první internacionální konference Oral History, jež se stala základem pro mezinárodní spolupráci a sdílení. Vzájemné kooperace pomyslně vyvrcholily v červnu 1996 na konferenci v Göteborgu, na které došlo k založení International Oral History Association (IOHA). IOHA vznikla jakožto jednotící prvek celosvětového orálně-historického bádání a současně se stala hlavním organizačním centrem pro národní Oral History společnosti.²²⁸

2. 1. 1 Etablování metody na území České republiky

Mnohé české odborné publikace týkající se metody zmiňují skutečnost, že orálně-historická díla vznikala na území České republiky již v období mezi světovými válkami (1918–1938). Nejikoničtější a nejznámější publikací jsou třísvazkové *Hovory s T. G. Masarykem*, v nichž Karel Čapek zachytil prezidentovo vnímání tehdejších událostí, jeho názory a myšlenky. První systematická práce s pamětníky se v českém prostředí objevila v průběhu 60. let 20. století, kdy se zaznamenávaly především vzpomínky na druhou světovou válku – heydrichiádu, Květnové národní povstání, Slovenské národní povstání, komunistický odboj, partyzánské boje a další epizody.²²⁹ Problémem těchto prací se stal fakt, že vznikaly v období silného tlaku komunistické ideologie, která tak cíleně selektovala „nevhodné“ pamětníky, např. demokratické odbojáře a letce z RAF.

²²⁵ Columbia center for Oral History research, *Columbia Center for Oral History Research: History*, dostupné online (<https://www.ccohr.incite.columbia.edu/history>), [citováno k 14. 04. 2021].

²²⁶ Oral History Association, *About OHA*, dostupné online (<https://www.oralhistory.org/about/>), [citováno k 14. 4. 2021].

²²⁷ Oral History Society, *The History of Oral History*, dostupné online (<https://www.ohs.org.uk/about-2/>), [citováno k 14. 4. 2021].

²²⁸ International Oral History Association, *About IOHA*, dostupné online (<https://www.ioha.org/about-us/>), [citováno k 14. 4. 2021].

²²⁹ Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004, s. 37, 39–41.

Masivní boom ovšem zažila kvalitativní metoda až po sametové revoluci. První výsledky orálně-historického bádání se začaly objevovat v druhé polovině 90. let, avšak mnohdy vycházely pouze v tištěné podobě pro vnitřní potřebu jednotlivých pracovišť.²³⁰ Jedním z prvních zmíněných dokumentů, jenž vznikl v rámci výzkumného projektu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, byl soubor rozhovorů s lidmi narozenými v roce 1924 publikovaný v edici pod názvem *Životní příběhy ročníku 1924: lidský osud v dějinách 20. století (část 1–3)*. Za autorským zpracováním stála Dana Musilová, která životní zpovědi redakčně upravila a publikovala v čisté podobě bez interpretací, neboť interpretační zásahy nebyly cílem daného projektu.²³¹ Jedná se tedy o pramen určený pro další výzkumy.

Jedna z prvních veřejně dostupných publikací vzešla v roce 1999 z pera historiků Milana Otáhal a Miroslava Vaňka, kteří se při orálně-historickém bádání zaměřili na přímé účastníky sametových událostí. Prostřednictvím životopisných interview, jež následně interpretovali, vyzpovídali studentské protagonisty celostátního i regionálního rázu, např. Martina Mejstříka, Moniku Pajerovou, Pavla Fátora nebo Jiřího Cerala. Publikace *Sto studentských revolucí*²³² obsahuje kromě interpretací rozhovorů i nástin podstaty a vývoje metody. Velkým pozitivem knihy je i redakční výběr z rozhovorů umístěný v příloze. Zmíněný titul napomohl k urychlenému etablování metody uvnitř akademické obce, díky čemuž se užívání orální historie rozšířilo v dalších projektech, př. *Ostrůvky svobody*²³³, *Lidé Charty 77*²³⁴ nebo *Vítězové? Poražení?*²³⁵.

Uvedené studie rozproudily diskuze o postavení orální historie v České republice, které 1. ledna 2000 vyústily ve vznik Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Klíčovou roli v zakladatelském období centra sehrál čelní popularizátor metody v ČR Miroslav Vaněk, nynější ředitel ÚSD, kterého v roce 2017 vystřídala na pozici vedoucího Centra orální historie Petra Schindler-Wisten.²³⁶ Vaněk při popularizaci

²³⁰ Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007, s. 56–57.

²³¹ Dana MUSILOVÁ, *Životní příběhy ročníku 1924: lidský osud v dějinách 20. století (část 1–3)*, Praha 1995–1997.

²³² Milan OTÁHAL – Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.*, Praha 1999.

²³³ Miroslav VANĚK (ed.), *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002.

²³⁴ Květa JECHOVÁ, *Lidé z Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*, Praha 2004.

²³⁵ Miroslav VANĚK – Pavel URBÁŠEK (eds.), *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*, Praha 2005.

²³⁶ Centrum orální historie, *Centrum orální historie ÚSD AV ČR: O nás*, dostupné online (<http://www.coh.usd.cas.cz/o-nas/>), [citováno k 15. 4. 2021].

spolupracoval mimo jiné i s Filosofickou fakultou UPOL a Fakultou humanitních studií UK, s nimiž pořádal semestrální kurzy o metodice orální historie. Rovněž se s dalšími autory podílel na vzniku prvních českých metodických příruček. Nejenom díky Vaňkovým aktivitám mohla být v roce 2007 založena Česká asociace orální historie (COHA).²³⁷

2. 2 Metodologie a význam orální historie pro historiografii

Orální historii lze definovat jako řadu způsobů a postupů, pomocí nichž badatel dospívá na základě vyprávění narátorů²³⁸ k novým faktům, informacím a poznatkům. V pozici vypravěče stojí osoba, která se stala přímým účastníkem či svědkem zkoumaného dění. Zaznamenaný rozhovor výzkumníka s pamětníkem pak vystupuje jako konstrukt vytvořený jejich interakcí. Jak již bylo zmíněno, metoda má většinou v rámci vědeckého výzkumu interdisciplinární charakter a výzkumníci tak musí získané výsledky komparovat s dostupnými prameny.²³⁹

Klasické historické bádání se primárně zaměřuje na písemné prameny, u nichž je znám původce. Autorem bývá v drtivé většině případů konkrétní osoba (např. generální tajemník, prezident nebo spisovatel poplatný režimu), nebo instituce (př. ÚV KSČ, StB či Rudé právo) disponující ve zkoumaném období právní mocí či jiným konkrétním potenciálem. Pouze v ojedinělých situacích se v rámci historické pramenné základny setkáme s jedinci (nebo dokonce institucemi), již nedisponují rozhodovací mocí, popř. figurují v přímé opozici proti komunistickému režimu. V takových momentech představuje orální historie ideální šanci pro reflektování názorů a postojů různých společenských i politických skupin, které byly v dané době opomíjeny nebo perzekuovány.²⁴⁰ Mimo jiné metoda přináší určitou multiperspektivu do studia moderních dějin, neboť umožňuje nahlížet na velké události z pohledu tehdejší běžné populace a každodennosti, a zároveň poskytuje zaplnění mezer způsobených absencí, popř. nedůvěryhodností, potřebných písemných pramenů, např. o LGBT komunitě nebo Romech. Zpracovaný životní příběh pamětníka se tedy stává součástí rekonstrukce tzv. „velkých dějin“.

²³⁷ Česká asociace orální historie, *Česká asociace orální historie: O nás*, dostupné online (<http://www.coha.cz/o-nas/>), [citováno k 15. 4. 2021].

²³⁸ Označením narátor jsou míněni pamětníci uvedených událostí nebo doby.

²³⁹ M. VANĚK, *Orální historie ...*, Praha 2004, s. 81–82.

²⁴⁰ *Tamtéž*, s. 82–83.

Od vzniku metody orální historie stále probíhá debata o míře spolehlivosti z pohledu náročnosti interpretace orálního sdělení, navíc k písemným pramenům projevuje vědecká a laická veřejnost obecně větší důvěru. Kromě obecné důvěryhodnosti se metoda potýká i s konkrétními uživatelskými problémy souvisejícími například s tím, zda narátor správně rozumí tazatelovým dotazům nebo zda mezi aktéry interview panuje vzájemná důvěra. Dále záleží na pečlivosti při interpretování záznamu rozhovoru a také na vhodném reprezentativním výběru konkrétních informací z výpovědi. Důvodem k obavám je fakt, že každá lidská paměť funguje na selektivní bázi a subjektivní interpretaci vzpomínek, které výrazně ovlivňují či překrývají pozdější zážitky, což zásadně zkresluje výsledný produkt orálně-historického bádání. Při užívání metody orální historie tedy musí mít badatel vždy na paměti, že získané výsledky jsou subjektivního charakteru. Badatelé tak odhalují novou kvalitu v pojetí historie, což však někteří historici stále odmítají akceptovat.²⁴¹

2. 2. 1 Metodologie orální historie

Středobodem metody orální historie je pamětníkův životní příběh získaný prostřednictvím kvalitativních rozhovorů. Samotné životopisné vyprávění pak může mít chronologickou nebo strukturovanou podobu. Při práci s metodou se vychází ze základní premisy, že sám tazatel se ve studované problematice skvěle orientuje a zjistil si o ní dostatek informací. Interview by se mělo realizovat pouze za přítomnosti narátora a tazatele, neboť další přítomné osoby mohou ovlivňovat průběh setkání i obsah výpovědi. Většina českých i zahraničních odborníků badateli doporučuje, aby se s pamětníkem osobně setkal ještě před prvním oficiálním rozhovorem. Osobní setkání napomůže k detailnějšímu seznámení obou účastníků, díky čemuž se u pamětníka prohloubí pocit důvěry k tazateli. Dále se během schůzky může provést pilotní rozhovor, z jehož analýzy následně badatel vychází při úpravách připravené struktury interview a při zdokonalování otázek.²⁴²

Cílem bádání se stává pamětník, s nímž výzkumník hovoří o jeho osobních prožitcích, vzpomínkách na významné i každodenní situace nebo o osobní motivaci k aktivitám a činům. Při vedení rozhovoru se tedy tazatel může zaměřit na libovolná témata, avšak musí respondentovi ponechat volnost při vyprávění. Poskytnutá možnost volby umožní pamětníkovi, aby si sám rozhodl, které informace vnímá jako důležité

²⁴¹ M. VANĚK – P. MÜCKE, *Třetí strana ...*, Praha 2015, s. 133–135.

²⁴² M. OTÁHAL – M. VANĚK, *Sto studentských revolucí ...*, Praha 1999, s. 47–48.

a hodné zaznamenání a které nikoliv. Popsané faktory se zásadním způsobem promítají nejenom do samotného průběhu rozhovoru, ale také do následného interpretování získaného svědectví. Z důvodu eliminace chyb a nejasností se doporučuje interview alespoň jednou zopakovat, neboť opakované setkání poskytne tazateli možnost vrátit se k dříve nedokončené myšlence nebo si upřesnit doposud získaná data. Schéma dalšího rozhovoru si tedy tazatel připravuje na základě analýzy prvního setkání.²⁴³

Po uskutečnění všech rozhovorů se badatel zaměří na interpretování získaných informací. Při práci s poznatky se snaží nalézt společné průsečíky napříč výpověďmi a současně výzkumné výsledky komparuje s dostupnými historickými prameny vztahující se ke zkoumané problematice a období. Výslednými výstupy celého výzkumu jsou ucelené definice studovaného jevu nebo sledované skupiny, které historik zasadí do historického kontextu a obohatí tak tzv. „velké dějiny“.²⁴⁴

Výzkum prostřednictvím orální historie v dnešní době velmi ovlivňuje rozvoj nových elektronických technologií, digitalizace a rozšíření internetového připojení. Badatelé mohou pro zaznamenávání zvuku i obrazu při interview využívat moderní diktafony, chytré mobilní telefony, videokamery a fotoaparáty, nebo dokonce zařízení přepisující nahrané záznamy do textové podoby. Velký průlom přineslo i rozšíření a zrychlení internetového připojení, jež umožňuje propojit lidi na vzdálenost tisíců kilometrů přes kvalitní on-line videohovory. Badatelé tak mohou do výzkumů zařadit pamětníky prakticky z celého světa. Z popsaných podmínek je patrné, že v současné době se orálně-historické bádání provádí opravdu snadněji než na přelomu tisíciletí, kdy se metoda v České republice začala etablovat.

2.3 Využití orální historie ve výuce dějepisu

Metoda orální historie má široké spektrum využití napříč klasickými školními předměty (např. český jazyk, občanská výchova nebo zeměpis). My se však primárně zaměříme na aplikaci v hodinách dějepisu. Podporu pro aplikování metody při vyučování dějin 20. století vyjádřilo, kromě Ústavu pro studium totalitních režimů nebo Centra orální historie, i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v metodickém doporučení pro ředitele a pedagogy základních a středních škol z roku 2013. Materiál mimo jiné zmiňuje: *„Je třeba objasňovat jak obecné mechanismy dějinného vývoje, tak užít jeho konkretizaci na osudech jednotlivců, a využít přitom takových badatelských přístupů, jako*

²⁴³ *Tamtéž*, s. 48–49.

²⁴⁴ *Tamtéž*, s. 50–51.

je např. **orální historie**, či *mikrohistorie a regionální dějiny*, včetně využití *dějin všedního dne*. Výraznou výchovně-vzdělávací roli tu sehrávají pozitivní příklady.²⁴⁵

Ministerstvo si samozřejmě plně uvědomovalo komplikovanost zavádění metody do praxe, proto znatelně finančně podpořilo vytváření speciálních školicích kurzů orální historie pro učitele humanitních předmětů ze základních a středních škol. Mnohé z nabídek buď přímo poskytuje, nebo alespoň garantuje Centrum orální historie při ÚSD AV ČR. Velmi kvalitní akreditované kurzy nabízí i Pedagogická fakulta nebo Fakulta humanitních studií UK. Účastníci se během kurzů blíže seznámí s popisovanou metodou, naučí se ji odborně používat, a hlavně pochopí přínos orální historie pro žáky. U některých pedagogů, kteří jedním z nabízených školení projdou, může zároveň dojít k relativizování zažitých stereotypů a klišé, což danému učiteli změní černobílé vidění moderních dějin.²⁴⁶

2. 3. 1 Přínos do dějepisného vyučování

Používání orální historie přináší celou řadu pozitivních aspektů a změn. V první řadě se díky konstruktivnímu a aktivnímu žákovskému zapojení nabourá formální podoba dějepisného vyučování. Zmíněné zapojení žáků do tvorby obsahové stránky dějepisného vzdělávání probíhá prostřednictvím badatelsky orientované výuky, v níž se plně aplikují principy a postupy Oral History.²⁴⁷ Z podstaty badatelství je patrné, že učitel plní spíše roli poradce, který během bádání poskytuje hlavně podpůrné zázemí, konzultace a motivaci. Změnou pozic dává pedagog jednoznačný impuls značící důvěru v žákovy schopnosti a dovednosti²⁴⁸, což velmi kladně ovlivňuje jejich vzájemný vztah a napomáhá zlepšovat třídní klima.

Orálně-historickým bádáním získává žák mnohé badatelské schopnosti uplatnitelné nejenom v dějepise. Primárně se rozvíjí žákovy komunikační dovednosti – vedení konstruktivního rozhovoru, aktivní naslouchání, vybídnutí narátora k odpovědi nebo pohotové reagování na aktuální vývoj vyprávění – a schopnost vymýšlet konstruktivní a efektivní otázky. Zároveň dává poskytnutá svoboda a volnost studentovi možnost, aby si bádání upravoval podle svých představ a uvážení, což může projevit ve

²⁴⁵ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, dostupné online (<https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/doporučení-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti-1>), [citováno k 18. 4. 2021].

²⁴⁶ Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Škola v orální historii*, in: *Dějiny ve škole – Škola v dějinách*, ed. M. Šustová, Praha 2010, s. 183–185.

²⁴⁷ *Tamtéž*, s. 185.

²⁴⁸ Hana HAVLŮJOVÁ – Jaroslav NAJBERT a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014, s. 108.

formulaci otázek, nebo přímo v samotné kompozici celého zkoumání.²⁴⁹ Současně by měl mít ale na paměti, že je postaven do role historika, který musí k historickým pramenům a pamětnickým výpovědím přistupovat zodpovědně, seriózně a objektivně.

Orální historie ve škole nejenom rozvíjí klíčové kompetence, ale také napomáhá plnit cíle vytyčené v průřezových tématech, a navíc podporuje rozvíjení mezipředmětových vztahů. U průřezových témat samozřejmě záleží na konkrétním zaměření daného bádání, nicméně u všech se, bez ohledu na téma, plně projevuje osobnostní a sociální výchova, výchova mediální a výchova demokratického občana. Při následném specializovaném zaměření se můžou projevit i zbylá témata. V praxi to znamená, že při zkoumání imigrace vietnamské menšiny na území ČR se aplikuje multikulturní výchova, naopak při zkoumání přístupů k ekologii a ochraně životního prostředí v normalizačním Hradci Králové se užije enviromentální výchova.²⁵⁰

Díky interdisciplinárním vztahům se žáci v jednom okamžiku vzdělávají v několika předmětech naráz. Aplikováním orální historie se tak současně prohlubují a propojují poznatky z dějepisu (práce s regionálními i celostátními archivními prameny a odbornou literaturou, interpretování provedených rozhovorů), českého jazyka (formulace otázek, spisovný mluvený projev, pravopisné a stylistické zpracování textu), informatiky a výpočetní techniky (práce se záznamovou technikou, stříhovými a textovými editory a uložištěm) a v neposlední řadě ze základů sociologie a psychologie (aktivní vedení rozhovoru, umění naslouchat, schopnost empatie a porozumění).²⁵¹ Metoda navíc klade nároky na analytické myšlení.

Orální historie však neovlivňuje pouze vzdělávací složku, znatelně formuje i složku výchovnou. Žáci se v průběhu bádání seznamují nejenom s novými postupy, ale rovněž s novými lidmi, s nimiž si vytváří úplně nové mezilidské vztahy a kontakty.²⁵² Účastníky rozhovoru samozřejmě mohou být i žákovi rodinní příslušníci, což se pozitivně projevuje na rodinných vztazích a vzájemném soužití. Z realizovaných českých výzkumů je patrné, že orálně-historické interview nepůsobí kladně jen na studenty, ale také na zpovídanou starší generaci.²⁵³ Milan Hes ve spojitosti s rozhovory, jež vedla pravnoučata s pamětníky, zmínil: „*Prosba může být velmi milým překvapením i jistým druhem ocenění*

²⁴⁹ Robert STRADLING, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2004, s. 146.

²⁵⁰ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (novelizace leden 2021)*, dostupné online (<http://www.nuv.cz/file/4982/>), [citováno k 20. 4. 2021].

²⁵¹ M. VANĚK – P. MŮCKE, *Škola ...*, in: *Dějiny ve škole – Škola v dějinách*, ed. M. Šustová, Praha 2010, s. 186.

²⁵² *Tamtéž.*

²⁵³ H. HAVLŮJOVÁ – J. NAJBERT a kol., *Paměť ...*, Praha 2014, s. 56.

toho, že vůbec existuje zájem o jejich životní zkušenosti a prožitky.“²⁵⁴ Obě skupiny, žáci a pamětníci, se tedy mohou v mnohých ohledech navzájem obohacovat a inspirovat. Velmi zajímavá a přínosná spojení mohou vznikat spolupracemi škol s domovy důchodců/domovy s pečovatelskou službou. Budování mezigeneračního dialogu, pochopení a soužití je v dnešní době velmi aktuální a potřebné.

Vedle mezilidských vztahů se metoda výrazně projeví i ve zvýšení zdravého lokálního patriotismu k obci, regionu nebo kraji, kde žáci bádání provádějí. Studentský výzkum může mít přímé pozitivní dopady i na paměťové a výzkumné instituce v okolí školy, primárně jde o muzea, knihovny, historická pracoviště nebo univerzitu. Odborná pracoviště netěží pouze z výsledků žákovského bádání, které se mohou po odevzdání prezentovat například v muzejní expozici, ale hlavně z následného studentského zájmu a potenciální spolupráce na dalších výzkumech – předvýzkum, záchranný výzkum, tvorba databáze pramenů atd.²⁵⁵ Pomyslnou síť vazeb uzavírá zájem rodičů a široké veřejnosti o dění ve škole, díky čemuž dojde k neformálnímu propojení všech relevantních účastníků (učitelé – žák – rodiče) edukačního procesu.²⁵⁶ Právě zmíněné neformální spojení může napomoci k větší kooperaci mezi školou a veřejností a k tvorbě mimoškolního komunitního zázemí.

Použití metody ve výuce dějepisu přináší ještě několik dalších pozitiv:

- Orální historie poskytuje žákům možnost zažít dějiny bezprostředně a autenticky, nikoliv zprostředkovaně přes didaktické texty. Přímý kontakt s pamětníky může studenty nadchnout k většímu zájmu o historii.
- Metoda zprostředkovává poznatky o jednotlivcích a skupinách, které se běžně v učebních materiálech nevyskytují.
- Interview s pamětníky se stávají součástí aktivní výuky, v níž plní hlavní aktivizační charakter a podporují rozvoj žákovských výzkumných dovedností a schopností.^{257 258}

²⁵⁴ Milan HES, *Promluvíli o zlu*, Praha 2013, s. 285.

²⁵⁵ H. HAVLŮJOVÁ – J. NAJBERT a kol., *Paměť ...*, Praha 2014, s. 56.

²⁵⁶ M. VANĚK – P. MŮCKE, *Škola ...*, in: *Dějiny ve škole – Škola v dějinách*, ed. M. Šustová, Praha 2010, s. 186.

²⁵⁷ R. STRADLING, *Jak učit evropské dějiny ...*, Praha 2004, s. 146.

²⁵⁸ Denisa LABISCHOVÁ – Blažena GRACOVÁ, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2008, s. 88.

Ze všech výše popsaných přínosů vyplývá, že metodu orální historie je nejméně výhodnější využívat v rámci **projektového vyučování**²⁵⁹, při němž mohou žáci na svém výzkumu dlouhodobě pracovat a vytvářet tak hodnotné a přínosné výsledky.

2. 3. 2 Aplikace metody při projektovém vyučování v dějepise

Terminologie projektového vyučování, podobně jako u termínů projekt nebo projektová metoda, není stále v odborných didaktických a pedagogických publikacích jednoznačně vymezena. Navíc se v pedagogické praxi pracuje s termínem velmi volně a nezdědka dochází ke kombinaci několika přístupů dohromady. Pro jasnost a přehlednost se v bakalářské práci, podobně jako v projektu *Dějepis v 21. století*²⁶⁰, bude používat stručná definice Jany Kratochvílové: „Projektovou výuku definujeme jako výuku založenou na projektové metodě.“²⁶¹ Podstatou metody je samostatnost žáků – žáci si prostřednictvím praktické činnosti a experimentování samostatně zpracovávají konkrétní téma, jež si vybrali.²⁶² Projekt si tak sami vedou od počátečního plánování až po konečný výstup a prezentování výsledků. Učitelé u projektů plní roli poradců a konzultantů, nikoliv hlavních organizátorů činnosti.²⁶³ Organizační forma projektového vyučování je značně komplexnější než např. frontální výuka, neboť projekty využívají a kombinují různé fáze, sociální formy a metody učení.²⁶⁴ Příprava i realizace popisované výuky je značně časově náročná, avšak přináší žákům výraznou motivaci do studia a podporuje rozvoj tvořivosti a zodpovědnosti. Současně jim rozvíjí sociální kompetence, komunikační dovednosti a týmovou spolupráci.²⁶⁵

V českém vzdělávacím prostředí není projektové vyučování užívající orální historii samozřejmě žádnou novinkou, přesto se k realizaci zmíněné výuky uchyluje stále malé procento škol. Stávající stav se snaží změnit svou aktivitou různé společnosti a subjekty, které vytvářejí podpůrné programy a projekty cílící na žáky a učitele základních a středních škol. Drtivá většina projektů se zabývá československými dějinami v rozmezí 1939–1989. Jeden z prvních počinů na našem území uskutečnil v roce 2005 Jeden svět na školách (vzdělávací program společnosti Člověk v tísni), který

²⁵⁹ *Tamtéž.*

²⁶⁰ Ústav pro studium totalitních režimů, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<http://www.dejepis21.cz/dejepis-v-21-stoleti>), [citováno k 20. 4. 2021].

²⁶¹ Jana KRATOCHVÍLOVÁ, *Teorie a praxe projektové výuky*, Brno 2016, s. 40.

²⁶² Jan PRŮCHA – Eliška WALTEROVÁ – Jiří MAREŠ, *Pedagogický slovník*, Praha 2013, s. 226.

²⁶³ J. KRATOCHVÍLOVÁ, *Teorie ...*, Brno 2016, s. 41.

²⁶⁴ Helena GRECMANOVÁ – Eva URBANOVSKÁ, *Projektové vyučování a jeho význam v současné škole*, *Pedagogika* 47 (1), 1997, s. 39.

²⁶⁵ D. LABISCHOVÁ – B. GRACOVÁ, *Příručka ...*, Ostrava 2008, s. 64.

vytvořil projekt *Příběhy bezpráví*²⁶⁶, v rámci něhož poskytoval školám dokumentární filmy a zprostředkoval besedy s pamětníky.²⁶⁷ Tehdy ještě nešlo o úplné naplnění podstaty orálně-historického bádání, avšak snažení vytvořilo důležité základy pro další programy. Na aktivitu o tři roky později navázal Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) prostřednictvím vlastního projektu *Velké a malé příběhy moderních dějin*²⁶⁸, který již plně aplikoval ideu orální historie. ÚSTR mířil hlavně na snahy o zatraktivnění dějepisu a na aktivní zapojení žáků do procesu bádání, v němž se studenti zaměřovali na vlastní rodinu.²⁶⁹ Na základě úspěchu Velkých a malých příběhů se ÚSTR rozhodl vytvářet další edukativní projekty. Velmi známým a úspěšným počinem je spolupráce se společností Post Bellum, díky níž vznikl program *Příběhy našich sousedů*²⁷⁰ obohacený o závěrečný výstup před publikem a odbornou porotou. K začátku roku 2021 se do projektu zapojilo přes 7 500 žáků a téměř tisíc škol napříč Českou republikou.²⁷¹

Pedagogové z projektů čerpali zkušenosti, které postupem času uplatnili při úpravách východisek a formátů programů, nebo dokonce při vytváření vlastních metodik. Pedagogickému snažení a nadšení vyšel Ústav pro studium totalitních režimů vstříc prostřednictvím projektu *Dějepis v 21. století*²⁷², jenž byl založen na metodické volnosti a učitelské svobodě. Jediné omezení spočívalo v časovém vymezení zkoumaného období (1938–1989). V letech 2012–2014 se k programu postupně připojilo patnáct škol, z jejichž prací a výsledků následně Oddělení vzdělávání ÚSTR vytvořilo modelové náměty a postupy pro tvůrčí využití metody orální historie ve výuce dějepisu.²⁷³

Z pedagogické praxe jsou známe negativní připomínky některých učitelů dějepisu týkající se časové náročnosti aplikace orální historie v projektovém vyučování. Vysoké časové nároky metody potvrzují i pedagogové zapojení do projektu *Dějepis v 21. století*²⁷⁴. Současné ale připomínají, že zkušenosti, které žáci díky bádání získají,

²⁶⁶ Jeden svět na školách, *Příběhy bezpráví*, dostupné online (<https://www.jsns.cz/projekty/pribehy-bezpraviv>), [citováno k 21. 4. 2021].

²⁶⁷ *Tamtéž*.

²⁶⁸ Ústav pro studium totalitních režimů, *Velké a malé příběhy moderních dějin*, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/uvod/velke-a-male-pribehy-modernich-dejin/>), [citováno k 21. 4. 2021].

²⁶⁹ *Tamtéž*.

²⁷⁰ Post Bellum, *Příběhy našich sousedů*, dostupné online (<https://www.pribehynasichsousedu.cz/>), [citováno k 22. 4. 2021].

²⁷¹ Post Bellum, *Příběhy našich sousedů: O projektu*, dostupné online (<https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>), [citováno k 22. 4. 2021].

²⁷² Ústav pro studium totalitních režimů, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<http://www.dejepis21.cz/dejepis-v-21-stoleti>), [citováno k 22. 4. 2021].

²⁷³ H. HAVLŮJOVÁ – J. NAJBERT a kol., *Paměť ...*, Praha 2014, s. 60, 125.

²⁷⁴ Ústav pro studium totalitních režimů, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<http://www.dejepis21.cz/dejepis-v-21-stoleti>), [citováno k 22. 4. 2021].

značně převyšují investovaný čas. Obdobný názor zastává i ředitel Gymnázia Přírodní škola František Tichý: „*Co to je ztráta času? Jako učitelé máme ten luxus, že pro nás je skutečně cesta cílem. Žádný čas, který opravdu věnujeme dětem, kdy překračujeme své vnitřní i vnější hranice a hledáme sebe i druhé, není ztracený. I kdyby se konkrétní výstup nakonec nezdařil.*“²⁷⁵

²⁷⁵ H. HAVLŮJOVÁ – J. NAJBERT a kol., *Paměť ...*, Praha 2014, s. 100.

3 Pracovní listy

Při přípravě a tvorbě pracovního listu vycházíme ze zásad a metodologie metody orální historie. Součástí přípravy listu je detailní studium odborných publikací, historických pramenů a pamětnických rozhovorů o sametové revoluci v Hradci Králové. Získané odborné poznatky se následně stávají důležitým podkladem při formulování dvou sad tazatelských otázek, které se od sebe částečně liší. První sada je určená předním revolucionářům a zaměřuje se na jejich aktivní působení během revolučních a porevolučních dní. Druhá sada je vytvořena pro řadové občany, kteří se do dění zapojili pasivně prostřednictvím své účasti na demonstracích.

Výběr vhodných pamětníků pro rozhovory odvíjíme od výzkumu dobových pramenů a od osobních doporučení někdejších aktérů. Za skupinu aktivních revolucionářů jsme vybrali dva studentské vůdce z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pána Jindřicha V. a pána Roberta N. Pasivní veřejnost zastupuje paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Rozhovory nemají za cíl dublovat již realizovaná interview, která vedli historici (např. M. Otáhal a M. Vaněk), Paměť národa, Ústav pro soudobé dějiny nebo regionální autoři (např. J. Vedlich). V našich rozhovorech se zaměřujeme spíše na pocity, názory a ideje narátorů než na přesný popis tehdejších událostí. Oslovování vypravěčů a domluva s nimi probíhá přes e-mailovou komunikaci.

Samotná interview realizujeme prostřednictvím on-line videohovorů přes softwarové programy Microsoft Teams a ZOOM. Na začátku každého hovoru vedeme s pamětníkem krátký neformální dialog, při němž se představíme a nastíníme obsah bakalářské práce. Současně respondentovi osvětlíme důvody, proč jsme oslovili zrovna jeho. Na závěr neformální konverzace vysvětlíme podobu celého rozhovoru a požádáme pamětníka o souhlas s nahráváním celého výzkumného interview, jehož záznam následně využijeme pro vědecké a studijní účely. Po udělení souhlasu zapínáme nahrávání a začínáme klást připravené otázky. Pořadí pokládaných dotazů přímo odvíjíme od pamětníkova vyprávění. Předpřipravený scénář nám slouží jako vodící linie, abychom nevybočili od zamýšleného směřování.

Po uskutečnění všech interview interpretujeme získané výpovědi a hledáme v nich společné průsečíky, které poté komparujeme s podkladovým textem z první kapitoly této bakalářské práce. Na základě získaných výsledků vytváříme jednotlivé úkoly pracovních listů. Z videozáznamů rozhovorů sestříháme prostřednictvím video editoru krátká videa

vztahující se k požadované problematice (např. vnímání polistopadového vývoje). Takto upravená svědectví vložíme jako neveřejný videosoubor na internetový server YouTube. K videím se tak dostaneme pouze přes URL odkazy. K vybraným úsekům záznamů vytváříme konkrétní otázky týkající se daného audiovizuálního obsahu. K některým úkolům připojíme odpovídající výňatky z první kapitoly bakalářské práce (sametová revoluce), jež slouží ke komparaci s výpověďmi pamětníků.

3.1 BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pan Jindřich V. a pan Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Jak si představujete každodenní život v druhé polovině 80. let? Na základě videa odpovězte na níže položené otázky:

- a) Jak vypadal běžný život v druhé polovině 80. let? Co bylo pro běžný život v té době typické?

- b) Reagovali lidé na nedostatek zboží? Vadil jim nedostatek? Proč ano, proč ne?

c) **Jak přistupovali zaměstnanci ke své práci? Jaká byla pracovní morálka?**

2. **Na základě videa odpovězte na položenou otázku a komparujte informace s příloženým textem:**

a) **Co si představíte pod pojmem „ulita“? Co tím pan Petr Z. myslí?**

b) Komparujte informace z výpovědi s přiloženým textem:

„Konec 70. a celá 80. léta se nesla ve znamení ekonomicko-hospodářských problémů zatěžujících všechny sféry československého hospodářství. I přes to se ale v ČSSR držela jistá míra občanského blahobytu, který byl zhruba srovnatelný s východoněmeckým. Valtr Komárek přiblížil životní úroveň v ČSSR: „Byla taková nepsaná dohoda – nechte nás, komunistické šéfy, v klidu, jednou dvakrát do roka budete chodit na demonstrace a my vás necháme být. Jinak si dělejte, co chcete. ... všichni stavěli chaty a žili si ve svých mikroklimatech.“²⁷⁶ Ačkoliv to vypadalo, jako by se v zemi zastavil čas, pasivní veřejnosti tento fakt nevadil. Kvůli obavám ze ztráty materiálních jistot se běžní občané zdráhali bojovat proti režimu a dokázali se přenést přes mnoho nedostatků komunistické vlády.“²⁷⁷

²⁷⁶ Dušan SPÁČIL – Karel SÝS a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009, s. 44.

²⁷⁷ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 16.

3. Jak vypadal Hradec Králové těsně před sametovou revolucí? Zhlédněte video a odpovězte na otázky:

- a) Existovaly odlišnosti mezi soukromým a veřejným vystupováním občanů?

- b) Proč nemohl pan Jindřich V. studovat humanitní obory? Co pan Jindřich V. studoval?

- c) Jak byste popsali atmosféru a poměry v tzv. „Rudém Hradci“ na konci 80. let?

d) Komparujte výpověď pana Petra Z. (repertoár Divadla Vítězného února) s přiloženým textem:

„Důkazem důrazné ideologizace východočeské společnosti může být i poplatný normalizační repertoár Divadla Vítězného února, jak popsal tehdejší stavitel kulis v DVÚ Ladislav Svoboda: „Tehdy se tu hrály strašně poplatné věci k výročí bolševické revoluce, Února či Lenina. Jinde dávali jednu hru, tady čtyři. Určitě v tom byl tlak shora i zdejší patolízalství a touha zalíbit se.“²⁷⁸•²⁷⁹

„Navzdory předchozí poplatnosti režimu hrálo hradecké Divadlo Vítězného února na konci 80. let důležitou úlohu v odporu proti státnímu systému. Ve svém repertoáru uvádělo hry, jež by v ostatních, hlavně pražských, činohrách neprošly ideologickou kontrolu. Jednalo se například o inscenace od Fridricha Dürrenmata, Jeana Geneta nebo Bohumila Hrabala.“²⁸⁰

4. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a) Vybavíte si nějaké filmy nebo seriály, ve kterých je hodnověrně vyobrazen život v ČSSR ve druhé polovině 80. let? Uveďte příklady.

b) Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

²⁷⁸ Milan BAJÁK, Lenka Loubalová a Ladislav Svoboda, všemi přezdívaný „Had“, dostupné online (<https://bit.ly/3tdGTEq>), [citováno k 10. 3. 2021].

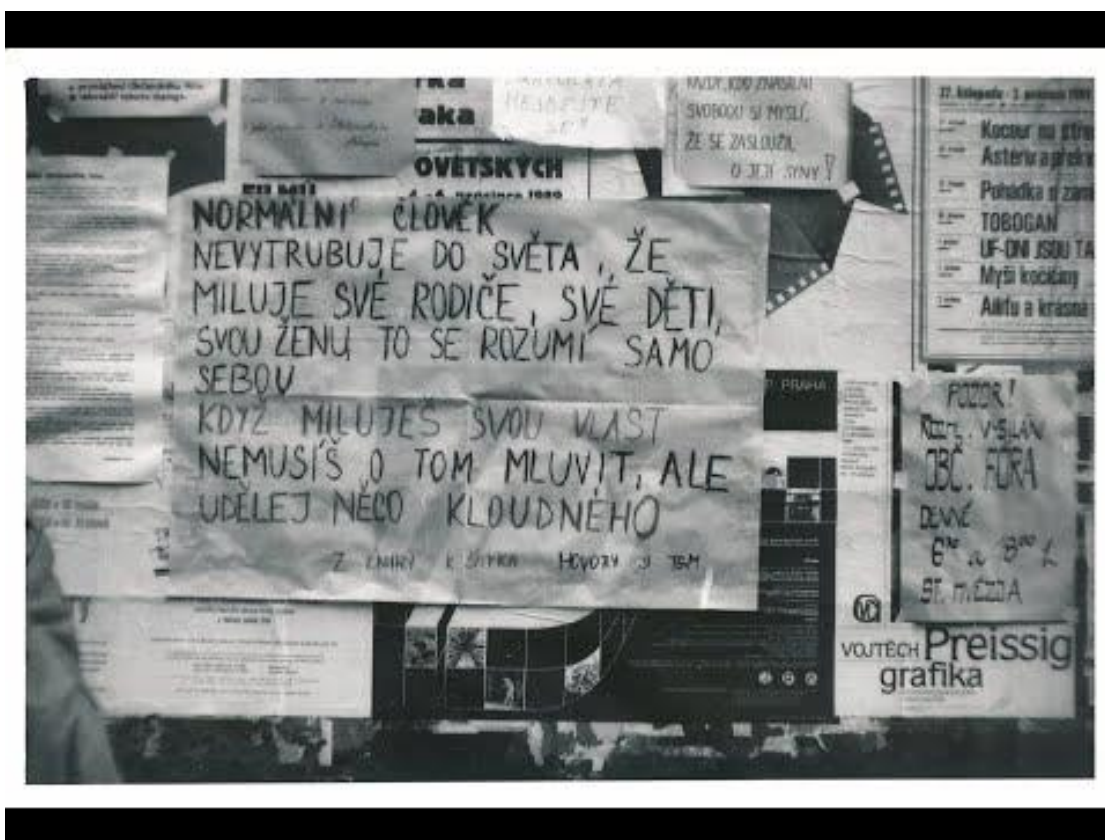
²⁷⁹ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 19.

²⁸⁰ *Tamtéž*, s. 20.

3.2 SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pan Jindřich V. a pan Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Proč se studenti zapojili do dění? Na základě videa odpovězte na níže položenou otázku:

a) Z jakých důvodů se páni Jindřich V. a Robert N. aktivně zapojili do revolučního dění?

2. Jaká byla informovanost občanů? Zhlédněte video a proved'te komparaci s příloženým textem:

a) Na základě výpovědí a informací z příloženého textu popište, jak o revolučních událostech informovali oficiální a neoficiální sdělovací prostředky. Z jakých zdrojů se občané dozvídali o revolučním dění ve městě?

„V prvních dnech po 17. listopadu se oficiální krajské sdělovací prostředky vyjádřily velmi ostře k aktuálním protirežimním manifestacím a stávkám ve městě. Nejvíce ofenzivní byl deník Pochodeň, který současně zastával i pozici tiskového orgánu Východočeského krajského výboru KSČ. V deníku se objevovaly negativní články a také provolání nejrůznějších podniků a organizací, doplněné o komentáře řadových občanů. Společným znakem propojujícím všechny autory se staly urážky a hanlivá označení. Určité výrazy se dokonce napříč články opakovaly: ‚protisocialistické a protispolečenské síly‘, ‚nepřátelská psychóza‘, ‚buržoazní metody‘, ‚povaleči‘, ‚kapitalističtí rozvraceři a příživníci‘ nebo ‚podplacení západní agenti‘.²⁸¹ Redaktoři a přispěvatelé se snažili zvrátit běh událostí za každou cenu, a proto se rozhodli aktéry maximálně dehonestovat a zkompromitovat. Snahy oficiálních periodik se dařilo výrazně narušovat neoficiálními

²⁸¹ Pochodeň, roč. 78, 1989, č. 274–276.

tiskovinami, které do města dovážely ranní pražské vlaky, nebo je tiskli hradečtí divadelníci a studenti.“²⁸²

„Od prvního čísla (8. prosince) sloužil večerník jako informační protipól komunistických sdělovacích prostředků a také jako oficiální tiskový prostředek hradeckého OF. Informace mohli občané získávat i z vysílání místního Československého rozhlasu, ve kterém každý den referoval Rudolf Chaloupka o aktuálním dění.“²⁸³

3. S kým hradečtí studenti koordinovali své aktivity? Na základě videa odpovězte na níže položené otázky:

²⁸² Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 35.

²⁸³ *Tamtéž*, s. 39.

a) Komunikovali hradečtí studenti s centrálním Koordinačním stávkovým výborem studentů VŠ? Pokud ano, jak komunikace probíhala?

b) S kým studenti ve městě spolupracovali?

4. Jak rychlý byl vývoj událostí sametové revoluce? Zhlédněte video a odpovězte na otázky:

a) Jak pamětníci popisují průběh sametové revoluce? Vnímáte ve výpovědích odlišnosti? Pokud ano, jaké?

b) Jakou roli převzali studenti zhruba v polovině prosince 1989?

c) Co mohli studenti veřejnosti vysvětlovat? Co studenti a OF chtěli?

5. Jaké měli aktéři ideály? Zamyslete se a odpovězte na otázku a). Následně zhlédněte video a odpovězte na otázku b). Výsledné odpovědi porovnejte.

a) S jakými ideály se, podle vašeho názoru, lidé zapojovali do revolučních událostí?

b) S jakými ideály vstupovali aktivní i pasivní účastníci do revolučního dění? Co si lidé od sametové revoluce slibovali?

6. Odkaz sametové revoluce? Zhlédněte video a zamyslete se nad odkazem sametové revoluce:

a) Co by si, dle názoru pana Jindřicha V., měli studenti z odkazu sametové revoluce vzít?

b) Jaký odkaz by měla podle vás sametová revoluce představovat?

7. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a) Zapojili byste se do revolučního dění, kdybyste studovali v období sametové revoluce?

b) Zapojujete se do veřejného dění ve městě/kraji?

c) Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

3.3 POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové páni Jindřich V. a Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Zhroutil by se komunistický režim samovolně? Na základě videa odpovězte na položené otázky:

- a) Myslíte si, že se pan Robert N. názorově shoduje s panem Jindřichem V.? Proč ano, proč ne?

- b) Jak vnímáte výpověď pana Petra Z.? Je pro vás systematická a chronologická?

3. Domníváte se, že polistopadová společnost udělala v 90. letech nějaké chyby? Zhlédněte video, odpovězte na otázky a informace komparujte s přiloženým textem.

- a) Co asi myslel pan Jindřich V. výrokem: „40 let zanechalo mnoho špatného v hlavách našich občanů“?

- b) Existuje něco, co všichni pamětníci považují za chybu? Pokud ano, uveďte.

- c) Výpovědi o privatizaci komparujte s přiloženým textem:

„Už v průběhu revoluce se začaly řešit metody, jak přetransformovat centrálně plánované hospodářství v tržní. Po nástupu Václava Havla do prezidentského úřadu se debaty rozproudily naplno. Už od počátku se do nich zapojovali politici, ekonomové i Mezinárodní měnový fond. Z názorových střetů nakonec vyšla vítězně Klausova myšlenka tzv. „šokové terapie“ založená na co nejrychlejší privatizaci a uvolnění cen. Samotný proces odstátnění většiny podniků byl realizován prostřednictvím metody

kupónové privatizace, jež byla odvozena od polského modelu Janusze Lewandowského. Celkově proběhly dvě vlny, první v roce 1992 ještě v ČSFR a druhá o dva roky později už pouze v ČR. Velkým problémem procesu byl fakt, že se odehrával v legislativním vakuu, neboť neexistoval státní orgán, který by dohlížel na průběh privatizace. Vakuum tak vytvořilo prostor pro výraznou korupci, tunelování a krádež majetku²⁸⁴ (např. Viktor Kožený nebo Boris Vostrý). Způsob transformace budil rozpory už v době realizace a v dnešní době je kupónová privatizace stále kontroverzním politickým a společenským tématem.“²⁸⁵

4. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a) Myslíte si, že by se komunistický režim zhroutil i bez občanského přičinění?

**b) Myslíte si, že se polistopadová společnost v 90. letech dopustila nějaké chyby?
Např. v oblasti hospodářství, sociálních věcí, politiky, ...**

c) Jak na dobu 90. let nahlížíte?

d) Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

²⁸⁴ Martin MYANT, *The Conception of the Czech Economic Transformation in the Context of Central European Economic Thought*, in: 1989–2009: Společnost – Dějiny – Politika, ed. A. Gjuríčová, Praha 2010, s. 61–64.

²⁸⁵ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 45–46.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo vypracovat podkladové texty sloužící pro výuku královéhradeckých revolučních událostí roku 1989 a příslušné pracovní listy. Cíl práce byl splněn, avšak v souvislosti s pandemickou situací COVID-19 nemohly být připravené materiály prakticky ověřeny ve školní výuce.

Podkladové texty jsou zaměřeny na události sametové revoluce a na předrevoluční a polistopadový vývoj. Detailně jsou zpracovány texty o revolučním dění a o polistopadové situaci v Hradci Králové. Značný prostor se věnuje důležitým aktivitám Koordinačního stávkového výboru hradeckých studentů a Koordinačního centra Občanského fóra Hradec Králové. Stručněji jsou vypracovány texty zabývající se sametovou revolucí z celorepublikového hlediska, neboť informace o celostátním dění si mohou žáci i učitelé načerpat z běžně dostupných učebnic dějepisu nebo odborných publikací.

Práce obsahuje tři pracovní listy, jež přímo souvisejí s podkladovými texty. Úkoly v pracovních listech, ve kterých se pracuje s audiovizuálními materiály a s výňatky z podkladových textů, mají žáka zaujmout, zprostředkovat mu informace o vývoji sametové revoluce v Hradci Králové a současně ho prostřednictvím rozhovorů s pamětníky seznámit s metodou orální historie. Některé úkoly se přímo zaměřují na žákovy názory a pohledy na konkrétní problematiku s cílem rozvíjet studentovo samostatné uvažování a kritické myšlení. Adekvátní práce s výňatky z podkladového textu rozvíjí čtenářskou gramotnost a interpretování rozhovorů s pamětníky podporuje rozvoj mediální gramotnosti.

V přílohách se nacházejí otázky k orálně-historickým rozhovorům, autorská řešení pracovních listů a metodické listy k pracovním listům.

Navzdory pandemii COVID-19 splnila bakalářská práce vytyčené cíle. Výsledky práce je možné využít při výuce královéhradeckých regionálních dějin ve všech ročnících středních škol nejenom v Hradci Králové. Použití vypracovaných učebních materiálů urychlí pedagogům přípravu výuky sametové revoluce v regionálním měřítku a zároveň napomůže k častějšímu začleňování metody orální historie do dějepisného vyučování. Již v průběhu dokončování této práce se na autora obrátili dva vyučující se zájmem o využití učebních materiálů ve svých hodinách.

Autor má v plánu téma sametové revoluce v okrese Hradec Králové v kombinaci s aplikací metody orální historie ve výuce dějepisu zpracovávat i nadále. Hlavním

záměrem je snaha vytvořit obsáhlejší a ucelenější podklady pro výuku regionálních dějin. Konkrétněji by se chtěl autor zaměřit na revoluční dění v Chlumci nad Cidlinou a Novém Bydžově, jelikož listopadové události v těchto městech nejsou odborně zpracovány. Na základě výsledků bádání by měly být vytvořeny učební materiály sloužící pro výuku regionálních dějin se zaměřením na konec 20. století. Uvedené pomůcky budou moci využít základní a střední školy v Novém Bydžově a základní škola v Chlumci nad Cidlinou. Informace získané z výzkumu budou také poskytnuty Městskému muzeu Nový Bydžov a Městskému muzeu Loreta v Chlumci nad Cidlinou, jež vzpomínky pamětníků uchovávají pro budoucí generace. Archivace pamětí zabrání opomenutí důležitosti událostí sametové revoluce a polistopadového vývoje v obcích a malých městech.

Seznam literatury a pramenů

Prameny

ČESKÁ TELEVIZE, *25. listopad 1989 na Letné*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10101491767-studio-ct24/209411058061125-pred-polednem/obsah/93704-25-listopad-1989-na-letne>), [citováno k 20. 11. 2020].

ČESKÁ TELEVIZE, *Archiv ČT24, Volba prezidenta 29. 12. 1989*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/219411034000105-archiv-ct24-volba-prezidenta-29-12-1989/titulky>), [citováno k 2. 12. 2020].

ČESKÁ TELEVIZE, *Lidský řetěz mezi Hradcem Králové a Pardubicemi*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/30letsvobody/regiony/36069-lidsky-retez-mezi-hradcem-a-pardubicemi/>), [citováno k 1. 4. 2021].

ČESKÁ TELEVIZE, *Manifestace na Václavském náměstí 10. 12. 1989*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/219411058210034/obsah/738085-manifestace-na-vaclavskem-namesti-10-12-1989>), [citováno k 3. 12. 2020].

ČESKÁ TELEVIZE, *Mítink v hale v Hradci Králové*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/30letsvobody/regiony/36071-mitink-v-hale-v-hradci-kralove/>), [citováno k 1. 4. 2021].

ČESKÁ TELEVIZE, *Praha 17. 11. 1989 Sametová revoluce začíná*, dostupné online (https://www.youtube.com/watch?v=QYVnpAmIT_g), [citováno k 18. 11. 2020].

ČESKÁ TELEVIZE, *První vysílání záběrů ze 17. listopadu 1989*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=f2fGdV43hhk>), [citováno k 18. 11. 2020].

ČESKÁ TELEVIZE, *Timothy Garton Ash*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10265474929-albertov-16-00/20957223343/obsah/732628-timothy-garton-ash>), [citováno k 2. 12. 2020].

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚSTAV, *Volby do Sněmovny lidu FS konané ve dnech 8.–9. 1990 na území ČR*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/sl1990/u4>), [citováno k 13. 12. 2020].

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚSTAV, *Volby do Sněmovny lidu FS konané ve dnech 8.–9. 1990 na území ČR, Kraj: Východočeský*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/sl1990/u391?xvstrana=07&xxkraj=36&xvyb=0&xtr=1>), [citováno k 3. 4. 2021].

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚSTAV, *Volby do zastupitelstev obcí 24. 11. 1990, Obec: Hradec Králové*, dostupné online (<https://volby.cz/pls/kv1990/kv1111?xjazyk=CZ&xid=1&xdz=1&xnumnuts=3602&xobec=569810>), [citováno k 4. 4. 2021].

Fotografie ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

FS ČSSR 1986–1990: Sněmovní tisk č. 229, Návrh na volbu nových poslanců do SL FS ČSSR, dostupné online (https://psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0229_00.htm), [citováno k 3. 4. 2021].

FS ČSSR 1986–1990: Sněmovní tisk č. 250, Návrh na volbu nových poslanců ..., dostupné online (https://psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0250_00.htm), [citováno k 3. 4. 2021].

HORÁK, Zdeněk – ŠMÍD, Michal, *Rozhovor s Mgr. Robertem Novákem* [výpověď pamětníka], dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/novak-robert-1967>), [citováno k 1. 4. 2021].

Soukromý archiv Jindřicha Vedliča, *Pokyny pro zakládání a činnost OF v závodech, institucích a obcích*.

Soukromý archiv Jindřicha Vedliča, *Prohlášení KSV studentů a KC OF HK ze dne 7. 12. 1989*.

Soukromý archiv Víta Novotného, *Scénář odstraňování sochy K. Gottwalda*.

Stenoprotokol 16. společné schůze SL a SN: Středa 29. listopadu 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/016schuz/s016001.htm>), [citováno k 22. 11. 2020].

Stenoprotokol 19. společné schůze SL a SN: Čtvrtek 28. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/019schuz/s019001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 20. společné schůze SL a SN: Čtvrtek 28. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/020schuz/s020001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 21. společné schůze SL a SN: Pátek 29. prosince 1989, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/021schuz/s021001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 22. společné schůze SL a SN: Úterý 23. ledna 1990, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/022schuz/s022001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 24. společné schůze SL a SN: Úterý 27. února 1990, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/024schuz/s024001.htm>), [citováno k 8. 12. 2020].

Stenoprotokol 26. společné schůze SL a SN: Středa 28. března 1990, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026018.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 26. společné schůze SL a SN: Úterý 27. března 1990, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/026schuz/s026001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

Stenoprotokol 27. společné schůze SL a SN: Středa 18. dubna 1990, dostupné online (<https://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/027schuz/s027001.htm>), [citováno k 2. 12. 2020].

RAJLOVÁ, Lucie, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Robertem Novákem* [výpověď pamětníka], dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/novak-robert/#o1>), [citováno k 2. 4. 2021].

RAJLOVÁ, Lucie, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Jindřichem Vedlichem* [výpověď pamětníka], dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/vedlich-jindrich/#o1>), [citováno k 2. 4. 2021].

ŠMÍD, Michal, *Sametová revoluce v Hradci Králové* [výpověď pamětníka], dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=U20Z3C77bQc>), [citováno k 10. 3. 2021].

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, *Výsledky volieb rok 1990*, dostupné online (https://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/pph90.htm), [citováno k 13. 12. 2020].

Ústavní zákon (100/1960 Sb.) ze dne 11. července 1960, dostupné online (https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html), [citováno k 8. 11. 2020].

Ústavní zákon (143/1968 Sb.) ze dne 27. října 1968 o československé federaci, dostupné online (https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html), [citováno k 22. 11. 2020].

Ústavní zákon č. 45/1990 Sb., dostupné online (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-45>), [citováno k 8. 12. 2020].

VANĚK, Miroslav, *100 studentských (r)evolucí, rozhovor s Jiřím Ceralem* [výpověď pamětníka], dostupné online (<http://www.studenti89.usd.cas.cz/studenti/ceral-jiri/>), [citováno k 10. 3. 2021].

Tištěné prameny

BENDA, Marek – PAJEROVÁ, Monika – PÁNEK, Šimon a kol., *Studenti psali revoluci*, Praha 1990.

KREJČÍ, Oskar, *Sametová revoluce*, Praha 2014.

PITHART, Petr, *Po devětaosmdesátém: Kdo jsme? Mezi vzpomínkami a reflexí: Texty z let 1992–1996*, Brno 1999.

Pochodeň 1989–1990

Rudé právo 1989–1990

SPÁČIL, Dušan – SÝS, Karel a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009.

Literatura

ASH, Timothy Garton, *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, Litomyšl 2009.

BĚLINA, Pavel – GRULICH, Tomáš a kol., *Léta 1970–1993*, in: *Dějiny zemí Koruny české II.*, Praha 1993, s. 294–317.

CAESAR, Gaius Iulius, *Zápisky o válce galské*, Praha 2009.

GIDDENS, Anthony, *Sociologie*, Praha 1999.

GILBERT, Felix – LARGE, David Clay, *Konec evropské éry. Dějiny Evropy 1890–1990*, Praha 2003.

HAVLŮJOVÁ, Hana – NAJBERT, Jaroslav a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

HES, Milan, *Promluvili o zlu*, Praha 2013.

HUSÁK, Petr, *Česká cesta ke svobodě: Revoluce či co?*, Praha 1999.

HUSÁK, Petr – JEŽEK, Tomáš, *Budování kapitalismu v Čechách: Rozhovory s Tomášem Ježkem*, Praha 1997.

JECHOVÁ, Květa, *Lidé z Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*, Praha 2004.

KOSMAS, *Kosmova kronika česká*, Litomyšl 2005.

KVAČEK, Robert – ČECHUROVÁ, Jana a kol., *Doba moderní*, in: *Kronika Českých zemí*, Praha 1999, s. 608–886.

LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*, Ostrava 2009.

- MĚCHÝŘ, Jan, *Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989–1992*, Praha 1999.
- MUSILOVÁ, Dana, *Životní příběhy ročníku 1924: lidský osud v dějinách 20. století (část 1–3)*, Praha 1995–1997.
- MYANT, Martin, *The Conception of the Czech Economic Transformation in the Context of Central European Economic Thought*, in: 1989–2009: Společnost – Dějiny – Politika, ed. A. Gjuríčová, Praha 2010.
- OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav, *Sto studentských revolucí: studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění.*, Praha 1999.
- STRADLING, Robert, *Jak učit evropské dějiny 20. století*, Praha 2004.
- SUK, Jiří, *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985–1990*, Praha 1999.
- SUK, Jiří, *Labyrintem revoluce. Aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, Praha 2020.
- SUK, Jiří, *Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989. 1. díl – Události*, Brno 1997.
- SZOMOLÁNYI, Soňa, *Klukatá cesta Slovenska k demokracii*, Bratislava 1999.
- ŠPITÁLNÍKOVÁ, Nina, *Svědectví o životě v KLDŘ, Praha 2020.*
- VANĚK, Miroslav (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.
- VANĚK, Miroslav (ed.), *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, *Škola v orální historii*, in: Dějiny ve škole – Škola v dějinách, ed. M. Šustová, Praha 2010, s. 177–189.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, *Velvet Revolutions An Oral History of Czech Society*, Oxford 2016.
- VANĚK, Miroslav, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha 2004.
- VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel (ed.), *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*, Praha 2005.
- VEDLICH, Jindřich, *Sametová revoluce v Hradci Králové*, Hradec Králové 2009.

Slovníky

PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří, *Pedagogický slovník*, Praha 2013.

Internetové zdroje

AFI, *Na Václaváku byla půlka Prahy a Rudé právo psalo o anarchii*, dostupné online (<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1008494-na-vaclavaku-byla-pulka-prahy-a-rude-pravo-psalo-o-anarchii>), [citováno k 19. 11. 2020].

BERNATT-RESZCZYNSKÁ, Markéta, *Zveřejnění petice Několik vět*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/zverejneni-petice-nekolik-vet>), [citováno k 12. 11. 2020].

CENTRUM ORÁLNÍ HISTORIE, *Centrum orální historie ÚSD AV ČR: O nás*, dostupné online (<http://www.coh.usd.cas.cz/o-nas/>), [citováno k 15. 4. 2021].

COLUMBIA CENTER FOR ORAL HISTORY RESEARCH, *Columbia Center for Oral History Research: History*, dostupné online (<https://www.ccohr.incite.columbia.edu/history>), [citováno k 14. 04. 2021].

ČESKÁ ASOCIACE ORÁLNÍ HISTORIE, *Česká asociace orální historie: O nás*, dostupné online (<http://www.coha.cz/o-nas/>), [citováno k 15. 4. 2021].

ČESKÁ TELEVIZE, *Albertov 16:00*, dostupné online (<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10265474929-albertov-16-00/20957223343/obsah/93501-navraty-z-vezeni-ivan-jirous-a-rudolf-zeman>), [citováno k 19. 11. 2020].

ČESKÝ ROZHLAS, *Tohle byl skutečný mezník sametové revoluce. Gustav Husák abdikoval*, dostupné online (<https://radiozurnal.rozhlas.cz/tohle-byl-skutecny-meznik-sametove-revoluce-gustav-husak-abdikoval-6282759>), [citováno k 22. 11. 2020].

HŘÍDEL, Jan, *Rychlý vzestup, rychlý rozpad. Před 30 lety vzniklo Občanské Fórum*, dostupné online (<https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2977769-rychly-vzestup-rychly-rozpad-pred-30-lety-vzniklo-obcanske-forum>), [citováno k 18. 11. 2020].

INTERNATIONAL ORAL HISTORY ASSOCIATION, *About IOHA*, dostupné online (<https://www.ioha.org/about-us/>), [citováno k 14. 4. 2021].

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH, *Příběhy bezpráví*, dostupné online (<https://www.jsns.cz/projekty/pribehy-bezpravi>), [citováno k 21. 4. 2021].

KROUPA, Mikuláš, *Chtěl pozvat estébáky na pivo, aby mu řekli, proč ho tolik nenáviděli*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/chtel-pozvat-estebaky-na-pivo-aby-mu-rekli-proc-ho-tolik-nenavideli>), [citováno k 15. 11. 2020].

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*, dostupné online (<https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti-1>), [citováno k 18. 4. 2021].

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (novelizace leden 2021)*, dostupné online (<http://www.nuv.cz/file/4982/>), [citováno k 20. 4. 2021].

ORAL HISTORY ASSOCIATION, *About OHA*, dostupné online (<https://www.oralhistory.org/about/>), [citováno k 14. 4. 2021].

ORAL HISTORY SOCIETY, *The History of Oral History*, dostupné online (<https://www.ohs.org.uk/about-2/>), [citováno k 14. 4. 2021].

PETRISCAK, Milan, *Praha Albertov a Vyšehrad, 17. listopadu 1989*, dostupné online (<https://www.youtube.com/watch?v=ICObhsG4mOo>), [citováno k 18. 11. 2020].

POST BELLUM, *Příběhy našich sousedů*, dostupné online (<https://www.pribehynasichsousedu.cz/>), [citováno k 22. 4. 2021].

POST BELLUM, *Příběhy našich sousedů: O projektu*, dostupné online (<https://www.pribehynasichsousedu.cz/o-projektu/>), [citováno k 22. 4. 2021].

SUK, Jiří, *5. prosinec, Úterý*, dostupné online (<http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti/144.html>), [citováno k 22. 11. 2020].

SUK, Jiří, *Provolání Občanského fóra se čtyřmi základními požadavky, přijaté na ustanovujícím shromáždění v Činoherním klubu*, dostupné online (<http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty/9.html>), [citováno k 18. 11. 2020].

ŠMÍD, Michal, *Proděkan mě shodil z pódia, vzpomíná Robert Novák na listopad 1989*, dostupné online (<https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/pribehy/prodekan-me-shodil-z-podia-vzpomina-robert-novak-na-listopad-1989>), [citováno k 24. 3. 2021].

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ, *Dějepis v 21. století*, dostupné online (<http://www.dejepis21.cz/dejepis-v-21-stoleti>), [citováno k 20. 4. 2021].

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ, *Velké a malé příběhy moderních dějin*, dostupné online (<https://www.ustrcr.cz/uvod/velke-a-male-pribehy-modernich-dejin/>), [citováno k 21. 4. 2021].

ZÍDEK, Petr, *Pavel Wonka, oceněný odbojář, udal známého, který chtěl emigrovat*, dostupné online (https://www.lidovky.cz/domov/pavel-wonka-oceneni-odbojar-udal-znameho-ktery-chtel-emigrovat.A180226_152418_in_domov_ele), [citováno k 10. 3. 2021].

Zdroje obrazového a audiovizuálního materiálu

Zdroje obrázků využitých ve videích:

PL BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET

- Soukromý archiv Miloše Hofmana, *Fotografie stavby papírové zdi ze 12. prosince*.

PL SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ

- Soukromý archiv Miloše Hofmana, *Fotografie stavby papírové zdi ze 12. prosince*.

PL POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR

- Soukromý archiv Miloše Hofmana, *Fotografie stavby papírové zdi ze 12. prosince*.

Zdroje videí využitých v pracovních listech:

PL BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET

- PAJER, Michal, *Běžný život v druhé polovině 80. let*, dostupné online (https://youtu.be/SbqR26_s55k), [citováno k 2. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Běžný život v druhé polovině 80. let z pohledu řadového občana*, dostupné online (<https://youtu.be/BJpVHLeeNw>), [citováno k 2. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Situace v Hradci Králové na konci 80. let*, dostupné online (<https://youtu.be/wak5BAAqQYE>), [citováno k 2. 5. 2021].

PL SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ

- PAJER, Michal, *Důvody aktivního zapojení*, dostupné online (<https://youtu.be/OvYyfT-vGzw>), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Informování občanů o revolučních událostech*, dostupné online (<https://youtu.be/X2ty4aki2LQ>), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Koordinování studentských aktivit*, dostupné online (<https://youtu.be/xj3Yck5ofOQ>), [citováno k 3. 5. 2021].

- PAJER, Michal, *Vývoj událostí sametové revoluce*, dostupné online (https://youtu.be/p_PO26Juvdc), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Ideály aktérů*, dostupné online (https://youtu.be/ZoE91a_gjoM), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Odkaz sametové revoluce*, dostupné online (<https://youtu.be/L6I1LeAtY04>), [citováno k 3. 5. 2021].

PL POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR

- PAJER, Michal, *Samovolné zhroucení režimu*, dostupné online (<https://youtu.be/2EkQ7DDJA-8>), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Názory na zrušení KSČ*, dostupné online (<https://youtu.be/ERGd9Du3fp4>), [citováno k 3. 5. 2021].
- PAJER, Michal, *Hodnocení polistopadového vývoje v 90. letech*, dostupné online (<https://youtu.be/xUdC2SkPyH8>), [citováno k 3. 5. 2021].

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům

- Otázky pro aktivní revolucionáře
- Otázky pro pasivní veřejnost

Příloha č. 2: autorské řešení pracovních listů

- BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET
- SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ
- POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR

Příloha č. 3: metodické listy k pracovním listům

- Metodický list k pracovnímu listu Běžný život v druhé polovině 80. let
- Metodický list k pracovnímu listu Sametová revoluce v Hradci Králové
- Metodický list k pracovnímu listu Polistopadový vývoj ČSFR/ČR

Příloha č. 1: otázky k orálně-historickým rozhovorům

Otázky pro aktivní revolucionáře

Jak jste osobně vnímal dobu před sametovou revolucí? Jaká byla situace v Hradci Králové/Východočeském kraji před sametovou revolucí?

Kdy jste se zapojil do dění?

Proč jste se do revolučního dění zapojil?

Koordinovali jste svou činnost s centrálním studentským stávkovým výborem?

Myslíte si, že by systém padl i bez přičinění studentů, herců a řadových občanů? (Názor O. Krejčího, P. Pitharta)

Překvapil Vás politický vývoj během revoluce? Překvapilo Vás jednání KSČ?

Jak k Vám přistupovala pražská centrála OF a centrální studentský stávkový výbor?

Měli studenti v následných jednáních rozhodující slovo, nebo byli pouze hybnou pákou?

- Byli studenti odsunuti na druhou kolej? Převzali jejich pozici vyjednávači a studenti vykonávali pouze aktivizační činnost?
- Myslíte si, že OF "ukradlo" studentům Sametovou revoluci?

Zjistili jste, co se pánilo/lisovalo/ničilo/zmizelo za spisy StB/SNB (letišťe HK/Sběrné suroviny Rychnov nad Kněžnou – Pochodeň 21. 12.)?

Měla být zakázána KSČ? Proč si myslíte, že k zákazu nedošlo?

Udalo se během revoluce něco, co Vám vadilo?

- Např. demonizace všech členů KSČ; „kdo nejde s námi, jde proti nám“; angažování prospěchářů a lidí očekávající funkci atd.

Jak hodnotíte s odstupem 31 let své tehdejší představy a ideály?

- Naplnily se Vaše politické a společenské vize a cíle?
- Splnilo se to, kvůli čemu jste do aktivního dění vstupoval?

Proč jste nekandidoval do Federální shromáždění/ČNR, potažmo do zastupitelstva?

- Chtělo OF studenty na kandidátky pouze do počtu? (odkaz na Víta Novotného)

Jak hodnotíte polistopadový vývoj v 90. letech?

Udělal polistopadová společnost nějaké chyby? Případně jaké?

Jaký máte názor na hlavní polistopadové politické představitele (z Hradce Králové i z Prahy) 90. let?

Jak vnímáte aktuální studentské působení/aktivity? Je studentská angažovanost dostatečná? Proč ano, proč ne?

Otázky pro pasivní veřejnost

Jak jste vnímal dobu před sametovou revolucí? Jaká byla situace v Hradci Králové/Východočeském kraji před sametovou revolucí?

Jak jste se dozvěděl o revolučním dění ve městě?

Proč jste se do revolučního dění nezapojil?

- Případně: Proč jste se zapojil až v pozdější době?

Myslíte si, že by systém spadl i bez revolučního přičinění? Názor O. Krejčího, P. Pítharta

Překvapil Vás politický vývoj během revoluce? Překvapilo Vás jednání KSČ?

Myslíte si, že OF ukradlo studentům Sametovou revoluci?

Měla být zakázána KSČ? Proč si myslíte, že k zákazu nedošlo?

Udalo se během revoluce něco, co by Vám vadilo?

- Např. démonizace všech členů KSČ; „kdo nejde s námi, jde proti nám“; angažování prospěchářů a lidí očekávající funkci atd.

Jak hodnotíte s odstupem 31 let své tehdejší představy a ideály?

- Naplnily se Vaše politické a společenské vize a cíle?

Jak hodnotíte polistopadový vývoj v 90. letech?

Udělal polistopadová společnost nějaké chyby? Případně jaké?

Jaký máte názor na hlavní polistopadové politické představitele (z Hradce Králové i z Prahy) 90. let?

Jak vnímáte aktuální studentské působení/aktivity? Je studentská angažovanost dostatečná? Proč ano, proč ne?

Příloha č. 2: autorské řešení pracovních listů

BĚŽNÝ ŽIVOT V DRUHÉ POLOVINĚ 80. LET

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pan Jindřich V. a pan Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Jak si představujete každodenní život v druhé polovině 80. let? Na základě videa odpovzte na níže položené otázky:

- a) Jak vypadal běžný život v druhé polovině 80. let? Co bylo pro běžný život v té době typické?

Například:

- popis běžného dne: jít do práce, odpracovat si své, neprojevat se a starat se o svůj život = starost o děti, domácnost, chatu, zahradu atd.
- nebyly mezi lidmi výrazné rozdíly = materiální, finanční
- typické byly fronty u obchodů
- lidé se odstříhli od politiky

- b) Reagovali lidé na nedostatek zboží? Vadil jim nedostatek? Proč ano, proč ne?

Například:

- občanům nedostatek zboží vadil, ale byli na něj zvyklí
- neměli s čím porovnávat, protože nic jiného neznali

c) Jak přistupovali zaměstnanci ke své práci? Jaká byla pracovní morálka?

Například:

- zaměstnanci si odpracovali to, co museli
- produktivita práce byla na nízké úrovni, stejně jako morálka
- na pracovníky se kladly menší nároky
- byla „stoprocentní“ zaměstnanost, nikdo se nemusel bát vyhazovu (pokud se neprojevoval proti režimu)

2. Na základě videa odpovzte na položenou otázku a komparujte informace s příloženým textem:

a) Co si představíte pod pojmem „ulita“? Co tím pan Petr Z. myslí?

Například:

- lidé se snažili nezajímat o veřejné dění a politiku = snažili se vyhýbat oficiálním průvodům (1. Máj) atd.
- zajímali se pouze o svůj život a okruh známých = jezdili s přáteli lyžovat, na dovolené atd.
- lidé se snažili nevnímat tlak ideologie = chtěli pouze odvést svou práci, dostat peníze a žít si svůj soukromý život

b) Komparujte informace z výpovědi s příloženým textem:

„Konec 70. a celá 80. léta se nesla ve znamení ekonomicko-hospodářských problémů zatěžujících všechny sféry československého hospodářství. I přes to se ale v ČSSR držela

jistá míra občanského blahobytu, který byl zhruba srovnatelný s východoněmeckým. Valtr Komárek přiblížil životní úroveň v ČSSR: „Byla taková nepsaná dohoda – nechte nás, komunistické šéfy, v klidu, jednou dvakrát do roka budete chodit na demonstrace a my vás necháme být. Jinak si dělejte, co chcete. ... všichni stavěli chaty a žili si ve svých mikroklimatech.“²⁸⁶ Ačkoliv to vypadalo, jako by se v zemi zastavil čas, pasivní veřejnosti tento fakt nevadil. Kvůli obavám ze ztráty materiálních jistot se běžní občané zdráhali bojovat proti režimu a dokázali se přenést přes mnoho nedostatků komunistické vlády.“²⁸⁷

volná odpověď

3. Jak vypadal Hradec Králové těsně před sametovou revolucí? Zhlédněte video a odpovězte na otázky:

a) Existovaly odlišnosti mezi soukromým a veřejným vystupováním občanů?

Například:

- ano, lidé se chovali jinak v práci a v soukromém životě
- mnozí výše postavení lidé (pracovníci na KNV atd.) s ideologií nesouhlasili
- většina se snažila vyhnout politické a veřejné aktivitě i vstupu do KSČ

²⁸⁶ Dušan SPÁČIL – Karel SÝS a kol., *Viděno deseti. Rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra.*, Praha 2009, s. 44.

²⁸⁷ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 16.

b) Proč nemohl pan Jindřich V. studovat humanitní obory? Co pan Jindřich V. studoval?

- studoval učitelství fyziky a základů techniky
- sourozenci JV emigrovali do Švýcarska = politický škraloup

c) Jak byste popsali atmosféru a poměry v tzv. „Rudém Hradci“ na konci 80. let?

volná odpověď

d) Komparujte výpověď pana Petra Z. (repertoár Divadla Vítězného února) s přiloženým textem:

„Důkazem důrazné ideologizace východočeské společnosti může být i poplatný normalizační repertoár Divadla Vítězného února, jak popsal tehdejší stavitel kulis v DVÚ Ladislav Svoboda: „Tehdy se tu hrály strašně poplatné věci k výročí bolševické revoluce, Února či Lenina. Jinde dávali jednu hru, tady čtyři. Určitě v tom byl tlak shora i zdejší patolízalství a touha zalíbit se.“^{288,289}

„Navzdory předchozí poplatnosti režimu hrálo hradecké Divadlo Vítězného února na konci 80. let důležitou úlohu v odporu proti státnímu systému. Ve svém repertoáru uvádělo hry, jež by v ostatních, hlavně pražských, činohrách neprošly ideologickou kontrolu. Jednalo se například o inscenace od Fridricha Dürrenmata, Jeana Geneta nebo Bohumila Hrabala.“²⁹⁰

- je nutné rozlišovat období = ke konci 80. let se repertoár DVÚ značně pozvedl
- žáci by měli vnímat vliv ideologie na repertoár

4. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a) Vybavíte si nějaké filmy nebo seriály, ve kterých je hodnověrně vyobrazen život v ČSSR ve druhé polovině 80. let? Uveďte příklady.

- např. Vyprávěj, Zdivočelá země atd.

b) Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

volná odpověď

²⁸⁸ Milan BAJÁK, Lenka Loubalová a Ladislav Svoboda, všemi přezdívaný „Had“, dostupné online (<https://bit.ly/3tdGTEq>), [citováno k 10. 3. 2021].

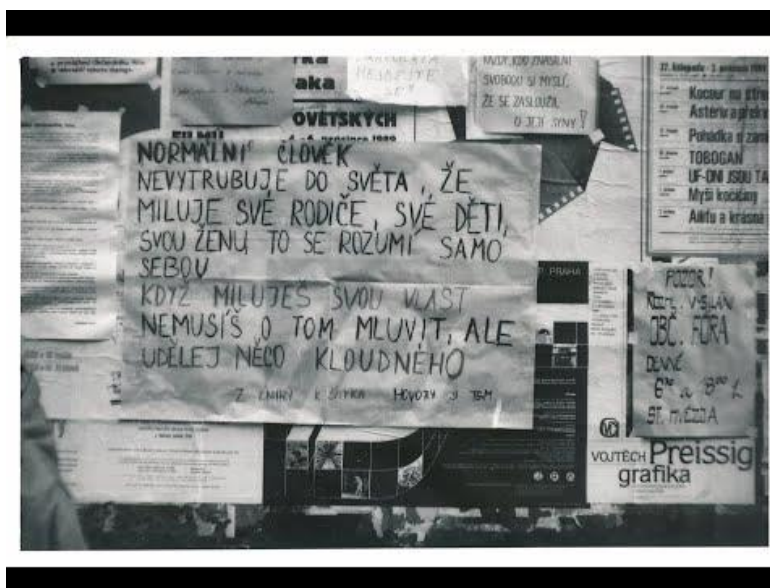
²⁸⁹ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 19.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 20.

SAMETOVÁ REVOLUCE V HRADCI KRÁLOVÉ

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pan Jindřich V. a pan Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Proč se studenti zapojili do dění? Na základě videa odpovězte na níže položenou otázku:

a. Z jakých důvodů se páni Jindřich V. a Robert N. aktivně zapojili do revolučního dění?

- Robert N. = nesouhlasil s KSČ a celým režimem
- Jindřich V. = nesouhlasil s komunistickou politikou/režimem, zajímal se o historii a politiku a měl „pravicové“ rodinné zázemí

2. Jaká byla informovanost občanů? Zhlédněte video a proved'te komparaci s příloženým textem:

a. Na základě výpovědí a informací z příloženého textu popište, jak o revolučních událostech informovali oficiální a neoficiální sdělovací prostředky. Z jakých zdrojů se občané dozvídali o revolučním dění ve městě?

„V prvních dnech po 17. listopadu se oficiální krajské sdělovací prostředky vyjádřily velmi ostře k aktuálním protirežimním manifestacím a stávkám ve městě. Nejvíce ofenzivní byl deník *Pochodeň*, který současně zastával i pozici tiskového orgánu Východočeského krajského výboru KSČ. V deníku se objevovaly negativní články a také provolání nejrůznějších podniků a organizací, doplněné o komentáře řadových občanů. Společným znakem propojujícím všechny autory se staly urážky a hanlivá označení. Určité výrazy se dokonce napříč články opakovaly: ‚protisocialistické a protispolečenské síly‘, ‚nepřátelská psychóza‘, ‚buržoazní metody‘, ‚povaleči‘, ‚kapitalističtí rozvraceči a příživníci‘ nebo ‚podplacení západní agenti‘.²⁹¹ Redaktoři a přispěvatelé se snažili zvrátit běh událostí za každou cenu, a proto se rozhodli aktéry maximálně dehonestovat a zkompromitovat. Snahy oficiálních periodik se dařilo výrazně narušovat neoficiálními tiskovinami, které do města dovážely ranní pražské vlaky, nebo je tiskli hradečtí divadelníci a studenti.“²⁹²

„Od prvního čísla (8. prosince) sloužil večerník jako informační protipól komunistických sdělovacích prostředků a také jako oficiální tiskový prostředek hradeckého OF. Informace mohli občané získávat i z vysílání místního Československého rozhlasu, ve kterém každý den referoval Rudolf Chaloupka o aktuálním dění.“²⁹³

- **oficiální: v prvních dnech se snažily revolucionáře dehonestovat, zkompromitovat a zesměšnit**

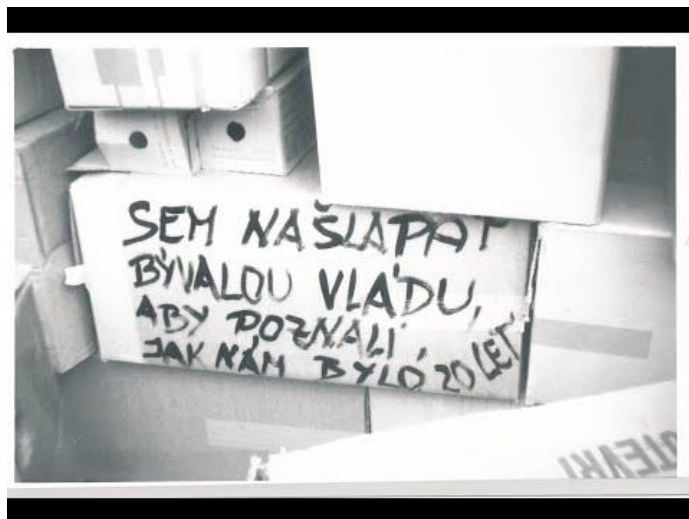
²⁹¹ *Pochodeň*, roč. 78, 1989, č. 274–276.

²⁹² Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 35.

²⁹³ *Tamtéž*, s. 39.

- neoficiální: snažily se narušovat komunistický informační monopol (snaha o objektivní informování občanů)
- informační zdroje: letáky, noviny (večerník), rozhlas, informace na pracovištích atd.

3. S kým hradečtí studenti koordinovali své aktivity? Na základě videa odpovězte na níže položené otázky:

a. Komunikovali hradečtí studenti s centrálním Koordinačním stávkovým výborem studentů VŠ? Pokud ano, jak komunikace probíhala?

- ano => telefonicky, hlavně ale přes pana M. Halaxu a další studentské vůdce
- v prvních dnech dojížděli do HK pražští studenti napojení na Hradec

b. S kým studenti ve městě spolupracovali?

- nejprve s herci a později s Občanským fórem

4. Jak rychlý byl vývoj událostí sametové revoluce? Zhlédněte video a odpovězte na otázky:

a. Jak pamětníci popisují průběh sametové revoluce? Vnímáte ve výpovědích odlišnosti? Pokud ano, jaké?

volná odpověď

b. Jakou roli převzali studenti zhruba v polovině prosince 1989?

- převzali roli spolehlivého komunikačního kanálu = informovali občany

c. Co mohli studenti veřejnosti vysvětlovat? Co studenti a OF chtěli?

Například:

- vysvětlovali požadavky OF
- představovali lidem Václava Havla
- vysvětlovali nedostatky komunistického režimu
- vysvětlovali výhody demokracie atd.

5. Jaké měli aktéři ideály? Zamyslete se a odpovězte na otázku a). Následně zhlédněte video a odpovězte na otázku b). Výsledné odpovědi porovnejte.

a. S jakými ideály se, podle vašeho názoru, lidé zapojovali do revolučních událostí?

volná odpověď

b. S jakými ideály vstupovali aktivní i pasivní účastníci do revolučního dění? Co si lidé od sametové revoluce slibovali?

Například:

- Robert N.: pád režimu, nastolení demokracie, vstup do NATO a EU, morální hodnoty a cíle
- Lenka Z.: svoboda slova a cestování, dostupné zboží, slibná budoucnost pro děti
- Petr Z.: svoboda slova a pohybu a občanský klid
- Jindřich V.: dělba moci, odchod sovětských vojsk
- zbytek: osobní a materiální důvody, nikoliv morální hodnoty

6. Odkaz sametové revoluce? Zhlédněte video a zamyslete se nad odkazem sametové revoluce:

a. Co by si, dle názoru pana Jindřicha V., měli studenti z odkazu sametové revoluce vzít?

Například:

- svoboda není samozřejmostí (lehce se pozbývá, těžko se získává zpět)
- nemají být lhostejní k veřejnému dění

b. Jaký odkaz by měla podle vás sametová revoluce představovat?

volná odpověď

7. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a. Zapojili byste se do revolučního dění, kdybyste studovali v období sametové revoluce?

volná odpověď

b. Zapojujete se do veřejného dění ve městě/kraji?

volná odpověď

c. Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

volná odpověď

POLISTOPADOVÝ VÝVOJ ČSFR/ČR

V pracovním listu naleznete rozhovory s pamětníky sametové revoluce. Aktivní revolucionáře zastupují studentští vůdci z Pedagogické fakulty v Hradci Králové pan Jindřich V. a pan Robert N. Za pasivní veřejnost hovoří paní Lenka Z., tehdy pracovnice banky na mateřské dovolené, a pan Petr Z., tehdejší IT specialista na Východočeském krajském národním výboru. Fotografie ve videích pochází ze soukromého archivu Miloše Hofmana.

1. Zhroutil by se komunistický režim samovolně? Na základě videa odpovězte na položené otázky:

a) Myslíte si, že se pan Robert N. názorově shoduje s panem Jindřichem V.? Proč ano, proč ne?

- ve své podstatě ano = při samovolném zhroutil by se režim přetransformoval v autoritativní režim/vládu reformních komunistů

volná odpověď

b) Jak vnímáte výpověď pana Petra Z.? Je pro vás systematická a chronologická?

- pamětník při rozhovoru přeskakuje a není systematický

volná odpověď

c) Může být problémem, že pan Robert N. učí dějepis a ZSV?

- ve své podstatě ano = vyprávění/vzpomínky mu neformuje pouze kolektivní paměť, ale také odborné znalosti historie a ZSV
- vzpomínky jsou tak značně ovlivněny vnějším působením
- složité pro badatele = musí detailně nahlížet na získaná svědectví

2. Měla být, podle vašeho názoru, zakázána KSČ? Na základě videa odpovězte na položené otázky:

a) Existoval jednotný názor na zákaz Komunistické strany Československa?

- neexistuje

b) Jaké postoje k zakazu KSČ zastávají páni Jindřich V. a Robert N.?

- Jindřich V. = měla být zakázána
 - lustrací zákon byl málo
- Robert N. = chtěl stavět společnost na pozitivních hodnotách, ne na zakazování a perzekuci (mstě)
 - v prvních letech po revoluci udělali komunisté určitou sebereflexi a obrodu = pozitivní; později se KSČM vrátila k původní rétorice
 - lustrací zákon byl dostatečný

c) Jaký je váš osobní názor? Měla být KSČ zakázána? Proč ano, proč ne?

volná odpověď

3. Domníváte se, že polistopadová společnost udělala v 90. letech nějaké chyby? Zhlédněte video, odpovězte na otázky a informace komparujte s přiloženým textem.

- a) Co asi myslel pan Jindřich V. výrokem: „40 let zanechalo mnoho špatného v hlavách našich občanů“?

volná odpověď

- b) Existuje něco, co všichni pamětníci považují za chybu? Pokud ano, uveďte.

- nadřazení ekonomických zájmů nad legislativní rámec
- nerespektování zákonů a morálních rámců/hodnot
- příklad = privatizace

- c) V odpovědi o privatizaci komparujte s přiloženým textem:

„Už v průběhu revoluce se začaly řešit metody, jak přetransformovat centrálně plánované hospodářství v tržní. Po nástupu Václava Havla do prezidentského úřadu se debaty rozproudily naplno. Už od počátku se do nich zapojovali politici, ekonomové i Mezinárodní měnový fond. Z názorových střetů nakonec vyšla vítězně Klausova myšlenka tzv. „šokové terapie“ založená na co nejrychlejší privatizaci a uvolnění cen. Samotný proces odstátnění většiny podniků byl realizován prostřednictvím metody kupónové privatizace, jež byla odvozena od polského modelu Janusze Lewandowského. Celkově proběhly dvě vlny, první v roce 1992 ještě v ČSFR a druhá o dva roky později už pouze v ČR. Velkým problémem procesu byl fakt, že se odehrával v legislativním vakuu, neboť neexistoval státní orgán, který by dohlížel na průběh privatizace. Vakuum tak

vytvořilo prostor pro výraznou korupci, tunelování a krádež majetku²⁹⁴ (např. Viktor Kožený nebo Boris Vostrý). Způsob transformace budil rozpory už v době realizace a v dnešní době je kupónová privatizace stále kontroverzním politickým a společenský tématem.²⁹⁵

- výpovědi se shodují s příloženým textem
- hlavní problémem privatizace bylo legislativní vakuum, které poskytlo prostor pro korupci a ekonomické tunelování podniků, bank ad.
- nenastavené legislativní podmínky (navíc neexistoval státní dozorovací orgán) způsobily, že mnohé z podniků/bank během krátké doby zbankrotovalo

4. Otázky do společné závěrečné diskuze:

a) Myslíte si, že by se komunistický režim zhroutil i bez občanského přičinění?

volná odpověď

b) Myslíte si, že se polistopadová společnost v 90. letech dopustila nějaké chyby?
Např. v oblasti hospodářství, sociálních věcí, politiky, ...

volná odpověď

c) Jak na dobu 90. let nahlížíte?

volná odpověď

d) Jak se vám s videi pracovalo? Získali jste nové informace?

volná odpověď

²⁹⁴ Martin MYANT, *The Conception of the Czech Economic Transformation in the Context of Central European Economic Thought*, in: 1989–2009: Společnost – Dějiny – Politika, ed. A. Gjuríčová, Praha 2010, s. 61–64.

²⁹⁵ Michal PAJER, *Využití metody Oral History ve výuce dějepisu na příkladu revoluce 1989 v Hradci Králové*, Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021, s. 116, Bakalářská práce, s. 45–46.

Příloha č. 3: metodické listy k pracovním listům

Metodický list k pracovnímu listu Běžný život v druhé polovině 80. let

Anotace:

Pracovní list je věnován Běžnému životu v druhé polovině 80. let. Žáci získávají informace prostřednictvím práce s audiovizuálními záznamy svědectví pamětníků a s výňatky z podkladových textů. Nabyté poznatky využívají při odpovídání na otázky týkající se podoby běžného života v ČSSR v 80. letech. Komparováním výpovědí s příloženým textem se žáci seznamují s repertoárem tehdejšího Divadla Vítězného února a s důvodem, proč se lidé zdráhali vyjadřovat otevřený nesouhlas s režimem. Současně si žáci vyjadřují svůj osobní názor na tehdejší běžný život.

Klíčová slova: Hradec Králové, běžný život ve druhé polovině 80. let, každodennost, metoda orální historie

Cíle:

Vzdělávací – Žák aplikuje informace získané z výpovědí pamětníků. Žák porovnává vyprávění narátorů.

Schopnostní a dovednostní – Žák efektivně pracuje s audiovizuálními materiály a výňatky z podkladových textů. Žák srozumitelně formuluje své myšlenky a názory na danou problematiku.

Výchovný – Žák se zamýšlí nad podobou běžného života v druhé polovině 80. let. Žák uvažuje o podobě života v totalitním režimu. Žák porovnává tehdejší běžný život s dnešním.

Věková skupina: 1.–4. ročník SŠ, žáci ve věku 16–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel uvede žáky do období druhé poloviny 80. let v ČSSR a současně je seznámí s metodou orální historie. Žáci na základě těchto poznatků pracují s pracovním listem. Úkoly obsažené v listu plní individuálně, popřípadě ve dvojici (PL je kompatibilní pro obě varianty). Rozhodnutí o podobě plnění provede daný vyučující. Příložená videa si pouští žáci samostatně, nebo je pouští přímo učitel. Kolektivní sledování videí se doporučuje v momentu, kdy žáci nemají k dispozici sluchátka.

Čas potřebný ke zpracování: 40–45 minut (včetně kontroly + krátké závěrečné diskuze)

Pomůcky:

Individuální sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), sluchátka, textový editor (např. Microsoft Word)

Kolektivní sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), textový editor (např. Microsoft Word)

Reflexe: společná kontrola pracovních listů ihned po vypracování, prezentace osobních názorů žáků

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

Očekávané výstupy:

- žák využívá informace získané z výpovědí pamětníků (videí)
- žák efektivně pracuje s výňatky z podkladových textů
- žák komparuje výpovědi s výňatky z podkladových textů
- žák formuluje písemnou odpověď
- žák obhajuje svůj osobní názor a pohled na tehdejší každodennost

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: základy společenský věd, český jazyk a literatura, informatika a informační a komunikační technologie

Metodický list k pracovnímu listu Sametová revoluce v Hradci Králové

Anotace:

Pracovní list je věnován Sametové revoluci v Hradci Králové. Žáci získávají informace prostřednictvím práce s audiovizuálními záznamy svědectví pamětníků a s výňatkem z podkladového textu. Nabyté poznatky využívají při odpovídání na otázky týkající se revolučního dění a pohledu pamětníků. Komparováním výpovědí s podkladovým textem se žáci seznamují s informačními kanály tehdejší doby a se způsoby, jak byly informace občanům „oficiálně“ předkládány. Vzájemnou komparací výpovědí pamětníků přichází žáci ke zjištění, že se popisy určité historické události mohou pamětník od pamětníka drobně i výrazně lišit. Na odlišnosti informací mohou žáci přijít i při porovnávání svědectví s přiloženým textem. Současně si žáci vyjadřují svůj osobní názor na sametovou revoluci a formulují své mravní ideály.

Klíčová slova: Hradec Králové, sametová revoluce, metoda orální historie

Cíle:

Vzdělávací – Žák aplikuje znalosti o revolučních událostech v Hradci Králové, porovnává vyprávění narátorů a své poznatky využívá při řešení úkolů.

Schopnostní a dovednostní – Žák efektivně pracuje s videi a s výňatkem z podkladového textu.

Výchovný – Žák se zamýšlí nad ideály a odkazem sametové revoluce. Žák vysvětlí význam revoluce pro současnou českou společnost. Žák shrne svůj názor na sametovou revoluci.

Věková skupina: 1.–4. ročník SŠ, žáci ve věku 16–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel uvede žáky do problematiky sametové revoluce v Hradci Králové a současně je seznámí s metodou orální historie. Žáci na základě těchto poznatků pracují s pracovním listem. Úkoly obsažené v listu plní individuálně, popřípadě ve dvojici (PL je kompatibilní pro obě varianty). Rozhodnutí o podobě plnění provede daný vyučující. Přiložená videa si pouští žáci samostatně, nebo je pouští přímo učitel. Kolektivní sledování videí se doporučuje v momentu, kdy žáci nemají k dispozici sluchátka.

Čas potřebný ke zpracování: ideálně dvouhodinovka = 60–65 minut (včetně kontroly), zbylý čas věnovat diskusi nad položenými závěrečnými otázkami

Pomůcky:

Individuální sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), sluchátka, textový editor (např. Microsoft Word)

Kolektivní sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), textový editor (např. Microsoft Word)

Reflexe: společná kontrola pracovních listů ihned po vypracování, prezentace vlastních názorů

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

Očekávané výstupy:

- žák se orientuje v hradeckých událostech, které se staly během sametové revoluce
- žák efektivně a kriticky pracuje s výňatkem z podkladového textu a výpověďmi
- žák komparuje výpovědi pamětníků a získané informace aplikuje
- žák vytváří písemné odpovědi
- žák formuluje a obhajuje svůj osobní názor na sametovou revoluci

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: základy společenských věd, český jazyk a literatura, informatika a informační a komunikační technologie

Metodický list k pracovnímu listu Polistopadový vývoj ČSFR/ČR

Anotace:

Pracovní list je věnován Polistopadovému vývoji ČSFR/ČR. Žáci získávají informace prostřednictvím práce s audiovizuálními záznamy svědectví pamětníků a s výňatkem z podkladového textu. Nabyté poznatky využívají při odpovídání na otázky týkající se samovolného zhroucení komunistického režimu, zákazu KSČ a polistopadového vývoje české společnosti. Porovnáním výpovědí s podkladovým textem se žáci seznamují s domnělými chybami polistopadové společnosti. Vzájemnou komparací výpovědí pamětníků přichází žáci ke zjištění, že se pohledy na určitou historickou událost/rozhodnutí mohou pamětník od pamětníka drobně i výrazně lišit. Na odlišnosti informací mohou žáci přijít i při porovnávání svědectví s přiloženým textem. Současně si žáci formulují osobní názor na zákaz KSČ a na vývoj v 90. letech.

Klíčová slova: Hradec Králové, sametová revoluce, metoda orální historie

Cíle:

Vzdělávací – Žák vyhledává a třídí informace získané z poskytnutých materiálů.

Schopnostní a dovednostní – Žák efektivně pracuje s audiovizuálním materiálem a výňatkem z podkladového textu.

Výchovný – Žák se zamýšlí nad polistopadovým vývojem české společnosti. Žák sepíše svůj názor na zákaz KSČ a na polistopadový vývoj ČR.

Věková skupina: 1.–4. ročník SŠ, žáci ve věku 16–19 let

Organizace učební činnosti:

Učitel uvede žáky do problematiky polistopadového vývoje ČSFR/ČR a současně je seznámí s metodou orální historie. Žáci na základě těchto poznatků pracují s pracovním listem. Úkoly obsažené v listu plní individuálně, popřípadě ve dvojici (PL je kompatibilní pro obě varianty). Rozhodnutí o podobě plnění provede daný vyučující. Přiložená videa si pouští žáci samostatně, nebo je pouští přímo učitel. Kolektivní sledování videí se doporučuje v momentu, kdy žáci nemají k dispozici sluchátka.

Čas potřebný ke zpracování: 40–45 minut (včetně kontroly a závěrečné diskuze)

Pomůcky:

Individuální sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), sluchátka, textový editor (např. Microsoft Word)

Kolektivní sledování videí: zařízení s přístupem k internetovému připojení (např. mobilní telefon, notebook nebo stolní počítač), textový editor (např. Microsoft Word)

Reflexe: společná kontrola pracovních listů ihned po vypracování, prezentace vlastních názorů

Klíčové kompetence:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

Očekávané výstupy:

- žák efektivně pracuje s textem a videi
- žák hledá spojitosti mezi názorem pamětníka a poznatky z podkladového textu
- žák kriticky vyhledává informace
- žák vytvoří návrh definice výroku pamětníku
- žák formuluje písemné výstupy
- žák obhajuje svůj názor na polistopadový vývoj ČR a na zákaz KSČ

Průřezová témata:

- osobnostní a sociální výchova
- výchova demokratického občana
- mediální výchova

Mezioborové vazby: základy společenský věd, český jazyk a literatura, informatika a informační a komunikační technologie